

Nedleggelsen av Bamble Cellulosefabrikk

*En undersøkelse av strukturrasjonaliseringen i norsk
treforedlingsindustri på 1970-tallet*

Nicolay André Aasbø

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2014

© Nicolay André Aasbø

2014

Nedleggelsen av Bamble Cellulosefabrikk. En undersøkelse av
strukturrasjonaliseringen i norsk treforedlingsindustri på 1970-tallet.

Nicolay André Aasbø

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

FORORD

Bestefar het Arne Aasbø og var aktiv i lokalpolitikken og fagforeningsarbeid. Han jobbet mesteparten av sitt voksne liv på Bamble Cellulosefabrikk på hjemstedet der min far vokste opp. Bedriften ble lagt ned elleve år før jeg ble født, da min far enda var en ung mann, mens bestefar gikk bort før jeg var fylt ti år. Dessverre husker jeg lite av ham annet enn at han var en gammel mann i rullestol. Men rundt 20 år tidligere stod han midt oppe i en bedriftsnedleggelse. Jeg visste ikke på forhånd hvor ofte han ville dukke opp i kildene, men som fagforeningsmann var han en av de som representerte de ansattes interesser, særlig i arbeidet med å finne alternative arbeidsplasser til alle som skulle miste jobben. Jeg ønsker å dedikere denne oppgaven til hans minne.

Jeg vil først rette en takk til min veileder, Finn Erhard Johannessen, for grundige gjennomlesninger av utkastene mine, etterfulgt av gode tilbakemeldinger som har gitt meg nye ting å tenke over. Jeg må også takke Christer Nilsson ved Norsk Skogmuseum for å ha vært behjelpelig med å grave frem kilder som jeg kunne bruke, og det samme gjelder Ove Lunde ved Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark.

Nicolay André Aasbø
Stathelle, mai 2014

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD.....	3
INNHALDSFORTEGNELSE.....	4
1. INNLEDNING.....	7
Presentasjon.....	7
Avklaring av definisjoner.....	8
<i>Kjemisk masse: sulfitt og sulfat</i>	8
<i>Follum Fabrikker, Bamble Cellulosefabrikk og Herre Fagforening</i>	9
Litteratur.....	10
Historisk utgangspunkt.....	10
<i>Industriens nedgang - begynnelsen på nedleggelse</i>	10
<i>Mot Nye Tofte</i>	11
Problemstillinger.....	12
Avgrensning.....	12
Kilder og metode.....	13
<i>Problemer</i>	14
2. BAKGRUNN.....	15
Innledning.....	15
Historien til Bamble Cellulose.....	15
Sulfitt og sulfat.....	16
Rasjonalisering innenfor treforedlingsindustrien.....	17
<i>Tidlige tegn på strukturrasjonalisering: Simons-rapporten, Norske Skog og Follum</i>	17
<i>Fagbevegelsen og strukturrasjonaliseringen</i>	18
Veien mot Nye Tofte.....	19
<i>Enighet mellom de store konsernene</i>	19
<i>Papirforbundets reaksjoner</i>	20
Kritikk av Nye Tofte-prosjektet og grønt lys fra regjeringen.....	22
Konkursen ved Nye Tofte: Treforedlingsindustrien etter 1978.....	25
Konklusjon.....	26
3. ÅRSAKER TIL NEDLEGGELSEN AV BAMBLE CELLULOSE.....	29
Innledning.....	29

Hvilke synspunkt ble fremmet ved avgjørelsen om å legge ned Bamble Cellulose?.....	29
<i>Follums engasjement i Nye Tofte</i>	29
<i>Follum og Bamble Cellulose før konsesjonsvilkårene</i>	31
<i>Situasjonen etter konsesjonsvilkårene</i>	33
Hvor viktig var miljøhensyn i nedleggelsen?.....	34
Hvordan gikk det med bedriften økonomisk frem mot slutten?	37
Konklusjoner.....	39
4. FAGFORENINGEN OG BAMBLE-UTVALGET	41
Innledning.....	41
Hva visste fagforeningen om bedriftens skjebne?	41
<i>De første opplysningene</i>	42
<i>Fagforeningens forsøk på å lære mer om Nye Tofte</i>	43
<i>Fagforeningen støttet NPFs vedtak</i>	45
<i>Bevissthet for fremtidige utfordringer</i>	46
Hva var Bamble-utvalget?	48
<i>Det første møtet og sluttvederlaget</i>	49
Hvilke synspunkt var viktige i arbeidet med å skaffe alternative arbeidsplasser?.....	50
Fremskyndelse av stansdato.....	52
Fagforeningens forsøk på å endre stansdato.....	55
<i>Reaksjonene på avgjørelsen</i>	55
<i>Forsøk på å utsette stansdato</i>	57
Bamble-utvalget etter fremskyndelsen.....	58
<i>Fylkesmannen på banen</i>	58
<i>Kandidatene for ny industri på Herre</i>	59
<i>Mulighetene for jobb i eksisterende industri</i>	62
Hva ble det endelige resultatet?.....	64
<i>Utsiktene for ny industri på Herre</i>	64
<i>Utsiktene for nye arbeidsplasser</i>	65
<i>De siste møtene i Bamble-utvalget</i>	66
Follum og nedleggelsen av deres andre cellulosefabrikker.....	68
<i>Bøhnsdalen</i>	68

<i>Katfos</i>	69
Nedleggelse av treforedlingsindustri i Skien.....	71
<i>Skotfoss</i>	71
<i>Union i Skien</i>	72
Konklusjoner.....	74
5. REAKSJONER PÅ NEDLEGGELSEN.....	75
Innledning.....	75
Hvilke følger ville nedleggelse ha.....	75
Hvilke holdninger var det i distriktet utenom de direkte berørte?.....	77
Hvordan forholdt fagforeningen seg til den endelige avgjørelsen?.....	78
Hvorfor aksepterte fagforeningen markedskreftene?.....	80
<i>Sammenlignet med Union-bedriftene</i>	81
Hva hadde Rafnes-utbyggingen å si for holdningene til de ansatte?.....	82
Konklusjoner.....	85
6. OPPSUMMERING.....	87
KILDER OG LITTERATUR.....	91
Litteratur.....	91
Utrykte kilder.....	91
<i>Norsk Skogmuseum, Elverum</i>	92
<i>Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark)</i>	92
<i>Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Skien (Arbark i Telemark)</i>	93
<i>Bamble kommunes arkiv, Langesund</i>	94
Avisartikler.....	94
<i>Telemark Arbeiderblad - på mikrofilm hos Skien bibliotek</i>	94
<i>Varden - på mikrofilm hos Skien bibliotek</i>	95
<i>Porsgrunns Dagblad - på mikrofilm hos Porsgrunn bibliotek</i>	95
<i>Aftenposten - i nettarkiv på Aftenposten.no</i>	96
Dagsavisen.....	96
Muntlige kilder.....	96

1. INNLEDNING

Presentasjon

Bamble Cellulosefabrikk på Herre i Telemark var en bedrift med rundt 130 ansatte. Den stod ferdig i 1888, men 90 år senere i 1978 ble den lagt ned. Follum Fabrikker hadde eid Bamble Cellulose siden 1962, men valgte til slutt å avvikle driften. Cellulosefabrikken på Herre var en av mange bedrifter som ble et offer for en omfattende strukturrasjonalisering i treforedlingsindustrien på 70-tallet. Even Lange og Svein Olav Hansen har beskrevet treforedling som en bærebjelke i norsk økonomi gjennom hundre år.¹ Rundt 1914 stod den for 25 % av all vareeksport fra Norge. I mellomkrigstiden derimot befant industrien seg i en vanskelig situasjon preget av overproduksjon, men etter andre verdenskrig var det ny vekst som den viktigste utenriksnæringen etter shipping, og igjen var den ansvarlig for rundt 25 % av vareeksporten.² I Norge var treforedlingen lenge kjennetegnet av mindre enheter, men på 60-tallet var konkurransen begynt å bli hardere og de norske selskapene tapte markedsandeler i Europa. Allerede i 1970 var treforedlingens andel av vareeksporten redusert til 10 %, og så til 5 % ti år senere, men det er også grunnet Norges overgang til å bli en olje- og gassnasjon.³ Industrien i flere av de store treforedlingslandene rasjonaliserte, og tvang dermed frem en ny struktur også her hjemme. Vi ble vitne til en overgang fra flere små enheter til noen få store. Flere titalls fabrikker ble lagt ned på 70- og 80-tallet, og årsverk gikk ned fra 25 000 til rundt 10 000 i løpet av denne perioden.⁴ Likevel økte gjennomsnittlig produksjonskapasitet over fem ganger fra 60-tallet til midten av 90-tallet.⁵

Siden Eli Moen har skrevet doktoravhandling om hele industriens struktur over flere tiår, ser jeg min oppgave som et passende kildearbeid for å undersøke historien til én enkelt fabrikk for å belyse hvordan prosessen med nedleggelse til fordel for strukturrasjonalisering kunne foregå. Enhver bedriftsnedleggelse fortjener vår oppmerksomhet. Her støter kapitalens interesser mot arbeidernes; bunnlinjen mot et lokalsamfunns eksistensgrunnlag. Kommune og fylke prøver å ivareta de lokale

---

¹ Even Lange & Svein Olav Hansen, "Skogen og det industrielle eventyret". I: Knut Bech Fageraas et

² Ibid.: 13, 17

³ Ibid.: 19

⁴ Svein Olav Hansen, "Syv fete måneder og syv magre år", 1995: 33-34

⁵ Lange & Hansen. I: Fageraas et al., 2006: 19

samfunnsinteressene. Staten spiller også en rolle som tilrettelegger og pådriver for å sikre næringsinteressene og nåtidig og fremtidig sysselsetting, foruten fornuftig utnyttelse av ressursene. Lokalavisene gir den stedlige kampen oppmerksomhet og fagorganisasjonen mobiliseres. Studiet av nedleggelsen av Bamble Cellulosefabrikk vil bringe alle disse aktørene frem i lyset. Transformasjon er et viktig begrep i økonomisk historie. Treforedlingsindustrien var en gang vår største eksportindustri. Nå ligger den med brukket rygg. Södra Cell ga opp i 2012, Bamble Cellulosefabrikk måtte kaste inn håndkleet i 1978. Derfor mener jeg at det er interessant og viktig å se på historien bak Bamble Cellulosefabrikks nedleggelse, og dermed gi et lite bidrag til vår generelle industrihistorie.

Denne oppgaven blir et dybdestudium med forskning på primærkilder. Jeg har valgt å fokusere på de stedlige forhold med de ansatte i bedriften i sentrum og hvordan de forholdt seg til nedleggelsen. Konsernperspektivet også skal undersøkes. Kilder fra arbeidernes fagforening og fra eierselskapet er brukbare for å belyse dette spørsmålet i årene opp til nedleggelsen. Oppgaven blir dermed også et innslag i fagforeningshistorie. Spørsmål som skal stilles vil gi tydeligere svar på hvordan nedleggelsen av Bamble Cellulose ble forklart i samtiden, om alternativer til nedleggelse ble utforsket, og hvilke synspunkt som var viktige i forhold til måten både ansatte og lokaldistriktet opplevde nedleggelsen. Blant annet vil jeg undersøke om utbyggingen av industri på Rafnes, som foregikk på samme tid, hadde noe å si for hvordan arbeiderne ved Bamble Cellulose forholdt seg til nedleggelsen av egen arbeidsplass, ettersom Rafnes lå like i nærheten.

Avklaring av definisjoner

Kjemisk masse: sulfitt og sulfat

Når man snakker om celluloseproduksjon er det gjerne noen tekniske begreper som blir brukt, og de er det verdt å gjøre seg kjent med her. Råstoffet som går med til papirproduksjon kalles masse, mens cellulose som er den vanligste formen for masse blir laget ved hjelp av kjemikalier. Cellulose er altså kjemisk masse, til forskjell fra mekanisk masse som kan lages uten kjemikalier, mens sulfitt og sulfat er to forskjellige måter å lage kjemisk masse på. Det er egentlig snakk om sulfitt- og sulfatprosesser, der sulfitt var den tradisjonelle metoden som var mest utbredt. Selv

om det er forskjellige produksjonsprosesser, regnes likevel også de ferdige produktene som forskjellige, så da vil det være naturlig å høre om sulfittcellulose og sulfatcellulose. Norge var blant de som ventet lengst med å gjøre sulfatprosessen vanlig. Den ble nærmest tvunget igjennom på grunn av vannforurensningsloven av 1971.⁶ Sulfittprosessen var nemlig mer forurensende enn sulfat. Hunsfos var derimot en fabrikk som kom seg rundt forurensningsloven ved å gjøre en avtale med myndighetene i 1976 der de byttet blekingsprosessen av sulfitt fra klor til oksygen, et annet forsøk på teknisk rasjonalisering.⁷ Mens M. Peterson i Moss var den eneste fabrikk i Norge som virkelig hang med i internasjonal standard.⁸ De lagde sulfatcellulose og hadde blant annet Norges første kontinuerlige koker. Dette betyr likevel ikke at en fabrikk ville klare seg om de bare produserte sulfatcellulose, for Bamble gjorde nettopp det, selv om det var en eldre og mindre fabrikk.

Follum Fabrikker, Bamble Cellulosefabrikk og Herre Fagforening

Bamble Cellulosefabrikk lå på Herre, et mindre sted i Bamble kommune. Bamble ligger i Grenlandsområdet, et distrikt med sterke industritradisjoner (Hydro Herøya, Union Skien). Arbeiderne var organisert i Herre Fagforening, eller avdeling 63 i Norsk Papirindustriarbeiderforbund, som heretter vil bli forkortet til NPF. Videre i denne oppgaven vil fabrikkene være omtalt som Bamble Cellulose eller bare Bamble for enkelhets skyld. Når jeg skriver fagforeningen i bestemt form refererer jeg selvsagt til Herre Fagforening. Bamble Cellulose hadde mange forskjellige eiere gjennom sin historie, men den viktigste for denne oppgaven er den siste, nemlig Follum. Follum var en av de tre tradisjonelt største konsernene innen papir og cellulose, sammen med Borregaard og Union. Under direktør Jens Lange Lyche fulgte Follum en mer ekspansiv linje, noe som førte til at selskapet i 1963 skaffet landets største papirmaskin i tillegg til to cellulosefabrikker utenfor sin region, nemlig Bamble i 1962 og Bøhnsdalen i 1965, selv om den siste ikke ble helt tatt over før 1971.⁹ I Bamble gjennomførte Follum en restrukturering og klarte å fordoble kapasiteten i 1968, men den finansielle situasjonen i Follum var allerede da blitt usikker.¹⁰

---

⁶ Eli Moen, *The Decline of the Pulp and Paper Industry in Norway, 1950-1980*, 1998: 95-6

⁷ Ibid.: 97

⁸ Ibid.: 98-99

⁹ Ibid.: 106-07, 170

¹⁰ Ibid.: 107

Litteratur

Det finnes forskningslitteratur som på en eller annen måte tar for seg strukturrasjonaliseringen i treforedlingsindustrien. Historikeren Eli Moens studium av treforedlingsindustrien i perioden 1950-80 er den fremste litteraturen på området, men den sier ikke stort om historien til Bamble. Jeg vil imidlertid bruke noe av det historiske bakgrunnsstoffet som fremkommer i Moens arbeid for å gi en oversikt og samtidig forklare begreper. Dette synliggjør hvor min oppgave faller inn. Litteratur som jeg har undersøkt utenom Moen har vært lite relevant. Dette inkluderer en kort oppgave fra Handelshøyskolen BI og en jubileumsbok om Follum Fabrikker. Et unntak er Ingar Kaldals bok om papirarbeidernes historie som har vært nyttig for å få med et komparativt blikk på andre papir- og cellulosefabrikker som ble lagt ned i perioden, i tillegg til hva den sier om strukturrasjonaliseringen. Jeg har også hatt nytte av en oversiktsbok over Norges historiske treforedlingsbedrifter, utgitt av Norsk Skogmuseum, for å kartlegge de viktige kildearkivene. I tillegg er det skrevet en masteroppgave om Bamble kommune i mellomkrigstiden som i korte trekk tar seg hvordan verdensøkonomiens krise rammet hjørnesteinsbedriften på Herre, og som dermed har noe interessant statistikk.

Historisk utgangspunkt

Som allerede nevnt er utgangspunktet for oppgaven strukturrasjonaliseringen på 70-tallet der Bamble var kun én blant mange fabrikker som ble lagt ned. Her følger en kort, men detaljert gjennomgang av den relevante historiske sammenhengen mellom nedleggelsene, internasjonale trender og konjunkturer, og det mye omtalte Nye Tofte-prosjektet som var intimt knyttet til Bamble Celluloses skjebne.

Industriens nedgang - begynnelsen på nedleggelse

Ifølge OECD ble 43 % av verdens papir- og cellulosefabrikker nedlagt fra 1975-85.¹¹ Likevel økte antall bedrifter som produserte mer enn én million tonn med 50 %, og de største var i USA, Finland, Sverige, Canada og Japan.¹² Det er tydelig at trenden tilsa at det ble færre, men større fabrikker. Verdensforbruket av papir gjorde ikke annet enn å øke, og det gjorde også produksjonen i norsk papir og cellulose. 1970 markerte

---

¹¹ Ibid.: 53

¹² Ibid.: 54

et høydepunkt i total produksjon i Norge og samtidig paradoksalt nok starten på nedleggelse: 20 fabrikker ble lagt ned fra 1970 til 1973, elleve fra 1974 til 1978, og 35 fabrikker fra 1979 til 1988.¹³ Dette var 65 % av alle treforedlingsbedriftene i Norge. I 1973 opplevde industrien likevel en kort konjunkturoppgang, og Bamble hadde et siste høydepunkt da det ble satt rekord i celluloseproduksjonen.¹⁴

Mot Nye Tofte

Innen 1970 var mange klar over at nedleggelse ville komme, og med vannforurensningsloven i 1971 ville fabrikker måtte investere i dyr teknologi for å redusere forurensningen tilknyttet sulfitt.¹⁵ Det var her den såkalte Nye Tofte passet inn. Bedriften var ment som en storfabrikk for produksjon av bleket sulfat i Hurum kommune. Flere aktører i næringen posisjonerte seg på eiersiden. Nordenfjelske Treforedling, senere kalt Norske Skog, kom til å spille en viktig rolle. I 1972 skaffet de seg også 30 % av aksjene i Follum.¹⁶ Samtidig skaffet Union og Saugbrugsforeningen rundt 70 % av cellulosebedriftene Sande og Tofte i 1973-74, men forhandlinger om fusjonering mellom Union, Saugbrugsforeningen og Tofte brøt sammen.¹⁷ Senere skaffet Norske Skog seg 30 % av Tofte med planer om å lage en ny fabrikk for å forsyne både Follum og egen papirproduksjonen i Trøndelag med cellulose.¹⁸ Da Norske Skog kjøpte sulfatfabrikken Hurum, ble de invitert av Saugbrugsforeningens direktør til forhandlinger om strukturrasjonalisering, og senere kom Follum og Union også med.¹⁹ September 1974 var den såkalte Direktør-rapporten ferdig, der konsernene sammen foreslo å bygge en ny sulfatfabrikk på Tofte.²⁰ For å sikre nok forsyning av tømmer måtte flere fabrikker for kjemisk masse legges ned, blant disse var Bamble, Katfos, Skotselv, Saugbrugsforeningen og Tofte.²¹ NPF var for Nye Tofte, men ønsket statlig eierskap, og da staten begynte å involvere seg, betydde det at prosjektet ble utsatt i to år.²² I forbindelse med statens engasjement i det som var en stor sak innen norsk industri, ble det gitt visse konsesjonsbetingelser

---

¹³ Ibid.: 22

¹⁴ Per Kveseth et al., *Follum 125 år: 1873-1998*, 1998: 32

¹⁵ Moen, 1998: 243

¹⁶ Ibid.: 245

¹⁷ Ibid.: 248

¹⁸ Ibid.: 249

¹⁹ Ibid.: 250

²⁰ Ibid.: 251

²¹ Ibid.: 251

²² Ibid.: 252

til de nevnte konsernene. De måtte bidra til å erstatte arbeidsplasser som eventuelt skulle gå tapt i andre nedleggelse, som for eksempel nedleggelsen av Bamble. Stortinget godkjente prosjektet først i juni 1977 og driften kom i gang i september 1980.²³

Problemstillinger

Med denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hva strukturrasjonaliseringen i norsk treforedlingsindustri hadde å si for Bamble Cellulosefabrikk og dens ansatte. For å skrive denne historien er det nødvendig å formulere flere problemstillinger. Hvorfor ble bedriften lagt ned? Hvordan foregikk denne prosessen? Dette innebærer blant annet en redegjørelse av Nye Tofte, for dette prosjektet er bakteppet for det som skjedde på Herre. Miljøperspektivet hører også med, og jeg vil undersøke om miljøhensyn bidro til nedleggelsen. Deretter vil hovedsaken i denne oppgaven være hvordan arbeiderne og fagforeningen forholdt seg til nedleggelsen. Hva visste fagforeningen om bedriftens fremtid? I og med at nedleggelsen var knyttet til strukturrasjonaliseringen rundt Nye Tofte var det visse konsesjonsbetingelser med i bildet. Da vil det være interessant å undersøke i hvilken grad konsesjonsbetingelsene ble overholdt, siden hensikten var at man ikke skulle tape arbeidsplasser på at de store konsernene gikk inn i Nye Tofte. Dette arbeidet ble koordinert av Bamble-utvalget og skal bli grundig gjennomgått her. Jeg vil også kaste et komparativt blikk på Bøhnsdalen og Katfos, Follums andre to cellulosebedrifter som ble lagt ned i denne perioden. I tillegg kan det være nyttig å se på nedleggelsen av Skotfoss Bruk og Union i Skien. Videre spør jeg om arbeiderne viste kampvilje for å berge bedriften eller om de aksepterte nedleggelsen. De ansatte ved Skotfoss og Union viste motstand da vedtaket om nedleggelse av disse bedriftene ble kjent. Var Herre-arbeidernes holdninger de samme, eller ble deres holdninger påvirket av etableringen av de nye petrokjemianleggene på Rafnes på Herres dørstokk? Kort sagt: denne oppgaven vil si noe om historien bak strukturrasjonaliseringen i norsk treforedlingsindustri med fokus på én bedrift.

Avgrensning

---

²³ Ibid.: 254-55

Hovedvekten av denne oppgaven vil være begrenset til de siste årene før nedleggelsen, fra da det ble klart at bedriftens fremtid var usikker og til driften endelig var avvirket. Når det gjelder Nye Tofte, ble planene bak denne bekjentgjort i 1974 med Direktør-rapporten i september det året. Det var da det ble klart at en omfattende strukturrasjonalisering var presserende, og at det ville påvirke blant annet Bamble Cellulose fordi den var en del av Follum-konsernet. Derfor vil etableringen av Nye Tofte og de ulike aktørers posisjonering rundt denne også bli belyst i et bakgrunnskapittel.

Kilder og metode

Primærkildene jeg har brukt kommer fra flere arkiv. Hos Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark finnes kilder fra fagforeningen og bedriften som er relevante. Dette gjelder protokoller fra møter fagforeningen, i bedriftsutvalget, korrespondanse og protokoller fra møtene i Bamble-utvalget. Bedriftsutvalgsmøter der representanter fra Follum var tilstede er gode kilder for å undersøke driften av fabrikken og hvilke saker som var viktige for både konsernet og fagforeningen. Man ser også her hva fagforeningen kjente til når det gjaldt strukturrasjonaliseringen og Nye Tofte. Bamble-utvalget var en gruppe som ble nedsatt i forbindelse med nedleggelsen, og disse kildene er spesielt viktige da de avdekker hvordan denne foregikk. I Bamble kommunes arkiv er det lite av verdi, annet enn protokoller fra Bamble-utvalget som manglet i det forrige arkivet. Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo har korrespondanse mellom fagforbundet NPF og fagforeningen på Herre, men mesteparten av dette finnes uansett i kopi hos Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark. I tillegg har jeg undersøkt lokalavisene for å finne ut hvordan saken ble omtalt i mediene og hvilke synspunkt som dukket opp. Disse er Porsgrunns Dagblad (PD), Telemarks Arbeiderblad (TA, i dag Telemarksavisa) og Varden, og finnes på mikrofilm. Siden kildematerialet er så stort når det gjelder aviser valgte jeg å fokusere på det siste halvåret før nedleggelsen, samt enkelte måneder før denne tid der jeg hadde mistanke om å finne noe basert på hva jeg hadde lest i andre kilder. Til slutt kommer Norsk Skogmuseums arkiv på Elverum som har samlet alle kildene etter Follum. Her er det styreprotokollene fra 1973-78 som er viktigst for meg. Det er mulig at annet materiale der kan være av verdi, men for tiden så er den aktuelle delen av arkivet uordnet, slik at andre dokumenter vanskelig kan finnes. Jeg har også kommet i kontakt med noen av de som jobbet ved bedriften da den ble lagt ned, og de har kunnet utdype inntrykk jeg har fått

fra de skriftlige kildene. Med alle disse kildene får man kjennskap til hvordan strukturrasjonaliseringen ble diskutert, og hvordan de ulike partene forholdt seg til den nært forestående nedleggelsen.

Problemer

Det skal imidlertid sies at det er noen svakheter ved å jobbe med denne typen kilder. Møteprotokollene som jeg har undersøkt er korte og lite detaljerte. Mer må ha blitt diskutert som i mindre grad har funnet veien til papiret. Avisartikler kan man heller ikke stole blindt på. Journalister har en tendens til å trekke for bastante slutninger. Når det gjelder de muntlige kildene, så er det jo slik at den samme historien kan oppleves forskjellig av forskjellige mennesker. I og med at dette er en 35-40 år gammel historie kan også hukommelsen være litt uskarp for enkelte. Dette er bare noen av problemene som historikere må leve med, men fra det kildematerialet jeg har føler jeg meg sikker på at historien likevel kommer frem.

2. BAKGRUNN

Innledning

I dette bakgrunnskapitlet skal jeg først skissere Bamble Celluloses 90 år lange historie og si litt om sulfitt- og sulfatprosessen som er viktig for å forstå noe av strukturrasjonaliseringen. Deretter følger en gjennomgang av hvordan rasjonalisering generelt ble tatt opp i industrien og hvor Tofte-prosjektet kommer inn, og hvordan staten kom inn på eiersiden av dette omstridte prosjektet. Til slutt er det passende med noen ord om hvordan det gikk med Nye Tofte og hele treforedlingsindustrien senere.

Historien til Bamble Cellulose

Bamble Aktie Cellulosefabrik, som den het til å begynne med, ble bygd mellom 1886 og 1888 av ingeniør Hans Christian Størmer.²⁴ Dette var i en periode da mange cellulose- og papirfabrikker ble bygd rundt omkring i landet. I tillegg hadde også Herre hadde gamle industritradisjoner med sagbruk langs vassdraget helt tilbake til 1500-tallet.²⁵ I 1892 fikk bedriften nye eiere, Jacobsen og Juell som også eide cellulosefabrikkene Ranheim og Torp.²⁶ På begynnelsen av 1900-tallet ble også en ny demning bygget, samt en kraftstasjon.²⁷ I 1916 ble Bamble Cellulose kjøpt av Hjalmar Johansen, den første generaldirektøren i Borregaard.²⁸ Bedriften ble en del av Borregaard-konsernet i 1919 som et ledd i Borregaards ekspansjonsplaner da man forventet økt etterspørsel etter cellulose i tiden etter første verdenskrig.²⁹ Bamble Cellulose opplevde imidlertid store problemer på grunn av konjunktursvingninger i det internasjonale markedet, og med omfattende avsetningsvansker ble det lange driftstanser, i 1921-22, 1925, 1927 og 1930-31. Borregaard solgte til slutt til brukseier Sverre Kjølberg i 1942 som gjennomførte endel moderniseringer, men kort tid etter freden i 1945 ble bedriften satt under offentlig forvaltning inntil 1946 med en offentlig tilsynsmann som direktør.³⁰ I 1949 ble den overtatt av konsul Thomas Stang. I 1955 stod fabrikkene i flere måneder på grunn av en storbrann, men i de neste få

---

²⁴ "Tall fra bedriftens historie gjennom sine 90 år", *PD*, 21.01.1978

²⁵ Tor Kjetil Gardåsen, *Arbeiderboliger og industriarbeidermiljø på Herre*, 2011, <http://telemarkhistorie.blogspot.no/2011/11/arbeiderboliger-og-industriarbeidermilj.html>, lastet ned 15.04.2014

²⁶ Knut Bech Fageraas, "Bamble Cellulosefabrik". I: Fageraas et al., 2006: 272

²⁷ *Ibid.*: 273

²⁸ "Tall fra bedriftens historie gjennom sine 90 år", *PD*, 21.01.1978

²⁹ Dette og neste: Sture Normann & Gunnar Aasbø, *Bamble kommune i mellomkrigstida*, 1986: 203

³⁰ Dette og neste: "Tall fra bedriftens historie gjennom sine 90 år", *PD*, 21.01.1978

årene ble det i tillegg til gjenoppbyggingen bygd en ny papirfabrikk og sekkefabrikk. Fra 1. januar 1962 overtok Follum cellulosefabrikken, mens Stang beholdt papirfabrikken. Først leverte cellulosefabrikken råstoff til papirfabrikken, men Follum gikk siden bort fra denne avtalen.³¹ Papirfabrikken derimot ble lagt ned allerede i 1964. På Borregaards tid hadde Bamble en kapasitet på i underkant av 6000 tonn cellulose i året, mens den lå på ca. 10 000 tonn under Stang.³² Det var derimot under Follum at kapasiteten virkelig ble utvidet, til 30 000 tonn i året, som også var halvbleket i stedet for ubleket etter at de bygde et blekeri for å kunne bruke cellulosen til sin egen avispapirproduksjon.³³ Follum gjennomførte i det hele tatt en omfattende modernisering av driften med mange nye maskiner. Etter å ha eid Bamble Cellulose i 16 år skal Follum ha investert noen titalls millioner kroner der.³⁴ I 1974 ble det kjent at Follum skulle involvere seg i Nye Tofte-prosjektet, det største strukturrasjonaliseringsprosjektet innenfor treforedlingsindustrien på den tiden, og dermed ble Bambles fremtid usikker. Med tilgang på cellulose fra Nye Tofte ville Follum ikke lenger trenge Bamble. Til slutt ble Bamble lagt ned den 1. august 1978, rundt ett år etter at Stortinget godkjente Nye Tofte, og et halvt år etter at Arbeiderpartiregjeringen under Odvar Nordli stilte seg bak etableringen.

Sulfitt og sulfat

Allerede fra 1880-tallet ble både sulfitt- og sulfatprosessen brukt for å lage cellulose i Norge.³⁵ Det var imidlertid sulfitt som dominerte fordi den fungerte best med gran, selv om ny teknologi fra 60-tallet endte opp med å gjøre sulfatprosessen vanligere internasjonalt siden den kunne bruke flere tresorter.³⁶ Dette var et konkurransefortrinn for land med bedre tilgang på furu enn gran. Tradisjonelt ble sulfitt fra gran brukt i finpapir fordi den kunne blekes, mens sulfat ble brukt til brunt sekkepapir.³⁷ Dette var inntil den nødvendige teknologien var blitt utviklet som gjorde bleket sulfat mer konkurransedyktig enn sulfitt. Sverige hev seg på denne utviklingen slik at de

---

³¹ Dette og neste: Fageraas, "Bamble Cellulosefabrik". I: Fageraas et al., 2006: 274

³² Normann & Aasbø, 1986: 204; Administrasjonens notat, 03.01.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

³³ Administrasjonens notat, 03.01.1978; "Tall fra bedriftens historie gjennom sine 90 år", *PD*, 21.01.1978

³⁴ "Etter 90 års drift: Bamble Cellulose innstiller i høst", *PD*, 12.01.1978

³⁵ Ingar Kaldal, *Papirarbeidernes historie*, 1989: 286

³⁶ *Ibid.*: 287

³⁷ Moen, 1998: 77

produserte mer sulfat enn sulfitt allerede fra 60-tallet, mens Norge hang etter.³⁸ Sulfittcellulose ble produsert hos bl.a. Borregaard, Saugbrugsforeningen i Halden, Union i Skien, Hunsfos og Toten.³⁹ Bamble Cellulose hadde derimot tradisjoner å bygge på når det gjaldt fremstilling av sulfatcellulose, slik det gikk frem i et brev fra fagforeningen til Industridepartementet i 1959.⁴⁰ Da konstaterte man at det fantes mye nytt til virke til sulfatprosessen i Telemark og Agderfylkene, så i det hele tatt var Bamble Cellulose en mer rasjonell fabrikk enn de fleste, i hvert fall ifølge dem selv. Diskusjonen rundt sulfitt og sulfat er viktig fordi situasjonen der norsk industri hang etter internasjonalt sett, gjorde en samlet restrukturering rundt én stor fabrikk for sulfatcellulose attraktiv. Det viser også at selv om Bamble Cellulose, en del av det større Follum-konsernet, produserte sulfatcellulose så kunne den ikke konkurrere med en mye større fabrikk som alle de store konsernene var deleiere av. Dette var Nye Tofte.

Rasjonalisering innenfor treforedlingsindustrien

Tidlige tegn på strukturrasjonalisering: Simons-rapporten, Norske Skog og Follum

Simons-rapporten, laget i 1965 av et konsulentbyrå på oppdrag fra Den norske Creditbank, var et tidlig dokument som forsøkte å kartlegge mulighetene for strukturrasjonalisering av treforedlingsindustrien i Norge. DnC hadde kjøpt aksjer i Union samme år og hyrte det kanadiske byrået Simons for å gjøre denne utredningen.⁴¹ Helt konkret foreslo rapporten at en ny fabrikk med integrert produksjon av cellulose og avisepapir skulle bygges på Ringerike eller Modum, mens mindre, uøkonomiske fabrikker skulle legges ned. Det såkalte Rogstad-utvalget, en offentlig komité ledet av direktøren av Norges Bank, Ole Rogstad, der også fagforbundet NPF var representert, ble nedsatt i 1967 for å vurdere situasjonen.⁴² Utvalget mente råstoffgrunnlaget for en ny fabrikk av den størrelsen var for usikkert, og at det ville være tryggere kun å modernisere de gamle fabrikkene. Noen stor strukturrasjonalisering uteble inntil videre.

---

³⁸ Ibid.: 82

³⁹ Kaldal, 1989: 338

⁴⁰ Dette og neste: Brev fra Herre Fagforening til Industridepartementet, 1959 (uten dato), Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark: Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

⁴¹ Dette og neste: Kaldal, 1989: 298

⁴² Ibid.: 299

Opprettelsen og utviklingen av Nordenfjeldske Treforedling kan derimot ses på som et forsøk på en slags restrukturering av industrien. Dette selskapet ble hetende Norske Skogindustrier fra 1972, også bare kalt Norske Skog, etter oppkjøp av fabrikker innen sponplate- og sagbruksbransjen.⁴³ Nordenfjeldske ble først etablert av Skogeierforbundet i 1962 og startet sin første papirfabrikk i 1966 på Skogn. Allerede i 1970 stod Nordenfjeldske for 30 % av all avisproduksjon i landet.⁴⁴ Man kan kalle dette forsøket vellykket ettersom Norske Skog endte opp med å bli dominerende på 80-tallet, og kjøpte opp etter hvert både Follum og Union.

Ifølge Moen lyktes Follums rasjonaliseringstiltak i sitt eget distrikt (Hønefoss, Nedre Eiker) med økt kapasitet, og de økte dessuten kapasiteten ved Bamble på slutten av 60-tallet.⁴⁵ Fusjon mellom Follum og Union ble forsøkt først i 1965-66, og enda en gang i 1972, men ulike eierinteresser sørget for at begge forsøk ble mislykkede.⁴⁶ Det eneste som gjenstod inntil videre var teknisk rasjonalisering innenfor hvert enkelt konsern, eksempelvis ved å anskaffe nye og større maskiner. Problemet var at kostnadene av slik rasjonalisering ble høye i forhold til fallende priser på produktene.⁴⁷ Imidlertid gjorde Norske Skog et inntog i Follum da de skaffet seg en eierandel der på 30 % i 1972.⁴⁸

Fagbevegelsen og strukturrasjonaliseringen

På bakgrunn av de mange nedleggelsene som foregikk etter 1970, da industrien opplevde et sterkt press på markedet fra amerikanske produsenter og lavere etterspørsel, ble NPF under Rolf Hauge (formannen fra 1975) mer og mer engasjert i arbeidet for en rasjonalisering av industrien nasjonalt. Naturligvis ville denne rasjonaliseringen bety at noen mindre fabrikker, som Bamble, ville måtte ofres til fordel for industriens overlevelse, noe NPF måtte overtale lokale tillitsmenn til å godta.⁴⁹ Ved landsmøtet i 1975 fremmet NPF et idealistisk krav om statlig overtakelse

---

⁴³ Dette og neste: Ibid.: 318

⁴⁴ Dette og neste: Moen, 1998: 241

⁴⁵ Ibid.: 107-08

⁴⁶ Ibid.: 179

⁴⁷ Kaldal, 1989: 288

⁴⁸ Ibid.: 318

⁴⁹ Ibid.: 340

av industrien, noe som ble støttet av Supralarbeidernes forening.⁵⁰ Supralarbeidernes forening var en fagforening ved Borregaard, som på sitt årsmøte i januar 1977 sendte ut et skriv til andre fagforeninger innen industrien, deriblant den på Herre, for å be dem støtte kravet om statlig overtakelse på LO-kongressen og Arbeiderpartiets landsmøte det året. Den generelle holdningen var at krisene i industrien enda ikke var under kontroll ettersom strukturrasjonaliseringen hadde foregått uten en overordnet plan, noe en statlig styring ville kunne rette på. Drømmen til politikerne i Stortingets industrikomité var hele tiden mer samarbeid mellom konsernene, etablering av større bedrifter og internasjonalisering av norsk industri, samt at norske konsern skulle få datterbedrifter i utlandet og være store nok til å finansiere bedre forskning og bli mer innovative.⁵¹ Allerede på NPFs landsmøte i 1967 var man opptatt av en kommende strukturrasjonalisering.⁵² Man visste at strukturendringer var nødvendige, men de måtte styres ut fra samfunnsmessige hensyn, og de som ble arbeidsledige måtte ha krav på nytt arbeid. Etter at planene om Nye Tofte var offentliggjort, kom andre forslag som å senke pensjonsalderen til 65 år, og i tillegg etablere et investeringsfond for å støtte strukturrasjonaliseringen.

I sin forskning peker Moen også på miljøvern som en viktig faktor i favør av ny rasjonalisering.⁵³ Etter vannforurensningsreformen i 1971 anså den offentlige opinionen sulfitt for å være en miljøversting, noe som kunne gi et ekstra insentiv blant de store konsernene til å samarbeide om produksjon av bleket sulfat på en mye større skala. Bamble produserte riktignok ikke sulfittcellulose, men selv i deres tilfelle førte de nye holdningene mot forurensning til at fabrikken fikk krav om å investere i bedre forurensningskontroll rundt 1977.⁵⁴ Kort sagt var det avfallsstoffer fra sulfatfabrikker også. Miljøaspektet skal jeg undersøke senere.

Veien mot Nye Tofte

Enighet mellom de store konsernene

---

⁵⁰ DNAs landsmøte 1977, 17.03.1977, Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

⁵¹ Moen, 1998: 45-46

⁵² Kaldal, 1989: 312

⁵³ Dette og neste: Moen, 1998: 243

⁵⁴ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 18.05.1977, Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

Det begynte med at de store konsernene gjorde et inntog inn i cellulosefabrikkene på Tofte i Hurum i 1974. I januar skaffet Union og Saugbrugsforeningen seg aksjeflertall i Tofte Cellulosefabrikk, og man forsøkte samtidig å fusjonere de tre bedriftene, men forhandlingene brøt sammen i mars.⁵⁵ Norske Skog kjøpte deretter resten av aksjene i Tofte, og i tillegg kjøpte selskapet opp nabobedriften Hurum Fabrikker som i likhet med Tofte produserte sulfatcellulose. Innen det var blitt sommer lå alt til rette for at disse konsernene kunne sette i gang et arbeid som kom til å få store ringvirkninger for norsk treforedlingsindustri. Veien mot Nye Tofte kunne starte for alvor da direktøren i Saugbrugsforeningen inviterte Norske Skog til forhandlinger, og Follum og Union også kom med. Da befant alle de store konsernene seg i samme situasjon og var kommet sammen for å avgjøre hvordan celluloseindustrien skulle rasjonaliseres med utgangspunkt i de nye fabrikkene de hadde skaffet seg på Tofte.⁵⁶ Resultatet av forhandlingene ble enighet om å bygge en ny fabrikk på stedet som kunne produsere all den sulfatcellulosen som konsernene måtte trenge.

Dette var den såkalte Direktør-rapporten som var ferdig i september 1974.⁵⁷ De eksisterende cellulosefabrikkene som etter hvert ble lagt ned gjennom denne avgjørelsen, var Unions Skotselv (ved Modum), Follums Bøhnsdalen (i Eidsvoll), Bamble og Katfos (i Modum), Saugbrugsforeningens egen produksjon av cellulose (i Halden) og Norske Skogs Ranheim (i Trondheim), i tillegg til de gamle fabrikkene Tofte og Hurum. En del av den uttalte begrunnelsen var at myndighetenes miljøkrav ville innebære for dyre investeringer i de gamle fabrikkene.⁵⁸ De opplevde samtidig problemer med tilstrekkelig forsyning med cellulose og tømmer for celluloseproduksjon.⁵⁹ Skulle man sikre nok forsyning av tømmer, ville andre cellulosefabrikker måtte stenge, mens den ene fellesfabrikken da ville kunne forsyne alle med nok cellulose. Det var i hvert fall tanken. Direktør-rapporten foreslo at Nye Tofte skulle ha en kapasitet på 230-250 000 tonn cellulose årlig, som til sammenligning var mye høyere enn Bamble Cellulose med sine 30 000 tonn.

Papirforbundets reaksjoner

---

⁵⁵ Dette og neste: Moen, 1998: 249-50

⁵⁶ Dette og neste: Kaldal, 1989: 318

⁵⁷ Dette og neste: Moen, 1998: 251

⁵⁸ Kaldal, 1989: 318

⁵⁹ Dette og neste: Moen, 1998: 251-52

Da nyheten om konsernenes planer ble offentliggjort, reagerte NPF først på at de ikke hadde fått være med i diskusjonene. De nedsatte selv et strukturutvalg for å se på en totalvurdering av celluloseindustrien i tillegg til alternativer til Nye Tofte.⁶⁰ Utvalget var enig i at det var nødvendig med en ny cellulosefabrikk.⁶¹ Med Nye Tofte ville man kunne endre situasjonen der Norge importerte sulfatcellulose og eksporterte sulfittcellulose, som var begynt å bli gammeldags, og samtidig unngå miljøproblemene knyttet til sulfittproduksjon. Det ble sett på som en fordel å ha en sentralisert produksjon av cellulose for å forsyne råstoff til papirfabrikkene som hadde en desentralisert struktur. Utvalget hadde imidlertid en rekke betingelser, blant annet at staten skulle ha aksjeflertall i den nye bedriften. I tillegg måtte bedrifter utenom interessentene i Nye Tofte få sikret nok cellulose. Eksempelvis var Borregaard et konsern som ikke var blant interessentene. De hadde selv forsøkt å skaffe sin cellulose fra et lignende prosjekt i Brasil som hadde mislyktes. Videre mente NPF at nedleggelse kun måtte skje etter forhandlinger med fagbevegelsen, mens interessentene måtte være ansvarlige for å skaffe nye arbeidsplasser til de som ville måtte sies opp. Det siste punktet var viktigst for Bamble Celluloses del.

Dette var betingelsene som NPF vedtok da de enstemmig sluttet seg til Nye Tofte-prosjektet ved landsmøtet i 1975.⁶² Papirforbundets standpunkt var kontroversielt. Det ble tolket som et knefall for en såkalt direktørtenkning. Man spilte ulike distrikter mot hverandre, og for arbeidere ved fabrikkene som skulle legges ned, hadde man ikke annet å tilby enn et håp om at konsernet ville kunne skaffe dem nytt arbeid. En ansatt fra Ranheim var pessimistisk ettersom konsernene ikke hadde prøvd å erstatte tapte arbeidsplasser der cellulose- og papirfabrikker tidligere var blitt nedlagt. Men det kan trygt sies at fordelene ved en slik restrukturering må ha virket mer gunstige enn situasjonen for industrien slik den var, så lenge betingelsene kunne bli lovfestede. Innen dette tidspunktet hadde mange andre bedrifter blitt lagt ned og man ønsket ikke å se at hele Norges treforedlingsindustri måtte vike for utenlandsk konkurranse. Den påfølgende debatten fikk staten til å involvere seg med den følgen at prosjektet måtte utsettes i minst to år.⁶³ I løpet av den tiden ble konsesjonsbetingelsene for Nye Tofte lovfestet, og der gikk det dessuten frem at både myndighetene og konsernene måtte ta

---

⁶⁰ Kaldal, 1989: 551

⁶¹ Ibid.: 320

⁶² Dette og neste: Ibid.: 321

⁶³ Moen, 1998: 252

ansvar for å skaffe nye arbeidsplasser, slik NPF ønsket. Det ble ikke med statlig flertall, men med en viss eierandel, nok til at Norske Skog ikke hadde flertall.⁶⁴ Direktørene hadde selv ønsket at Norske Skog skulle ha 66 %, mens Follum, Union og Saugbrugsforeningen skulle dele resten.⁶⁵ Opprinnelig hadde NPF faktisk ikke gått inn for aksjeflertall til staten i det hele tatt, men kun 20 %, så lenge Norske Skog ikke hadde mer enn 40 %.⁶⁶ Dette endret seg som sagt innen landsmøtet i 1975. Til slutt ble det til at staten fikk 26 %, Norske Skog 50 %, mens Follum, Saugbrugsforeningen og Union fikk 8 % hver. Tar man deres innflytelse i Follum i betraktning, fikk Norske Skog uansett flertall.⁶⁷

Dette var avtalen som staten, dvs. Trygve Brattelis Arbeiderpartiregjering, fikk forhandlet frem, men NPF ville kun godta den dersom Norske Skog fikk mindretall i styret samt trakk seg ut av Follum. Etter noe av et ultimatum fra industriminister Bjartmar Gjerdes side stemte forbundsstyret med 14 mot 7 stemmer for å godta avtalen. En annen medvirkende årsak var at Tofte-interessentene som nå eide gamle Tofte stilte et annet ultimatum: hvis de ikke kunne gå i gang med byggingen av den nye fabrikk, ønsket de å legge ned den gamle som på det tidspunktet var kommet i økonomiske vansker og la hundrevis av ansatte gå ledige. NPF tok sin avgjørelse i april 1977, og Stortinget godkjente prosjektet i juni.⁶⁸

Kritikk av Nye Tofte-prosjektet og grønt lys fra regjeringen

Det ble også formulert en kritikk av Nye Tofte allerede før staten tok sin avgjørelse i saken. Man sådde tvil om lønnsomheten. Sett fra Herres ståsted, er dette interessant. Skulle hjørnesteinsbedriften på Herre måtte ofres til fordel for et prosjekt som eksperter ikke hadde tro på?

Prosjektet var blitt godkjent av Stortinget i juni 1977, men regjeringen ventet til januar 1978 med å ta en endelig avgjørelse.⁶⁹ Det var et omstridt prosjekt og det fantes folk som mente at saken burde ha gått tilbake til Stortinget for en ny behandling, men

---

⁶⁴ Ibid.: 253

⁶⁵ Kaldal, 1989: 322

⁶⁶ Ibid.: 323

⁶⁷ Dette og neste: Ibid.: 324-25

⁶⁸ Moen, 1998: 254

⁶⁹ "Finn Kristensen: Fortsatt riktig å bygge Nye Tofte. I dag tar regjeringen sitt standpunkt", TA, 05.01.1978

en slik utvikling uteble.⁷⁰ Flere eksperter skal ha tvilt på om det var mulig å drive bedriften med overskudd, blant annet generalsekretæren i Libertas. Siviløkonom Herman Bryn spådde en økonomisk katastrofe for de involverte partene ved å ta med utbyggingsutgiftene på 1.6 milliarder kr. i sammenheng med de forverrede markedsforholdene rundt cellulose på denne tiden.⁷¹ I januar 1978 lå salgsprisen pr. tonn cellulose på 1700 kr. Bryn mente at Nye Tofte ville få en rentebelastning på 160 millioner kr. i året, og med en kapasitet på 200 000 tonn pr. år ville rentene alene koste 800 kr. for hvert tonn solgt. I tillegg måtte man ta med tømmerutgifter på 1000 kr. pr. tonn cellulose. Allerede der ville man være i minus, før alle andre utgifter fra lønn til vedlikehold og transport var tatt med. Rolv Lindseth, adm. dir. i Norske Skog, forklarte derimot at det ikke ville være riktig å gjøre noen bedømmelse av fremtidens situasjon for sulfatcellulose ut fra markedssituasjonen man da hadde. Finn Kristensen fra Telemark hadde vært saksordfører for Tofte-prosjektet da det ble behandlet i Stortinget.⁷² Kristensen argumenterte for Nye Tofte, og mente også at man ikke kunne gjøre beregninger om kostnader og lønnsomhet i forhold til lavkonjunkturen som preget den tiden, at man måtte forutsette lysere tider fremover. Industriminister Bjartmar Gjerde mente at fabrikken hadde gode sjanser til å bli lønnsom.⁷³ Unions direktør Reidar Holst var enig med Gjerde, og sa at man ikke kunne basere prosjektet på det som var datidens situasjon og priser.⁷⁴ Å utsette byggingen ytterligere ville ha vært uholdbart, mente han. TA rapporterte at Nye Tofte ville medvirke til en strukturendring som ville kunne skape en langsiktig løsning på problemene industrien hadde opplevd.⁷⁵

I mellomtiden hadde staten brukt en markedsvurdering utarbeidet av Papirindustriens Sentralforbund.⁷⁶ Tofte-interessentene hadde selv en markedsvurdering laget av et annet konsulentfirma, og begge vurderingene konkluderte med at det ville bli en overkapasitet på cellulose rundt 1980. Denne overkapasiteten skulle derimot bli

---

⁷⁰ Dette og neste: "Omstridt treforedlingsprosjekt har fått klarsignal", *TA*, 06.01.1978

⁷¹ Dette og neste: "Adm. direktør Rolv Lindseth avviser kritikken mot kjempeprosjektet i Hurum", *Varden*, 04.01.1978

⁷² Dette og neste: "Finn Kristensen: Fortsatt riktig å bygge Nye Tofte. I dag tar regjeringen sitt standpunkt", *TA*, 05.01.1978

⁷³ "Regjeringen: Inn for Tofte", *Varden*, 06.01.1978

⁷⁴ "Fornøyd Union-direktør etter regjeringens avgjørelse: Bra vi har fått avklaring om Nye Tofte-prosjektet", *Varden*, 07.01.1978

⁷⁵ "Omstridt treforedlingsprosjekt har fått klarsignal", *TA*, 06.01.1978

⁷⁶ Dette og neste: "Regjeringen: Inn for Tofte", *Varden*, 06.01.1978

kortvarig, med økning av forbruket etter 1980, nok til at det ville føre til et økende underskudd på cellulose, ifølge rapportene. De mente at så mange som 30 nye fabrikker av samme størrelse som Nye Tofte ville måtte bygges, skulle dette underskuddet dekkes i Nord-Amerika og Vest-Europa innen 1990. Regjeringen understrekte at man ikke kunne vite med sikkerhet hvordan cellulosemarkedet ville utvikle seg, men de stolte allikevel på markedsvurderingen. Rolv Lindseth mente at det var uforståelig at norsk treforedling som en eksportindustri skulle måtte basere seg på importert cellulose.⁷⁷

Etter disse markedsprognosene skulle det altså bli en god balanse mellom tilbud og etterspørsel på cellulosen fra Nye Tofte på det tidspunktet den skulle komme i drift. Dessuten skal miljøproblemene i næringen ha vært et viktig hensyn i forhold til regjeringens avgjørelse, ifølge TA, men enda viktigere var nok arbeidsplassene på Tofte.⁷⁸ Som sagt fantes det en bekymring for at arbeidsplasser på fabrikkene Tofte og Hurum stod på spill, at så mange som 700 ville miste jobben dersom regjeringen ikke gikk inn for å bygge Nye Tofte. Direktøren ved Tofte Cellulose forklarte at med et ja fra regjeringen ville bedriftsforsamlingen gå inn for nedleggelse i løpet av vinteren, mens de ansatte da ville bli sysselsatt under byggingen av den nye fabrikk. Dette var en medvirkende årsak til at regjeringen endelig godkjente prosjektet. LO støttet også prosjektet med tanke på situasjonen for de som allerede var sysselsatt i Hurum-distriktet.⁷⁹

Utbyggingen ble kostnadsberegnet til 1,6 milliarder kroner.⁸⁰ En melding fra Industridepartementet kalte det den største og viktigste strukturendring som var skjedd innen norsk industri i senere tid.⁸¹ Produksjonen kom omsider i gang i september 1980, og i løpet av 80-tallet ble Norske Skog det dominerende selskapet i industrien.⁸² Senere, i 1983, da han måtte forsvare NPFs posisjon sa Rolf Hauge at "gjennom etableringen av Tofte fikk vi en styrt avvikling av bedrifter som uansett -

---

⁷⁷ "Fornøyd Union-direktør etter regjeringens avgjørelse", *Varden*, 07.01.1978

⁷⁸ Dette og neste: "Omstridt treforedlingsprosjekt har fått klarsignal", *TA*, 06.01.1978

⁷⁹ "Adm. direktør Rolv Lindseth avviser kritikken mot kjempeprosjektet i Hurum", *Varden*, 04.01.1978

⁸⁰ "Finn Kristensen: Fortsatt riktig å bygge Nye Tofte. I dag tar regjeringen sitt standpunkt", *TA*, 05.01.1978

⁸¹ "Regjeringen: Inn for Tofte", *Varden*, 06.01.1978

⁸² Moen, 1998: 255

før eller senere - måtte ha lagt ned produksjonen."⁸³ I 1981 var det kun Nye Tofte og M. Peterson & Søn i Moss som produserte sulfatcellulose i Norge, og etterspørselen etter cellulose ble redusert fordi det var så mange papirfabrikker som måtte legges ned i perioden.⁸⁴ Derfor måtte også Nye Tofte eksportere endel av cellulosen.

Konkursen ved Nye Tofte: Treforedlingsindustrien etter 1978

Nye Tofte stod altså ferdig til produksjonsstart i 1980. Imidlertid opplevde den nye fabrikken problemer nesten umiddelbart. Vi har jo sett at staten og interessentene mente at de hadde gode prognoser, men kritikerne fikk rett.

På Nye Tofte slet man etter kort tid med tekniske problemer.⁸⁵ I tillegg førte høye utgifter fra byggingen og stor gjeld til underskudd som det første driftsåret lå på 200 millioner kroner. Willoch-regjeringen ønsket egentlig å avvikle statens eierinteresse i fabrikken, noe NPF naturligvis protesterte mot i henhold til deres ideal om statlig styring. Stortinget støttet allikevel refinansieringen for å beholde statens eierandel i 1982, men etter at prisen på cellulose begynte å falle kraftig gikk bedriften konkurs allerede i oktober samme år. Nye Tofte hadde vært den aller største enkeltinvesteringen staten hadde gjort på fastlandet. To milliarder kroner kostet det, og til slutt hadde staten tapt 900 millioner på prosjektet.⁸⁶

Det ble straks aktuelt å gjenopplive prosjektet, denne gangen kalt Neste Tofte.⁸⁷ Borregaard, som ikke hadde vært med bak den forrige fabrikken, var interessert i å skaffe seg kontroll med det nyeste Tofte-prosjektet. NPF var positive til en gjenoppliving og foreslo at Borregaard skulle dele eieransvaret med Norske Skog og staten. Problemet var at Borregaard og Norske Skog ikke kunne bli enige om en løsning, så da gikk Bergen Bank, som allerede hadde aksjeflertall i Union, inn for å drive fabrikken imens. Løsningen ble til slutt at Norges Skogeierforbund gikk inn på eiersiden med 60 % av aksjene, mens Bergen Bank fikk 40 % og staten holdt seg utenfor. Det ble imidlertid ikke mye bedre for norsk treforedlingsindustri etter at både Sverige og Finland devaluerte valutaene sine i 1982 og økte sine andeler av

---

⁸³ Kaldal, 1989: 341

⁸⁴ Ibid.: 334

⁸⁵ Dette og neste: Ibid.: 341-42

⁸⁶ Moen, 1998: 209

⁸⁷ Dette og neste: Kaldal, 1989: 343-44

papirmarkedet, spesielt Sverige som økte sin andel av mykpapirmarkedet fra 30 til 50% mellom 1981 og 1983, og fra 5 til 20 % på finpapirmarkedet i samme periode. Det ble en ny runde med nedleggelse av papirfabrikker i Norge, selv om det gikk bedre med avispapirfabrikkene.

Fremover på 80-tallet økte Norske Skog sin innflytelse på treforedlingsindustrien. På midten av tiåret fikk Norske Skog og Follum kontroll over Union, mens Tofte senere kjøpte opp Borregaards finpapirfabrikk i tillegg til Sande cellulose- og papirfabrikk.⁸⁸ Det var viktig for Tofte å få bedre tilgang til videreforedling av sin cellulose i Norge, og slippe å være avhengig av eksport. NPF var ikke negativ til denne utviklingen da de antakeligvis så det som fordelaktig at industrien ikke var fordelt på for mange eiere, men heller fikk en mer helhetlig styring. Statsovertakelse var som kjent ikke aktuelt lenger etter fiaskoen med det forrige Tofte-prosjektet. I 1989 ble Norske Skog slått sammen med Follum og Tofte, samtidig som de kjøpte opp Saugbrugsforeningen, mens Union ble kjøpt opp i 1999. Norske Skog ble også en storaktør i utlandet fra slutten av 80-tallet og kjøpte opp papirfabrikker i Frankrike, Østerrike, Tsjekia, Canada, og fra slutten av 90-tallet også Sør-Amerika og Asia.⁸⁹ Norske Skog ble verdens største produsent av avispapir, men etter økende ulønnsomhet trakk de seg ut av Canada og bygde ned kapasiteten i Europa. Fra å eie 24 fabrikker internasjonalt gikk de ned til 18 pr. 2006, fordelt på 14 ulike land. Cellulosefabrikken på Tofte solgte de derimot allerede i 2000 til den svenske skogeierforeningen Södra Skogsägarna, som til slutt avgjorde å legge ned fabrikken i 2013. Også Union i Skien ble lagt ned i 2006, mens Follum ble lagt ned i 2012. I dag er det forøvrig kun Borregaard igjen som produserer cellulose i Norge med én eneste fabrikk.⁹⁰ Man kan spørre seg hva som er igjen av den en gang så stolte treforedlingsindustrien i Norge.

Konklusjon

Nå har vi sett hvordan flere store treforedlingskonsern gikk sammen om et omfattende prosjekt for å rasjonalisere celluloseindustrien i Norge. Dette er naturligvis hovedårsaken til nedleggelsen av den 90-år gamle hjørnesteinsbedriften Bamble

---

⁸⁸ Dette og neste: Ibid.: 383

⁸⁹ Dette og neste: Lange og Hansen. I: Fageraas et al., 2006: 21

⁹⁰ "Treindustri med kniven på stammen", *Dagsavisen*, 09.04.2013

Cellulose på Herre, men nøyaktig hvordan Bamble Celluloses skjebne henger sammen med Nye Tofte blir nøyere gjennomgått i neste kapittel. Foreløpig er det verdt å få med seg at prosjektet ikke ble sett på som resultatet av en kynisk profittkalkyle, men at det i stedet fikk støtte fra både fagforbundet NPF og staten, med en Arbeiderpartiregjering i spissen. Inntoget til sterke nordamerikanske produsenter på det europeiske markedet førte til en krise i norsk treforedling som man mente var svak i kraft av å ha for mange små og uøkonomiske enheter. Bare i de tre-fire årene før Tofte-prosjektet ble planlagt, var hele 20 bedrifter blitt lagt ned.⁹¹ Det fantes ikke noe alternativ til en storstilt rasjonalisering av industrien. Alle partene var enige i dette, selv om forbundsstyret i NPF og andre fagorganiserte som supralarbeiderne ved Borregaard etterlyste en statlig styring av prosjektet. Denne strukturrasjonaliseringen skulle ta utgangspunkt i celluloseproduksjonen i Norge mens papirindustrien inntil videre beholdt strukturen den hadde, men da måtte noen gamle og små cellulosebedrifter nødvendigvis ta støytten. Det er her Bamble Cellulose kommer inn i og med at Follum, en av interessentene bak Nye Tofte, var eieren siden begynnelsen av 60-tallet.

---

⁹¹ Moen, 1998: 22

3. ÅRSAKER TIL NEDLEGGELSEN AV BAMBLE CELLULOSE

Innledning

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på historien bak nedleggelsen av Bamble Cellulose og hvordan den kan forklares. Det er viktig å merke seg hvordan Tofte-prosjektet ble tatt opp internt i Follum fordi Nye Tofte dannet bakteppet for det som skjedde på Herre. Her blir konsernperspektivet mest fremtredende. Det jeg ønsker med dette kapitlet, er å belyse prosessen mot nedleggelsen og hva som skjedde med fabrikken i sentrum. Miljøhensyn var blant annet et moment som har blitt nevnt for å forklare strukturrasjonaliseringen. Hvordan dette spilte inn i nedleggelsen av Bamble Cellulose skal jeg si noe om i et underkapittel. Det vil også være nødvendig å trekke inn den bedriftsøkonomiske utviklingen for å si noe om driften på fabrikken var lønnsom eller ikke.

Hvilke synspunkt ble fremmet ved avgjørelsen om å legge ned Bamble Cellulose?

Ved å undersøke styreprotokollene til Follum i perioden får man vite noe om hvordan forholdene rundt Bamble ble tatt opp. Her kommer det frem hvordan bedriftens skjebne var uløselig forbundet med Tofte-prosjektet og den negative utviklingen i cellulosemarkedet.

Follums engasjement i Nye Tofte

Fra juni 1974 var Follum involvert i forhandlinger med de administrerende direktørene i de andre konsernene om det som skulle bli Nye Tofte.⁹² I august var man blitt enige om en rapport som het "*Innstilling om en samordnet utbygging av celluloseindustrien på Hurumlandet*", den jeg hittil har omtalt som Direktør-rapporten.⁹³ Dette var foreløpig kun en innstilling, men styret i Follum anbefalte bedriftsforsamlingen å godkjenne den så lenge konsernene kom frem til en tilfredsstillende avtale når det gjaldt cellulosekontrakter og fordeling av trevirke til celluloseproduksjon i fremtiden.⁹⁴ Denne prosessen kom til å ta flere år. Og eierandelen begynte man ikke å diskutere før 1977. Follum knyttet seg i tillegg enda nærmere prosjektet i 1975 da de gikk inn for å skaffe seg 11,3 % av aksjene i Tofte

---

⁹² Styreprotokoll nr. 6, 25.06.1974, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹³ Styreprotokoll nr. 9, 26.09.1974, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹⁴ Styreprotokoll nr. 10, 18.10.1974, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

Cellulose.⁹⁵ Først og fremst var det statens engasjement som førte til usikkerhet, og man måtte vente på både Stortingets og regjeringens behandling av saken før Follum selv kunne ta en endelig avgjørelse. I mellomtiden oppfordret bedriftsforsamlingen, der fagforeningene til de ansatte i konsernet var representert, styret til å utrede andre mulige alternativer når det gjaldt Follums fremtidige cellulosedekning, noe styret gikk med på.⁹⁶ Denne utredningen endte opp som et notat av adm. dir. Birger B. Rasmussen i februar 1976, og selv om styret ikke viste så mye interesse for noe alternativ til Nye Tofte, så undersøkte man muligheten for et samarbeid med M. Peterson & Søn.⁹⁷ Styret var interessert i å vite om M. Peterson kunne utgjøre et supplement til Nye Tofte. Saken ble imidlertid etter hvert lagt død. Det fantes ikke et reelt alternativ. Om høsten det året begynte det å gå dårlig for Tofte Cellulose, og Follum ble bedt om å investere rundt 2,2 millioner kroner i et lån til Tofte, som ville være 11,3 % av de 20 millioner man trengte.⁹⁸ Dette ble imidlertid kun gjort på visse betingelser: kravet var å få en garanti for realiseringen av Nye Tofte, ellers ville ikke Follum være forpliktet til å bidra ytterligere med investering i gamle Tofte. Året etter, i juni 1977, var man kommet frem til at Follum skulle eie 8 % av Nye Tofte og måtte da investere 5,1 millioner i prosjektet.⁹⁹ Siden Stortinget samtidig var blitt ferdig med konsesjonsbehandlingen, ønsket styret å be bedriftsforsamlingen godkjenne Nye Tofte-engasjementet. Man var nå kommet frem til det man kalte et tilfredsstillende avtaleverk i henhold til de første drøftingene om høsten 1974.¹⁰⁰ Styret var da enstemmig innstilt på at Follum skulle gå inn i prosjektet, selv om noen av styremedlemmene mente man burde jobbe videre med en bedre avtale for virkefordelingen. Av den grunn tok det frem til oktober før man godkjente avtalen som da ble sendt til bedriftsforsamlingen.¹⁰¹ Saugbrugsforeningen fikk ikke ordnet sin del av finanseringen før deres bedriftsforsamling godkjente prosjektet i desember.¹⁰² Da kunne regjeringen endelig fatte sin beslutning den 5. januar 1978, og da ble

---

⁹⁵ Styreprotokoll nr. 4, 14.03.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹⁶ Styreprotokoll nr. 12, 21.11.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹⁷ Styreprotokoll nr. 2, 16.02.1976 & Styreprotokoll nr. 4, 08.03.1976, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹⁸ Dette og neste: Styreprotokoll nr. 12, 21.11.1976, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

⁹⁹ Styreprotokoll nr. 6, 01.06.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰⁰ Styreprotokoll nr. 7, 17.06.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰¹ Styreprotokoll nr. 11, 19.10.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰² Styreprotokoll nr. 15, 13.12.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

interessentene bak Nye Tofte enige om å begynne byggingen så fort som mulig, og etter kort tid legge ned sulfittproduksjonen ved gamle Tofte.¹⁰³

Follum og Bamble Cellulose før konsesjonsvilkårene

I 1973, før Nye Tofte stod på trappene, var det flere diskusjoner internt i Follum om hva man kunne gjøre for å forbedre celluloseproduksjonen i Bamble. En utbygging der måtte ses i sammenheng med Follums behov for langsiktig cellulosedekning.¹⁰⁴ Men da Direktør-rapporten ble offentliggjort, gikk lokalavisene straks i gang med å skrive om saken vinklet i forhold til at Bamble Cellulose skulle legges ned, noe som sjokkerte arbeiderne.¹⁰⁵ Den dystre fremtidsvisjonen hadde tre begrunnelser. Den første var Nye Tofte, så var det miljøutgifter og sist arbeidsmarkedet i Bamble med hensyn til Rafnes-utbyggingen. For det første: det at Follum var involvert i Tofte-prosjektet ville naturligvis påvirke situasjonen til Bamble. Hensikten var å kunne sikre dekning av sulfatcellulose til egen papirproduksjon fra denne nye fabrikk i fremtiden. Da ville Bamble ikke lenger ha noen plass i Follum-konsernet. For det andre var det miljøvinklingen. Det ble påpekt at nye restriksjoner på utslipp ville om kort tid bli pålagt treforedlingsindustrien, noe som måtte bety kostbare investeringer blant annet i renseanlegg. Hvis man kunne restrukturere industrien ved å gå sammen om celluloseproduksjon på ett sted, ville man kunne redusere kostnadene ved å investere i miljøvern. Samtidig ville man kunne holde produksjonen oppe på et høyt nivå og helst bli selvforsynt med sulfatcellulose og ikke måtte være avhengig av import i fremtiden. For Bambles del rapporterte avisene om potensielle utgifter på fire-fem millioner kr. for å være innenfor på miljøvernssiden.

Jens Lange Lyche, som var adm. dir. på den tiden, så seg nødt til å korrigere dette negative bildet. I sitt innlegg et par dager etter nyheten slapp, skrev Lange Lyche at Follum ikke hadde gitt opp å løse miljøproblemene ved Bamble, at de uansett ville fortsette med dette.¹⁰⁶ Tofte-prosjektet lå et stykke inn i fremtiden og ville inntil videre ikke påvirke hvordan konsernet investerte i Bamble. For det tredje fantes det en frykt i forhold til Rafnes-utbyggingen og hvordan denne ville påvirke arbeidsmarkedet. Man mente at utbyggingen av petrokjemisk industri i Bamble ville

---

¹⁰³ Styreprotokoll nr. 1, 10.01.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰⁴ Styreprotokoll nr. 13, 11.12.1973, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰⁵ "Herre Cellulose skal legges ned", *PD*, 11.09.1974

¹⁰⁶ Jens Lange Lyche, "A/S Bamble Cellulosefabrikk og fremtiden", *PD*, 13.09.1974

legge et stort press på arbeidsmarkedet slik at cellulosefabrikken ville ha fått problemer med å dekke eget behov for arbeidskraft dersom flere industriarbeidere i distriktet skulle søke seg til Rafnes. Det stemmer imidlertid at Follum selvsagt hadde interesse av å drive Bamble på full kapasitet, og Lange Lyche var tydelig på at de skulle gjøre det som var nødvendig for å holde på sine ansatte, blant annet ved å bruke mer penger på bedriftens boliger og sikre flere hybler til nyansatte. Det er også slik at fagforeningen utnyttet dette momentet til å skaffe nye lønnstillegg gjennom sine stedlige lønnsforhandlinger.¹⁰⁷

Inntil videre gikk driften ved Bamble sin vante gang og det var sjelden noe mer snakk om den fremtidige utviklingen. Nettopp slik Lange Lyche hadde skrevet til avisene, fortsatte Follum å investere i Bamble, som eksempelvis med overhaling av visse maskiner under sommerstansen, og til og med kjøp av hus til salg på Herre i 1975.¹⁰⁸ Ifølge Follums styreprotokoller ble Bamble aldri tatt opp i sammenheng med diskusjoner om Nye Tofte før i 1977. Først i april det året ble det aktuelt for styret og ta opp hva som skulle skje ved Bamble i fremtiden.¹⁰⁹ M. Peterson & Søn-alternativet man hadde snakket om før, dukket opp igjen, og man diskuterte mulighetene for videre drift på Bamble. Spørsmålet gjaldt egentlig om M. Peterson ville kunne være et alternativ eller et supplement til Nye Tofte, men på det tidspunktet hadde man egentlig kommet for langt i Tofte-prosjektet til at noe alternativ var mulig. Allerede sommeren samme år ble Stortingets behandling ferdig, og de ansatte ved Bamble var klare over at arbeidsplassen ikke ville holde mer enn noen få år. Follum kunne uansett ikke treffe en realitetsavgjørelse i prosjektet før konsesjonsvilkårene var på plass. Innen juni, da Follum kom frem til at de ville ta endelig standpunkt, var styret også blitt enige om avgivelse av trevirke til den nye fabrikken.¹¹⁰ Denne ville måtte bestå av Bambles daværende virkedekning, både norsk og importert, og det ble slått fast i den offisielle innstillingen om Nye Tofte.¹¹¹ Dette trevirket var for det meste furu som bare kunne brukes i sulfatproduksjon. Med hensyn til det vi vet om hvor lang tid det

---

¹⁰⁷ Årsmøte 1975, 13.02.1975, Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, Møteprotokoll 1968-76, nummerert bok: F.Ba.10.

¹⁰⁸ Styreprotokoll nr. 6, 13.05.1976 & Styreprotokoll nr. 8, 09.06.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹⁰⁹ Dette og neste: Styreprotokoll nr. 4, 21.04.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁰ Styreprotokoll nr. 7, 17.06.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹¹ Styreprotokoll nr. 8, 05.07.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

tok å få orden i Tofte-prosjektet er det kanskje ikke overraskende at Bamble fremtidige situasjon ikke ble tatt opp på styremøtene før såpass sent.

Situasjonen etter konsesjonsvilkårene

Umiddelbart etter at konsesjonsvilkårene var på plass sommeren 1977, ble Bamble situasjon betydelig hyppigere diskutert med fokus på mulighetene for å skaffe alternative arbeidsplasser til de ansatte der.¹¹² Den høsten begynte man imidlertid å merke en negativ utvikling i markedet, med et sterkt prisfall på cellulose fra september og ut året.¹¹³ I november var Follum blitt klar over at prisfall som de karakteriserte som voldsomme i tredje kvartal, gjorde at budsjettet for Bamble ville måtte vise et betydelig tap.¹¹⁴ Follum begynte følgelig å vurdere en tidligere nedleggelse enn først antatt. Den nye adm. dir. Birger B. Rasmussen som tok over etter Jens Lange Lyche i 1975, satte da i gang med å utarbeide et notat som grunnlag for videre behandling av saken. Dette ble klart i desember 1977. Jeg har ikke funnet notatet i Follums arkiver, men fra styreprotokollen vet man at markedsforholdene var blitt enda verre og Rasmussen må ha foreslått en tidligere stans på Bamble.¹¹⁵ Styret var enige i konklusjonen hans. Et nytt dokument av 3. januar 1978 ble skrevet for å utdype situasjonen ved Bamble.¹¹⁶ Follum så Bamble som et eldre anlegg med økende behov for utskiftninger og andre nyanskaffelser, til tross for deres investeringer der. Fortsatt drift hadde visstnok blitt vurdert flere ganger. Tilbake i 1975 hadde Follum anslått at en utbygging for å nå en kapasitet på 40 000 tonn cellulose i året, med ombygging av blekeriet og enkelte miljøverninvesteringer, ville kreve en investering på 25-30 millioner kr. Fortsatt drift etter 1985 ville innebære ytterligere investeringer, særlig på miljøvernssiden, samtidig som man ville oppleve økende lønnsomkostninger. Derfor hadde man konkludert med at Bamble på lang sikt ville ha blitt ulønnsom. Dette var bakgrunnen for at Follum så etter andre måter å sikre cellulosedekning. Når det gjaldt den aktuelle økonomiske situasjonen ved Bamble, viste driftsbudsjettet at man måtte regne med et underskudd på 10,2 millioner bare frem til 1. august, men det inkluderte kostnadene fra sluttvederlag og bemanning for vakthold og opprydning ut

---

¹¹² Ibid.

¹¹³ Styreprotokoll nr. 10, 15.09.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁴ Styreprotokoll nr. 12, 08.11.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁵ Styreprotokoll nr. 14, 12.12.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁶ Dette og neste: Administrasjonens notat, 03.01.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

1978, dersom man stanset driften 1. august. Det ble også regnet på hva resultatet ville ha blitt dersom det var full drift ut 1978. Da ville underskuddet ha blitt 14,5 millioner uten renter av lagerøkning. Så ved å stanse 1. august kalkulerte Follum med å spare 6 millioner. Etter avskrivninger for 1977 ville det da kun gjenstå 2 millioner som de mente man ville kunne dekke inn ved salg av maskiner og eiendom.

For å dekke den cellulosen Follum trengte til egen papirproduksjon, ville det være nok å importere fra enten Sverige eller Finland fremover til Nye Tofte stod ferdig. Det var også tidligere fastslått at Bamble virke skulle gå med til den nye fabrikk på Tofte. Den 10. januar 1978 ble styret enige om å fremme en innstilling om Bamble til bedriftsforsamlingen.¹¹⁷ Follum hadde hele tiden hatt en målsetting om å legge ned Bamble ved oppstarten av Nye Tofte, og i begynnelsen av januar tok regjeringen sin endelige avgjørelse slik at det da var klarlagt at Nye Tofte ville bli realisert og dermed stå ferdig i 1980. Men det var den spesielt dårlige utviklingen i cellulosemarkedet som hadde gjort en tidligere nedleggelse av Bamble nødvendig. Styrene i Follum og Bamble hadde kommet frem til at det ikke var økonomisk forsvarlig å opprettholde driften frem til 1980. Det var store vanskeligheter med avsetning av cellulosen fra Bamble, i tillegg til store prisfall og ingen tegn til forbedring i markedet. Det eneste lønnsomme var å legge ned driften fra 1. august, selv om det innebar tap, men man var pålagt å gi de ansatte et seks-måneders varsel før nedleggelse.¹¹⁸ Dermed ble Bamble Cellulosefabrikk endelig lagt ned i 1978, nesten nøyaktig 90 år etter at den først ble bygd.

Hvor viktig var miljøhensyn i nedleggelsen?

Miljøproblematikken, det vil si problemer i treforedlingsindustrien i forhold til det nye fokuset på miljøvern på 70-tallet, blir godt beskrevet i Moen. Jeg har prøvd å undersøke Bamble Cellulose i sammenheng med dette, men det er lite som dukker opp i kildene. Likevel er det noen momenter man kan peke på. Først av alt går det frem hos Moen at sulfatcellulose var det miljøvennlige alternativet til sulfitt.¹¹⁹ Moen hevder at mange fabrikker i så fall ble tvunget til nedleggelse rett og slett på grunn av nødvendige utgifter i forhold til en omstilling fra sulfitt til sulfat, men saken er den at

---

¹¹⁷ Styreprotokoll nr. 1, 10.01.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁸ Administrasjonens notat, 03.01.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

¹¹⁹ Moen, 1998: 243

Bamble allerede produserte sulfatcellulose. Dette skulle tilsi at noen miljøvennlig omstilling ikke var nødvendig og dermed ikke kunne ha hatt innvirkning på beslutningen om å legge ned fabrikken. Til tross for dette var det likevel en miljøproblematikk for Bambles del, som nevnes så tidlig som 1970, to år før Norge engang hadde et miljøverndepartement. Allerede da var det klart at visse utslipp forurenset elven som fabrikken lå ved.¹²⁰ I februar 1972 ble det klaget over "ekstra mye illeluktende gasser" i kokeriet som hadde plaget de ansatte.¹²¹ Videre ble det avholdt et ekstraordinært møte i bedriftsutvalget på grunn av en forurensningssak i oktober 1973.¹²² TA hadde skrevet om beboere som klaget over sot etter nedfall fra fabrikkpipene som måtte skyldes en feil ved anlegget.¹²³ Det var formannen i natur- og miljøvernutvalget ved fabrikken, Tore Berg, som hadde uttalt seg til avisa og klaget over at bedriften ikke gjorde noe med saken. Det ble hevdet at det hadde vært for dårlig kontakt mellom fabrikken og Follum på den ene siden og Herres befolkning på den andre. Overingeniør Kjell Aubert møtte opp på fabrikken som representant for Follum og sa han kunne forsikre om at Follum var innstilt på å verne om bomiljøet og begrense utslippene.¹²⁴ Herre-samfunnet hadde lang tradisjon i å klage på industriens utslipp. Sotnedfall førte til at klesvasken måtte tas ned fra snora og vaskes på nytt. I tillegg avga fabrikkpipene en vond kjemisk lukt, som på folkemunne ble kalt Herrelukta. Herre-elven kunne ofte ligne en giftspøl der man ikke visste om det var vann i elven eller kaffe. Men bedriften ga arbeid. På Herre trumfet dette forholdet miljøhensyn. Likevel var ubehaget der, og bedriftsledelsen planla å investere i et system for å føre avløpsvannet fra fabrikken ut i Frierfjorden gjennom rør i stedet for rett ut i elven. Fabrikkens utslipp til luft var allerede begrenset av konsesjonsbestemmelser, og en kontroll året før viste at de lå langt under konsesjonsgrensen.

Noen ny referanse til miljørelaterte saker dukket ikke opp igjen før desember 1976. Da som en intern sak om utlufting i vaskeriet og blekeriet.¹²⁵ Miljøhensynet

---

¹²⁰ Bedriftsutv. protokoll nr. 17, 28.05.1970, Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

¹²¹ Referat fra møte i underutvalget for driften, 23.02.1972, Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

¹²² Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 31.10.1973, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹²³ "Det virker som om bedriften gir blaffen: Bamble Cellulose soter ned Herre", TA, 29.10.1973

¹²⁴ Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 31.10.1973, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹²⁵ Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 15.12.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

kom enda tydeligere opp i mai 1977.¹²⁶ Innen det tidspunktet hadde Bamble Cellulose blitt pålagt noe som bedriften selv kalte for miljøutgifter. Norge fikk Miljøverndepartement i 1973 og satsningen på et renere miljø nådde også Herre. Ifølge Aubert ville cellulosefabrikken bli påkrevd å investere 30 millioner kroner i miljøtiltak. Fagforeningen påstod derimot at tallet var feil; 10 millioner kroner var et bedre anslag. Follum mente uansett at man måtte få utsatt et slikt miljøpålegg ettersom det var lite trolig at de kunne gjennomføre så store investeringer på den tiden. Dessuten mente man at 30 millioner var realistisk dersom man regnet med flere kostbare pålegg utover 1980, så den store summen måtte derfor ses på lang sikt. Disse miljøutgiftene ble også nevnt i avisa like før avgjørelsen om å fremskynde nedleggelsen til 1978 ble tatt.¹²⁷ Det var da kjent at en fortsatt drift etter 1980 ville innebære betydelige miljøvernkrav.

Saken om forurensning og ny henvisning til miljøutgifter ble tatt opp på et møte i Bamble-utvalget i september 1977.¹²⁸ Statens Forurensningstilsyn og konsesjonsbehandlingen av Bamble kom opp, og Aubert sa at mens noen mindre tiltak på utslippssiden var blitt gjennomført, hadde man fått utsettelse med de større tiltakene i påvente av hva det ble til med Nye Tofte. Men Stortinget hadde klargjort situasjonen med Nye Tofte, og det var derfor nødvendig med ny kontakt med Forurensningstilsynet. Aubert håpet at kommunen ville støtte Follums syn at det ikke burde gjøres større tiltak ettersom bedriften snart skulle legges ned. Man visste bare ikke når siden regjeringen enda ikke hadde avgjort Tofte-saken. Ordfører i Bamble Kjell Bohlin var enig.

Hvor viktig var så miljøkravene for cellulosefabrikkens videre eksistens? Det er grunn til å merke seg at også produksjon av sulfatcellulose innebar miljøforurensning, og ikke kun sulfittcellulosen som man i treforedlingsindustrien gikk bort fra. Derfor fikk også Bamble miljøkrav mot seg, men om det var snakk om 10 millioner eller 30, var man uansett klar over at Follum ikke ville kunne gjøre så store investeringer, og måtte

---

¹²⁶ Dette og neste: Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 18.05.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹²⁷ "Adm. direktør Rolv Lindseth avviser kritikken mot kjempeprosjektet i Hurum", *Varden*, 04.01.1978

¹²⁸ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

derfor be om utsettelse. I det hele tatt er det interessant at det ble tatt opp så sjeldent, og dessuten så sent siden Follum jo håpet å komme i gang med Nye Tofte innen få år.

Hvordan gikk det med bedriften økonomisk frem mot slutten?

Bamble Cellulose kom altså til å bli lagt ned i 1978, men ved å bruke kilder fra bedriftsutvalget kan man undersøke fabrikkens tekniske og økonomiske opp- og nedturer. Kildene sier blant annet at Follum ønsket å gjøre Bamble Cellulose til en lønnsom bedrift. Videre vil en behandling av disse kildene være med på å kaste lys over de ansattes og Herre-samfunnets holdning til nedleggelsen. Det er jo slik at en bedrifts bunnlinje kommuniserer med omgivelsene. På samme vis er det et faktum at et industrikonsern som eier av en hjørnesteinsbedrift må utvise et samfunnsansvar. Det følgende vil vise hvordan disse to hensyn ble kommunisert og forstått. Man kan også mene at eierskapet til en hjørnesteinsbedrift er som et ekteskap med et lokalsamfunn. Vi vet nå at skilsmissen var en realitet, men som ved alle skilsmisser koster det å bryte ut.

Fra og med 1971 begynte man å se noe sviktende priser på cellulosemarkedet. To tredjedeler av produksjonen til Bamble Cellulose gikk til Follum, mens den siste tredjedelen måtte selges på det åpne markedet.¹²⁹ Heldigvis var praktisk talt hele produksjonen solgt for 1972, selv om det var vanskelig å spå hvordan situasjonen med prisene ville utvikle seg videre. For 1972 under ett ble det produsert 273 tonn cellulose over budsjettet, mens regnskapet likevel lå nært opp til det budsjetterte, og også regnskapet for 1973 viste en positiv trend.¹³⁰ Da hadde fabrikkene i tillegg produsert 1090 tonn over budsjettet. Det var dermed et godt tidspunkt å rasjonalisere produktet. Det vil si at man planla å bygge ut blekeriet, da man mente at halvbleket sulfat var noe ugunstig på det åpne markedet med hensyn til kvalitet. Foreløpig hadde man ikke noen avsetningsvansker. Prisene var på vei oppover, men holdningen var at man ville stå i en friere stilling ved å kunne tilby en enda lysere kvalitet. Utbygging av blekeriet ble derfor sett på som en god investering. Når det gjaldt året som helhet ble resultatet sett på som veldig godt i forhold til tidligere år. Årsaken til det gode resultatet var både høyere produksjon av cellulose (1700 tonn over budsjettet der året)

---

¹²⁹ Dette og neste: Bedriftsutv. protokoll nr. 21, 06.10.1971 & Bedriftsutv. protokoll nr. 22, 16.12.1971, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹³⁰ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 22.03.1973 & Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 11.10.1973, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

og bedre salgspriser, men også lavere tømmerpris.¹³¹ Dette foregikk under det som i ettertid forstås som en kort konjunkturoppgang som papir- og celluloseindustrien opplevde i 1973.

Mens den økonomiske situasjonen virket såpass lys, var det ingen som kunne forutse at fabrikken innen fem år ville være lagt ned. Også i midten av 1974, året Follum gikk inn for Nye Tofte, uttalte adm. dir. Lange Lyche at det var gode utsikter fremover med stor etterspørsel på cellulosemarkedet.¹³² I begynnelsen av 1974 ble det produsert mindre, og de første tre kvartalene var regnskapet noe negativt, men man budsjetterte likevel med en liten økning i produksjonen, og på årsbasis var man i tillegg fornøyd med resultatet.¹³³ Fagforeningen utnyttet til og med de gode tidene i 1974 som utgangspunkt for gunstige lønnsforhandlinger.¹³⁴ For 1975 ble driftsresultatet beskrevet som ganske bra selv om det hadde vært et vanskelig år for norsk treforedling, og ved inngangen til 1976 regnet man med at den vanskelige markedssituasjonen ville vare også langt inn i det nye året.¹³⁵ Man fryktet også en mulig devaluering i Finland og Sverige som ville gjøre konkurranseforholdene for norske cellulosebedrifter enda vanskeligere. Når det gjelder regnskapet for første halvår i 1976, var det en lei nedgang i produksjonen fra februar og ut juni som skyldtes nødvendige reparasjoner og flere strømbrudd.¹³⁶ Fabrikken skrantet litt, ble det sagt, og trengte en pust i bakken. Reparasjonsarbeid ville måtte foregå også i sommerstansen med bruk av fagarbeidere fra andre sveiseverksted. Optimismen var likevel ikke skadelidende. Man regnet med at så fort man var kommet i gang etter stoppen, ville produksjonskurven igjen legge seg i toppsjiktet. Dessverre gikk fabrikken fortsatt med underskudd etter tredje kvartal, men ikke så mye at man ikke følte at det var mulig å rette det opp senere.¹³⁷ Alt over det budsjetterte ville være med å bedre det økonomiske resultatet, mens det ble uttrykt håp om bedre produksjon etter de store investeringer som hadde blitt foretatt i ferien.¹³⁸

---

¹³¹ Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 20.03.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹³² Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 16.05.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹³³ Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 20.12.1974 & Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 03.11.1975

¹³⁴ Årsmøte 1975, 13.02.1975, Arbark i Telemark, Herre Fagforening, Møteprotokoll 1968-76

¹³⁵ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 22.04.1976 & Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 16.12.1975

¹³⁶ Brev fra Bamble Cellulose til Herre Fagforening, 30.07.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹³⁷ Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 04.11.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹³⁸ Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 15.12.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Mot slutten av 1976 var markedet fortsatt svakt og prisen på eksportert cellulose lå langt under lønnsomhetsnivået.¹³⁹ Bamble var imidlertid heldige med avsetningen siden Follum tok imot størstedelen. Markedet for avispapir var bedre enn andre produkter, så Follum tapte ikke så mye på dette, men de var begynt å bli plaget med store celluloselagre.¹⁴⁰ Regnskapet for første kvartal 1977 viste et mindre underskudd og med produksjon under det budsjetterte, men man mente at dette kunne tas inn igjen.¹⁴¹ Det ble imidlertid nødvendig med to uker ekstra driftsstans under sommerstansen. Man ble fortalt at dette ikke måtte tas som noe tegn på mørke utsikter i den nærmeste fremtid. For Bambles del var det bare å fortsette produksjonen og prøve å følge det budsjetterte kvantum. Sommerstansen endte opp med å bli over tre uker lenger på grunn av nye reparasjoner i forbindelse med et uhell.¹⁴² Dette medførte lav produksjon som kombinert med lave priser ga et dårlig regnskap i tredje kvartal. Man måtte dessuten regne med fortsatt vanskelige markedsforhold fremover. Innen januar 1978 var prisene blitt så lave at det hadde oppstått store underskudd hos Bamble.¹⁴³ Tallene viste rett og slett dystre utsikter, at situasjonen allerede var blitt så dårlig at Follum på det tidspunktet var innstilt på å legge ned driften fra august samme år. Denne fremskyndelsen vil jeg komme tilbake til senere.

I perioden Bamble tilhørte Follum-konsernet var driftsresultatet aldri veldig positivt, men det er ikke overraskende når man kjenner til den generelt vanskelige stillingen som norsk treforedlingsindustri sett under ett var i på den tiden med unntak av konjunkturoppgangen i 1973. Likevel satset Follum på å holde så høy produksjon som mulig på Bamble, og bygde altså ut kapasiteten betydelig den tiden de eide bedriften. Som regel var driftsresultatet regnet som greit inntil markedssituasjonen ble gradvis forverret fra og med 1976. Den holdningen man hadde, var at man fortsatt skulle holde produksjonsnivået oppe da mesteparten gikk med til Follums papirproduksjon og håpe på bedre tider. Dette var inntil markedsforholdene ble betydelig forverret mot slutten av 1977 slik at konsernledelsen deretter gikk inn for nedleggelse.

Konklusjoner

---

¹³⁹ Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 04.11.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴⁰ Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 09.03.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴¹ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 18.05.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴² Bedriftsutv. protokoll nr. 3, 08.12.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴³ Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 09.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Bamble Celluloses fremtid ble i praksis bestemt nesten nøyaktig fire år før nedleggelsen endelig fant sted. Hele tiden var det på det rene at fabrikken på Herre skulle legges ned på grunn av strukturrasjonaliseringen med oppstart av Nye Tofte. Vi har også sett at miljøhensyn med tilhørende investeringer også spilte inn. Avgjørelsen om å fremskynde nedleggelsen ble forklart ut fra økonomiske hensyn i Follum-konsernet da cellulosemarkedet ble hardt rammet av fallende priser til samme tid. I begynnelsen av januar 1978, like etter at regjeringen offentliggjorde sin godkjenning av Tofte-prosjektet, anbefalte styret i Follum at stansdatoen måtte settes til 1. august 1978. Dette var første gang noen utenfor Follums ledelse fikk vite at fabrikken skulle legges ned før 1980, da det var forventet at Nye Tofte kom i gang.

Bedriftsforsamlingen vedtok dette den 25. januar. På forhånd ble Nye Tofte også omtalt i mediene slik vi har sett i forrige kapittel, og da rapporterte avisene gjerne om kritiske stemmer som mente den utbyggingen ville bli altfor dyr og ende opp som en ulønnsom bedrift. Det er på en måte skjebnens ironi at Nye Tofte gikk konkurs kort tid etter at den startet opp i 1980. Man hadde jo faktisk lagt ned Bamble på bakgrunn av prognoser om hvordan det ville gå fremover, når det samtidig fantes klar kritikk av hvor vellykket Nye Tofte kunne bli.

4. FAGFORENINGEN OG BAMBLE-UTVALGET

Innledning

I dette kapitlet kommer fagforeningen og situasjonen til de ansatte i søkelyset. Nedleggelsen av Bamble Cellulose skjedde ikke over natten. Det gikk totalt sett nesten fire år fra offentliggjøringen av Nye Tofte-planene frem til nedleggelsen endelig hadde funnet sted, fra september 1974 til august 1978. Men det var lenge uklart når bedriften ville bli lagt ned. Strengt tatt kunne man heller ikke vite om det ville skje ettersom Nye Tofte-prosjektet ble dratt ut i påvente av statens behandling av saken. Et relevant spørsmål å stille seg er hva fagforeningen visste om hva som skulle skje med arbeidsplassen deres. Bamble-utvalget ble nedsatt året før nedleggelsen. Det var et utvalg som skulle koordinere arbeidet med å finne nye arbeidsplasser. Det var tross alt en konsesjonsbetingelse ved Nye Tofte at interessentene måtte samarbeide med myndighetene om å finne alternativ beskjeftigelse for de som skulle miste arbeidsplassene sine. Jeg skal derfor belyse hvordan man arbeidet for å løse sysselsettingsproblemet. I tillegg skal problematikken rundt nøyaktig tidspunkt for nedleggelse også undersøkes. Som vi har sett tidligere var det i januar 1978 at nedleggelsen ble fremskyndt allerede til 1. august samme år. Før det fantes det ikke en nøyaktig dato for nedleggelse, men man regnet med å ha til 1980. Dette er viktig fordi det nødvendigvis påvirket arbeidet med å finne alternative arbeidsplasser ettersom man fikk mye dårligere tid. Til slutt svarer jeg på hva det endelige resultatet i dette arbeidet ble, og hvorvidt man kan si at Follum overholdt konsesjonsbetingelsene.

Hva visste fagforeningen om bedriftens skjebne?

Et viktig element i denne oppgaven er hvordan fagforeningen forholdt seg til nedleggelsen, og da er det interessant først å se på hva de faktisk visste og til hvilket tidspunkt de fikk vite det. En av arbeiderne som var i midten av tyveårene da han ble ansatt i 1975, har sagt han ikke engang var klar over at han startet i en bedrift som var døden nær, noe som viser hvor lite man diskuterte det på den tiden.¹⁴⁴ Som vi har sett hang bedriftens skjebne sammen med utviklingen i Nye Tofte-prosjektet. Så hva slags initiativ ble tatt av fagforeningen for å få innflytelse på situasjonen og hvilke tanker

---

¹⁴⁴ Thorbjørn Larsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

ga de uttrykk for når det gjaldt til planene bak den nye fabrikk på Tofte og fremtidsutsiktene til deres egen arbeidsplass?

De første opplysningene

Det var i september 1974 at de endelige planene om Nye Tofte ble offentliggjort for første gang, men allerede i april ble adm. dir. Lange Lyche spurt av fagforeningen om Bamble kom til å bli lagt ned.¹⁴⁵ Svaret var rett og slett nei. Dette tyder på at fagforeningen på Herre var kjent med rykter om en fremtidig strukturrasjonalisering i treforedlingsindustrien og ville ha garantier for bedriftens fortsatte eksistens. Neste måned ble faktisk dette tatt opp på et møte i bedriftsutvalget.¹⁴⁶ Lange Lyche viste til et nytt salgssamarbeid med Norske Skog, og mente at det etter hvert ville komme en større sulfatcellulosefabrikk antakeligvis på Hurumlandet. I september var det klart at Follum ville gå inn i det nye celluloseprosjektet med konsekvenser for deres andre cellulosefabrikker, nemlig Bøhnsdalen, Katfos og Bamble. Noe informasjon kom frem på et møte i bedriftsforsamlingen i Follum, men at Bamble skulle legges ned, visste ikke de ansatte noe om før det kom på radio etter en pressekonferanse holdt av interessentene bak Nye Tofte den 10. september 1974.¹⁴⁷ Først etter denne sjokkbeskjeden kom Lange Lyche til Bamble. Bedriftsutvalget hadde da på forhånd lest "*Innstilling om en samordnet utbygging av celluloseindustrien på Hurumlandet*", også kalt Direktør-rapporten, laget av Tofte-interessentene.¹⁴⁸ Målsettingen som fremkom av innstillingen var å opprette en ny fabrikk med produksjonskapasitet på rundt 200-250 000 tonn sulfatcellulose i året, og at dette ville innebære nedleggelse av flere cellulosefabrikker på Østlandet. Det virket likevel ikke helt som om Bambles skjebne var beseglet. Lange Lyche sa at han ville gå inn for at nødvendige miljøverntiltak snarest kunne bli utredet og satt ut i livet, samt å gjøre andre tekniske forbedringer. I tillegg må det sies at Nye Tofte-prosjektet enda var veldig ungt. Ingenting var sikkert, noe Lange Lyche følte han måtte klargjøre for mediene. I et innlegg trykket av lokalavisene forklarte han at det var på ingen måte bestemt av noen fabrikker skulle legges ned.¹⁴⁹ Det ville riktignok være tilfelle dersom Tofte-prosjektet ble realisert, men dette lå fortsatt noen år frem i tid. Fagforeningen var til å begynne

---

¹⁴⁵ Styremøte, 23.04.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening, Møteprotokoll 1968-76

¹⁴⁶ Dette og neste: Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 16.05.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴⁷ "Herre Cellulose skal legges ned", *PD*, 11.09.1974

¹⁴⁸ Dette og neste: Bedriftsutv. protokoll nr. 3, 12.09.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁴⁹ Jens Lange Lyche, "A/S Bamble Cellulosefabrikk og fremtiden", *PD*, 13.09.1974

med noe avventende til det hele, og ble først og fremst involvert når det var snakk om forhandlinger om sluttvederlag for de ansatte i de berørte bedriftene.¹⁵⁰ Selv på dette tidspunktet ba Lange Lyche de ansatte ved Bamble om å ta det med ro; ingenting ville skje før om fire eller fem år.¹⁵¹ Det man uansett måtte vente på var en avgjørelse fra regjeringen. Til og med et helt år senere, ved utgangen av 1975, var saken enda ikke ferdigbehandlet slik at ingen kunne si når planene eventuelt kunne bli gjennomført.¹⁵² Også Follums andel av finansieringen var det vanskelig å si noe om, siden kostnadene ville være i bevegelse på grunn av prisøkninger jo lengre inn i fremtiden prosjektet ble forskjøvet. Skjebnen til Bamble Cellulose ble ikke nevnt. Holdningen til NPF var på dette tidspunktet klar. Man gikk inn for Nye Tofte på den betingelse at staten måtte komme med på eiersiden.

Første gang et mulig tidspunkt for nedleggelse ble nevnt for de ansatte, var i april 1976. Da redegjorde ledelsen i Follum for Bambles fremtidige situasjon, og både økonomidirektør Øivind Fjeldstad og overingeniør Kjell Aubert forsikret om at driften skulle gå frem til 1980, hvis ikke noe ekstraordinært skulle inntreffe.¹⁵³ Hva som ville skje i 1980-årene, ville avhenge av den videre utviklingen. Man kunne med andre ord regne med fire år til med drift, men å si noe om hvor man stod etter den tid, var for usikkert. Et helt år senere var det fortsatt ikke noe nytt. Det hadde vært rykter om bedriftens fremtid som skapte uro hos de ansatte, forståelig nok, og ledelsens beskjed var da at det fremdeles var Follums ønske at Bamble skulle kjøres for fullt i alle fall til den nye storfabrikken på Tofte eventuelt var kommet i drift.¹⁵⁴ Dette skulle etter planen tidligst skje i 1980, om ikke senere, men hvis driften skulle fortsette utover 1980, måtte man som kjent regne med flere kostbare miljøgifter. Siden dette uansett ikke lå veldig langt fremme i tid, ble man interessert i å vite om hva som skulle skje etter nedleggelsen, og om Follum kunne være interessert i tiltak som ville erstatte tapte arbeidsplasser. Ledelsens syn var at Follum absolutt var interessert i å medvirke til løsninger, og at det dessuten var best å la konsernet ta seg av dette.

Fagforeningens forsøk på å lære mer om Nye Tofte

---

¹⁵⁰ Styremøte, 14.10.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening, Møteprotokoll 1968-76

¹⁵¹ Årsmøte 1975, 13.02.1975, Arbark i Telemark, Herre Fagforening, Møteprotokoll 1968-76

¹⁵² Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 16.12.1975, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁵³ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 22.04.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁵⁴ Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 18.05.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Ettersom situasjonen virket så prekær og man oppfattet informasjonen som mangelfull, gjorde fagforeningen et forsøk på å få vite mer om Tofte-prosjektet. Først skrev man brev til Arbeiderpartiets Finn Kristensen, stortingsrepresentant for Telemark, i mars 1976.¹⁵⁵ På denne måten kunne de lære mer om Stortingets behandling av saken. Med rundt 130 ansatte var det rimelig å stille spørsmål om bedriftens videre utsikter. Fagforeningen uttrykte dog aller mest bekymring for de eldre arbeiderne som kanskje vil ha vanskeligst for å omstille seg til nytt arbeid. De ansatte hadde gjort det klart at de ikke ønsket å måtte bytte arbeidsplass, og hadde et klart ønske om sikkerhet for arbeiderne dersom fabrikken skulle legges ned. Det måtte først og fremst være et ubetinget krav at de som var ansatt, fikk vite hva som skulle bli Bamble Cellulosefabrikks skjebne. Det måtte også sørges for gode betingelser for avviklingen av bedriften. Blant annet ønsket man å sikre gode pensjonsordninger for de over 60 år, og at det ble gjort alt som var mulig for å skaffe nye arbeidsplasser med tilflytting av ny industri til fabrikklokalene som eventuelt ble ledige. Det ble uttrykt tiltro til at Kristensen, som deres representant på Stortinget, ville gjøre sitt for at arbeiderne på Bamble Cellulose kunne få en god erstatning for den bedriften som hadde vært levebrødet for folk på Herre siden 1888. Svarbrevet kom et par måneder senere i mai 1976. Kristensen erklærte seg villig til å gjøre det han kunne for å støtte de ansatte i kampen for deres arbeidsplasser, men han hadde enda ikke fått skikkelig greie på når Hurum-saken skulle tas opp i Stortinget.¹⁵⁶ Saken var enda ikke blitt oversendt fra regjeringen, og man måtte regne med at den ikke ville bli tatt opp før tidligst til høsten, men mest sannsynlig på vinteren 1977. Det ble faktisk ikke før sommeren 1977. Det var uklart hvilke betingelser regjeringen ville stille, men han kunne love fagforeningen å ta kontakt så fort saken kom opp. Det finnes imidlertid ingen flere kilder som viser ytterligere kontakt mellom fagforeningen og stortingsrepresentanten.

I november 1976 tok fagforeningen også kontakt med forbundsstyret i NPF.¹⁵⁷ På forhånd hadde fagforeningen diskutert strukturendringen i norsk treforedling på et medlemsmøte. Året før hadde NPF på sitt landsmøte gått inn for Tofte-prosjektet.

---

¹⁵⁵ Dette og neste: Brev fra Herre Fagforening til Stortingsmann Finn Kristensen, 26.03.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁵⁶ Dette og neste: Brev fra Finn Kristensen til Herre Fagforening, 05.05.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁵⁷ Brev fra Herre Fagforening til NPF, 12.11.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Fagforeningen ønsket å oppmuntre NPF til å se nærmere på det såkalte Borregaards-alternativet og at forbundet burde innkalle til et ekstraordinært landsmøte for å drøfte de to alternativene. Formann Rolf Hauge i NPF skrev tilbake at forbundsstyret hadde behandlet saken om hvor den nye sulfatfabrikken skulle plasseres på et møte 22. november.¹⁵⁸ Vedtakene som ble fattet der var i samsvar med retningslinjene forbundets landsmøte i 1975 trakk opp, altså at forbundsstyret enstemmig hadde gått inn for at det ikke var nødvendig med en ny behandling av saken. For NPF var saken altså ferdig, og det ville ikke være snakk om noe alternativ.

Fagforeningen støttet NPFs vedtak

I mars 1977 vedtok fagforeningen på sitt medlemsmøte å støtte forslaget fra årsmøtet til supralarbeiderne i Borregaard.¹⁵⁹ Første punkt i forslaget var at NPFs landsmøtevedtak om samfunnets (dvs. statens) overtakelse av treforedlingsindustrien var mer nødvendig å få gjennomført enn noensinne. Det andre punktet var at alle fagorganiserte burde støtte kravet på LO-kongressen og Arbeiderpartiets landsmøte i 1977, og at det måtte bli vedtatt å gjennomføre en slik overtakelse i den kommende stortingsperioden, 1977-81. Selv om fagforeningen ønsket at NPF gjennomførte en nærmere undersøkelse av alternativer til Direktør-rapporten, stilte de seg bak NPF-linjen om statlig overtakelse av treforedlingsindustrien. Ønsket om statlig overtakelse var blitt fremmet på bakgrunn av kritikk av strukturrasjonaliseringen slik den hadde blitt drevet frem, spesielt ved at man hadde fått oppleve en stor grad av uenighet på direktørplanet. Man mente at særinteresser hadde avslørt en manglende vilje til å trygge næringen. Som det ble videre forklart av Supralarbeidernes forening:

Årsmøtet er av den oppfatning, at krisene gjennom 60-70 år har vært preget av en hardhendt strukturrasjonalisering, og er fremdeles ikke under kontroll. Dette har skjedd tilfeldig, planløst og vilkårlig og satt arbeidsplassene i fare gjentagne ganger. Etter de fagorganisertes mening henger dette sammen med eierstrukturen og motsetningene mellom disse. Privatøkonomiske beregninger har fått for stort spillerom. Det er også klart at vår egen bedrift er i store vansker, [...] og vi er redde for at det hele kan få negative følger om ikke det blir brakt under styrings-kontroll.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Brev fra NPF til Herre Fagforening, 23.11.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁵⁹ Dette og neste: DNAs landsmøte 1977 - Vedlegg, 17.03.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁶⁰ Ibid.

Først og fremst fryktet supralarbeiderne for sine egne arbeidsplasser ved Borregaard som var i vansker på det tidspunktet. Man var redd det ville få negative følger dersom industrien ikke ble brakt under nasjonal styringskontroll. Fagforeningen på Herre stilte seg altså bak dette oppropet om nasjonalisering, men når det gjaldt Bamble Celluloses skjebne, ville det uansett ikke utgjøre noen endring ettersom NPFs ønske var at den nye Tofte-fabrikken skulle være statseid, ikke at staten skulle forhindre den fra å bygges.

Bevissthet for fremtidige utfordringer

Det var på denne tiden at fagforeningen virkelig begynte å bli klar over de utfordringene som ville oppstå i ved en fremtidig nedleggelse, da den i realiteten kun lå litt over ett år frem i tid. De var også bevisste på hva eierforholdet i Nye Tofte kunne bety. I april sendte fagforeningen et forslag til Porsgrunn og Omegn Faglige Samorganisasjon for deres årsmøte samme måned.¹⁶¹ Med den nye sulfatfabrikken ville det måtte legges ned fem mindre fabrikker, blant dem Bamble Cellulose. Dette hadde man visst lenge, men så var man blitt oppmerksom på konsekvensene. Bamble Cellulose var en bedrift med 130 ansatte med en gjennomsnittsalder på rundt 50 år. Man regnet derfor med at det ville bli vanskelig å skaffe nye arbeidsplasser for ca. 50-60 av dem. Tidligpensjonering ble ikke sett på som noen løsning, og man ønsket heller ikke at de eldre arbeiderne skulle flyttes til Follums fabrikk på Hønefoss. Det var en kjensgjerning at de fleste av de ansatte var født og oppvokst på Herre. Den eneste løsningen, slik de så det, var å få etablert nye arbeidsplasser på Herre. NPF hadde vedtatt at det måtte skaffes ny sysselsetting ved nedleggelse av arbeidsplasser i forbindelse med Tofte-prosjektet. Det ble imidlertid uttrykt noe pessimisme overfor muligheten for nasjonalisering, da det så ut som at "storkapitalen" ville få full styring da det hadde kommet frem en aksjefordeling som i realiteten ville gi Norske Skog et flertall på 58 % siden de også eide 31 % av Follum. Dersom staten ikke endte opp med aksjeflertall, så burde staten i hvert fall ha flertall sammen med Union og Saugbrugsforeningen. Man mente at dette ville være en tryggere løsning for den videre strukturrasjonaliseringen. I et vedlegg finnes forslagene punktvis. Punkt 1: at Porsgrunn og Omegn Faglige Samorganisasjon måtte gå inn for at det skaffes nye arbeidsplasser på Herre ved en eventuell nedleggelse av Bamble Cellulose. Punkt 2: at

---

¹⁶¹ Dette og neste: Forslag til Porsgrunn og omegn Samorganisasjons årsmøte, 14.04.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

samfunnet måtte få mer styring med treforedlingsindustrien, og at staten måtte få aksjeflertall i Nye Tofte sammen med Union og Saugbrugsforeningen. Punkt 3: at regjeringen måtte sørge for at det ble hogd nok virke så ikke flere arbeidsplasser ble lagt ned på grunn av tømmermangel. Punkt 4: at forslaget skulle sendes til LO.

Noen uker tidligere hadde fagforeningen også skrevet til fylkesmannen i Telemark angående den nært forestående nedleggelsen, som faktisk ble omtalt både som den eventuelle og påtenkte nedleggelse av Bamble Cellulose.¹⁶² En pekefinger ble rettet mot Follum. Den gang Follum overtok Bamble Cellulose, tok de på seg et stort ansvar, et ansvar de ikke kunne løpe fra, for det var ikke samfunnet som skulle bære utgiftene ved en bedriftsnedleggelse. Follum kunne ikke bare ta ut profitt, stenge dørene og flytte kapitalen til et nytt prosjekt uten hensyn til nærmiljøet og arbeidstakerne. Også Bambles økonomi ble trukket inn. Den lille kommunen ville tape på en nedleggelse av fabrikken på Herre. Ifølge fagforeningen var skatteinngangen i 1976 på 1 575 000 kroner. Derfor håpet de på aktiv hjelp fra både fylke og kommune i denne saken slik at de ansatte kunne gå en sikker fremtid i møte. Den 12. april ble saken behandlet i formannskapet i Bamble kommune.¹⁶³ Kommunestyret hadde blitt kontaktet av samarbeidspartnerne i Tofte-prosjektet ettersom prosjektet ville påvirke virksomhet i Bamble. Som en politisk symbolerklæring uttrykte formannskapet at de ikke var interessert i en slik konsentrasjon i større enheter, men de kunne heller ikke stå imot de nye strukturendringene da de regnet med at det kun var store enheter som ville være konkurransedyktige fremover. Dette sier noe om hvordan man forholdt seg til markedskreftene også i kommunen. Det eneste de ønsket å prioritere, var situasjonen til arbeidstakerne ved Bamble Cellulose etter nedleggelsen, og at det derfor var nødvendig med et krav overfor Follum at de måtte skaffe et tilsvarende antall arbeidsplasser som de som skulle forsvinne. Det hadde mye å si hvem fabrikkomtene og -bygningene ble solgt til og når. Det offentlige måtte derfor bli orientert om interesserte kjøpere på et tidlig tidspunkt. Man ville i tillegg være med på å avgjøre hvem det skulle selges til, men man understreket at Follum hadde ansvaret for å

---

¹⁶² Dette og neste: Brev fra Herre Fagforening til Fylkesmannen i Telemark, 30.03.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁶³ Dette og neste: Brev fra Bamble kommune til Fylkesrådmannen, 14.04.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

skaffe nye arbeidsplasser på Herre. Dette viser hvordan situasjonen var før Bamble-utvalget ble nedsatt sommeren 1977.

Hva var Bamble-utvalget?

I innledningen ble de sentrale aktørene i nedleggelsen presentert. Med Bamble-utvalget kom kommunen og fylkeskommunen på banen. Et lokalsamfunn som mister sin hjørnesteinsbedrift forventer et engasjement fra kommunens ledere, og engasjementet og aktiviteten var stor. Ifølge kildene ble det avholdt ti møter i perioden 1977 til 1978. Vanligvis var fagforeningen og de ansatte representert ved Arne Aas-Hanssen, Adolf Kuhne og Arne Aasbø, mens produksjonssjef Kjell Berggren og fabrikkbestyrer Georg Heiberg representerte ledelsen ved fabrikken. I tillegg stilte overingeniør Kjell Aubert og av og til også adm. dir. Birger B. Rasmussen for konsernledelsen. Fra kommunen møtte ordfører Kjell Bohlin, teknisk sjef Martin Folkestad og rådmann Per Ljostveit. Senere på høsten 1977 ble Bohlin imidlertid valgt inn på Stortinget og varaordfører Egil Thomassen tok hans plass.¹⁶⁴ Etter hvert kom også fylkeskommunen med, representert ved industrikonsulent Karl E. Gran og formidlingssjef i Arbeidsformidlingskontoret Kristoffer Bøyese. Hensikten med utvalgets arbeid var todelt. For det første å prøve å sikre alternativ sysselsetting for de oppsagte. Follum var klar over at etter Stortingsproposisjonen var både Tofte-interessentene og myndighetene forpliktet til i samarbeid å arbeide med å skaffe alternative arbeidsplasser. For det andre å unngå at de ansatte i frykt for en usikker fremtid sluttet for tidlig. Follums behov for fortsatt drift og celluloseproduksjon på Herre måtte opprettholdes inntil Nye Tofte var kommet i drift i 1980. Ordfører Kjell Bohlin mente at det viktigste man kunne gjøre for å hindre at for mange ansatte sluttet var å sørge for at alternative arbeidsplasser kunne bli etablert i god tid før nedleggelsen.¹⁶⁵ Follum gikk også inn for et gunstig sluttvederlag for å holde på de ansatte.

På det første møtet i juni 1977 var myndighetene enda ikke representert, men kommunen kom med i september. Fylkeskommunen var representert etter det. Som Jens Petter Jensen fra NPF forklarte det, var ikke nedleggelsen i seg selv hovedproblemet fordi man til en viss grad var forberedt på den, men det å finne en

---

¹⁶⁴ "Kamp i Bamble AP om ordførervervet", *PD*, 19.01.1977

¹⁶⁵ Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

tilfredsstillende løsning på sysselsettingsproblemene på så kort tid.¹⁶⁶ Det var to måter å gjøre dette på, å få de arbeidsledige inn i eksisterende bedrifter i distriktet, eller å få etablert ny virksomhet på bedriftens eiendom på Herre.

Det første møtet og sluttvederlaget

Den 15. juni 1977 var seks menn samlet i Houldeggården på Herre, et stort 1800-tallshjem bygd av sagbrukseieren James Houlder.¹⁶⁷ De var fagforeningsmenn og funksjonærer ved fabrikkene, i tillegg til overingeniør Kjell Aubert som representerte konsernet. Tofte-saken var blitt avgjort i Stortinget den sommeren. Det gjenstod likevel for samarbeidspartnerne å sluttbehandle saken i sine styrever og bedriftsforsamlinger. Man regnet riktignok med godkjenning, og det ville bety at Bamble ville bli stoppet en gang i løpet av 1980 etter at den nye Tofte-fabrikkene var i gang. På Herre denne dagen vedtok man å opprette et utvalg med mandat til å arbeide med å finne alternativ beskjeftigelse etter nedleggelsen, samt å sørge for at bedriften kunne holdes i gang frem til Nye Tofte startet opp. Det var viktig at utviklingen av Bamble kunne skje under full kontroll. Follum hadde dessverre enda ikke noe opplegg for alternativ beskjeftigelse, men en mulighet var å overdra bedriftens aktiva til andre som var interesserte i å starte industri på stedet. Da gjaldt det å kartlegge bedriftens ressurser så langt som mulig, trekke myndighetene inn, og dessuten skaffe oversikt over potensielle kjøpere og annen planlagt industrivirksomhet i distriktet. Spørsmålet var da til sist: hvor mange arbeidsplasser ville være tilgjengelige? Det ble sagt fra Follums side at om 60-70 mann kunne beskjeftiges, ville dette anses som bra. Follum skulle også være imøtekommende ved å la ansatte som bodde i bedriftens boliger få beholde dem etter nedleggelsen dersom det ikke ble ny virksomhet på stedet. Noen kom til og med frem til noen hypotetiske forslag til ny virksomhet. Ferdigvareproduksjon av plastartikler med råstoff fra Saga Petrokjemi på Rønningen ved Rafnes ble nevnt. Likeså flishuggeri for virke som uansett skulle fra Herre til Nye Tofte.

Sluttvederlag og lønnsreguleringer var også en viktig sak. Fagforeningens holdning var at Follum måtte vurdere særskilte lønnstillegg for å holde på de ansatte, men

---

¹⁶⁶ "Etter 90 års drift: Bamble Cellulose innstiller i høst", *PD*, 12.01.1978

¹⁶⁷ Gardåsen, 2011, <http://telemarkhistorie.blogspot.no/2011/11/arbeiderboliger-og-industriarbeidermilj.html>, lastet ned 16.04.2014; Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 15.06.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Aubert sa at lønnskrav måtte være realistiske. Lønnsforhandlinger burde likevel begynne så fort som mulig, mente man, siden Saga hadde avvertert et behov for arbeidsfolk som i så fall kunne være et attraktivt alternativ. I september gikk Follum så inn for ekstra sluttvederlag til de ansatte så lenge de ville bli værende frem til stansen.¹⁶⁸ Det var viktig at så mange som mulig ble værende fordi bare et frafall på 5-10 mann ville kunne føre til stans i driften, og det var ikke mulig å kjøre fabrikken ned gradvis.¹⁶⁹ Follum ønsket å kalle inn representanter for de ansatte til nærmere forhandlinger, men i de foreslåtte retningslinjene gikk de selv inn for et sluttvederlag på 9000 kroner som skulle indeksreguleres etter stigning i konsumprisindeksen frem til nedleggelsen, hvilket endte opp med å bli på 11 000.¹⁷⁰ I november ble man enige om retningslinjene.¹⁷¹ Dette på et tidspunkt da man fortsatt regnet med at nedleggelsen ikke ville være et faktum før 1980. Det ble også lagt til at ordningen ikke ville gjelde ansatte som eventuelt endte opp med jobb på andre bedrifter i Follum-konsernet eller fikk likeverdig stilling ved ny virksomhet på Herre dersom Follum enten etablerte eller medvirket til å etablere denne. Fagforeningen og de ansatte var uansett fornøyde med resultatet.¹⁷²

Hvilke synspunkt var viktige i arbeidet med å skaffe alternative arbeidsplasser?

Arbeid til de som ikke ville gå ledige kunne skaffes på to forskjellige måter: enten ved å bruke eksisterende industri, eller ved å få ny industri til Herre. Spørsmålet var om fabrikklokalene til Bamble egentlig kunne brukes til noe nytt. Man visste fra før om skjebnen til lokalene til den lille papirfabrikken på Herre som ble lagt ned i 1964, for der var ingen ny virksomhet kommet i gang.¹⁷³ Bamble Cellulose eide imidlertid en 30 mål stor tomt som man mente også kunne være egnet til annen industri. Fabrikklokalene derimot var delvis veldig gamle og tilpasset celluloseproduksjon. Bamble-utvalget jobbet med denne målsettingen.

---

¹⁶⁸ Ekstra sluttvederlag til ansatte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk og A/S Katfos Fabrikker, 01.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening.

¹⁶⁹ Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷⁰ Ekstra sluttvederlag, 01.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening; "Nedslående ved Bamble Cellulose", *PD*, 29.07.1978

¹⁷¹ Retningslinjer for ekstra sluttvederlag til ansatte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk, 11.11.1977, Arbark, ARK-1673, Avd. 63 Herre, boks 2, Korrespondanse og saker 1956-1979

¹⁷² Brev fra Herre Fagforening til NPF, 16.11.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷³ "Stans på Herre før sommeren?", *TA*, 11.01.1978

I september stilte representanter fra kommunen opp for første gang. Ordfører Kjell Bohlin, teknisk sjef Martin Folkestad og rådmann Per Ljostveit.¹⁷⁴ Som sagt ble Bohlin byttet ut med varaordfører Egil Thomassen samme høst, men Folkestad var den primære representanten fra kommunen fremover. I oktober kom også industrikonsulent Karl E. Gran inn for fylkeskommunen.¹⁷⁵ Bedriftsledelsen og fagforeningen var enige i at det beste var om man fikk etablert ny industri på stedet. Follum hadde ingen planer for annen virksomhet ved Bamble, men Aubert kom med konkrete forslag, og nevnte at eiendommen til Herre Papirfabrikk var til salgs på denne tiden.¹⁷⁶ Det kunne være mer attraktivt om man hadde mer eiendom å selge til nye interessenter. Man gikk imidlertid ikke videre med dette forslaget. I stedet diskuterte man om det var lure å dele opp eiendommen, og i så fall kunne Follum være fleksible hvis det kunne bidra til en god løsning.

En annen mulighet som virket aktuell var Bamble Industrier som skulle etableres på Skjerkøya (en halvøy mellom Herre og Stathelle).¹⁷⁷ Kommunen kunne tenke seg en opptrapping på Skjerkøya i takt med en eventuell nedtrapping ved Bamble, men dette gikk mot Follums ønske å holde Bamble i full drift helt frem til stansen. Mulighetene for noe gradvis nedtrapping var små. Gran presiserte at fylkeskommunen ikke kunne gjøre for mye. Man ville kun bistå med råd for at ikke andre kommuner kom til å kreve like stor assistanse. Dette var skuffende for fagforeningen som fryktet at fylket ikke var spesielt bekymret når det gjaldt Bamble siden det allerede var så mye industri i distriktet. Det var en kjensgjerning at Grenland under ett var store på industri. Fylkesarbeidskontoret ville imidlertid være til disposisjon for å formidle arbeidskraft fra bedriften ved nedleggelsen, og gjentok at man så etableringen av nye arbeidsplasser som det primære hensynet. Det ble også innvendt at ny verkstedindustri ville kreve omskolering av flere av arbeiderne hvis de skulle få jobb, men Aubert ville ikke vurdere noen parallell opplæring på bedriften før nedleggelse. Fylkesarbeidskontoret kunne derimot gjennomføre kurs, men kun etter nedleggelsen. Det ideelle hadde vært om etableringen på Skjerkøya ble synkronisert med nedleggelsen på Herre, men også dette virket som å håpe på for mye, da Gran mente at det antakeligvis ikke skulle startes opp for alvor på Skjerkøya før etter 1980. Uten

---

¹⁷⁴ Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷⁵ Møte i Bamble-utvalget, 24.10.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷⁶ Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷⁷ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 24.10.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

at det her ble uttrykt ønske om å enten fremskynde eller utsette nedleggelsen, ble det for første gang satt spørsmålstegn ved tidspunkt for nedleggelsen, og Aubert sa at det ikke var sikkert at tidspunktet var helt avhengig av oppstart på Nye Tofte, selv om det altså hadde vært målsettingen. Kommunen ønsket forøvrig å samkjøre utbygging på Skjerkøya og Herre, i stedet for å prioritere den ene foran den andre, så lenge ikke alle tomtene ble lagt ut for salg på en gang.

På høsten 1977 så man altså for seg en nedleggelse i 1980, og var kanskje aller mest interessert i arbeidsplassene som ville være tilgjengelig på Skjerkøya med ny industri der. Det er også interessant at Follums representant kunne si at nedleggelsen ikke måtte skje samtidig som da Nye Tofte skulle være i drift. Det neste som skulle skje ville vise at han hadde rett, men ikke på en måte som var tjenlig med de ansattes interesser. Før jeg kommer tilbake til Bamble-utvalget skal de videre begivenhetenes gang gjennomgå i neste underkapittel for å holde på kronologien.

Fremskyndelse av stansdato

Slik jeg har nevnt tidligere ble en nøyaktig dato for nedleggelse til slutt vedtatt i bedriftsforsamlingen den 25. januar 1978. Tidligere var det tenkt at driften skulle gå til Nye Tofte var forventet å kunne levere cellulose til Follum og erstatte Bamble rundt 1980. En fortsatt drift etter 1980 ville dessuten påvirkes av betydelige miljøvernkrav. Forslaget til Follums styret om å fremskynde nedleggelsen til 1. august 1978 ble offentliggjort kun få dager etter at regjeringen godkjente byggingen av Nye Tofte. Hvordan ble denne fremskyndelsen tatt opp i fagforeningen og i mediene?

Sommerstansen i 1977 endte opp med å bli over tre uker lenger på grunn av nye reparasjoner i forbindelse med et uhell.¹⁷⁸ Dette medførte lav produksjon som kombinert med lave priser ga et dårlig regnskap i tredje kvartal. Ledelsen ga inntrykk av at man måtte regne med dårlige priser og vanskelige markedsforhold fremover. Det viktigste for Bamble var bare å holde produksjonen oppe. På møte med bedriftsutvalget den 9. januar 1978 ble det først orientert om den forverrede økonomiske situasjonen for bedriften.¹⁷⁹ Prisene på cellulose var på det tidspunktet blitt så lave at det hadde oppstått store driftsmessige underskudd. Tallene viste rett og

---

¹⁷⁸ Bedriftsutv. protokoll nr. 3, 08.12.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁷⁹ Dette og neste: Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 09.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

slett dystre utsikter, mens det var store celluloselagre siden Norske Skog ikke kunne avta noe i første halvår. Alle disse forholdene gjorde det vanskelig å fortsette driften, og adm. dir. Rasmussen meddelte at Follum skulle avholde et styremøte den neste dagen der administrasjonen ville fremme forslag til styret om nedleggelse av driften ved Bamble fra 1. august samme år. Man regnet med at dette ville bli vedtatt. Dette var første gang noen frist tidligere enn 1980 ble gjort kjent for fagforeningen, og et ønske om lønnsmessig kompensasjon, som høyere lønn eller høyere sluttvederlag, ble følgelig fremmet. Det var nemlig en fare for at mannskaper ville slutte tidligere, noe som kunne føre til en enda tidligere nedleggelse dersom man ikke fikk et ekstra insentiv til å bli. Men Follum kunne ikke gi noen løfter.

Nyheten om den nye tidsfristen ble ikke offisielt meddelt til mediene og de ansatte før et allmannamøte og påfølgende pressekonferanse den 11. januar 1978 der også forbundssekretær Jens P. Jensen møtte for NPF.¹⁸⁰ Likevel hadde mediene fått snappet opp ryktene og kunne allerede begynne å spekulere i konsekvensene. For eksempel rapporterte PD at en tidligere avvikling enn opprinnelig forutsatt ville skape store problemer for de ansatte, for da ville tiden bli for knapp for å skaffe dem nye arbeidsplasser.¹⁸¹ Fordelen av å være i drift frem til Nye Tofte var i gang hadde alltid vært å ha god tid til å forberede etablering av ny industri for å erstatte arbeidsplassene som ville gå tapt. Bamble-utvalget var allerede i gang med dette arbeidet, men en av kommunens representanter der, teknisk sjef Martin Folkestad, uttalte at det ville bli atskillig vanskeligere å få ny industri til stedet dersom det ble nedleggelse før 1980. Industrikonsulent i fylket, Karl Gran, sa at det ville kunne oppstå endel arbeidsledighet hvis fabrikken ble lagt ned så tidlig. Rasmussen hadde forklart på bedriftsutvalgsrådet at Follums målsetting hele tiden hadde vært å sørge for selvdekning av sulfatcellulose, men bare i løpet av halvåret før hadde celluloseprisene falt 25 %, noe som hadde resultert i store lagre av cellulose både hos Follum og Norske Skog.¹⁸² Det betydde at Norske Skog ikke ville kunne avta noe av cellulosen produsert på Herre for 1978. Vanskelige markeds- og prisforhold var ikke noe særnorsk fenomen heller, men hadde også gjort seg gjeldende i de øvrige nordiske

---

¹⁸⁰ Allmannamøte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁸¹ Dette og neste: "Dersom Bamble Cellulose må nedlegges før 1980: Vil skape vansker for 130 ansatte", *PD*, 10.01.1978

¹⁸² Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

land. Dette var en utvikling man tidligere ikke hadde kunnet kalkulere med.¹⁸³ Follum hadde helt til desember 1977 regnet med å holde driften gående til 1980, men det hadde vært et nytt stort prisfall i løpet av nettopp denne måneden.¹⁸⁴ Med overfylte lagre på 12 000 tonn cellulose og overskudd på markedet ville det bety et betydelig tap for Follum å fortsatt drive Bamble.¹⁸⁵ De ansatte fikk bare høre at det var et tosifret millionbeløp det var snakk om.¹⁸⁶ Cellulose av den kvalitet som ble produsert ved Bamble, gikk for ca. 2100 kr. pr. tonn ett år tidligere, men prisen var nå falt til ca. 1500 kr, hvilket med en årsproduksjon på 30 000 tonn ville bety 15-18 millioner kr. mindre i omsetning.¹⁸⁷ Administrasjonen i Follum var nødt til å foreslå en stans da man anså videre drift for å være uansvarlig bedriftsøkonomisk sett. Produksjonslandene hadde tre millioner tonn cellulose på lager, og det var spesielt Sverige som fortsatte å produsere for lager.¹⁸⁸ Da Follum kjøpte Bamble Cellulose på 60-tallet, var det med tanke på å dekke behovet for cellulose når markedet var stramt, men med stor prisnedgang ville ikke produksjonen på Bamble være lønnsom lenger.¹⁸⁹

Under pressekonferansen ble Rasmussen spurt om Bamble hadde vært en bedriftsøkonomisk fiasko for Follum, noe han ikke ønsket å svare direkte på.¹⁹⁰ Men når underskuddet skulle bli så stort var det ikke lenger forsvarlig å holde driften i gang. Personalsjef i Follum Finn Strøm Rasmussen orienterte om hvilke ytelser de ansatte kunne regne med å få fra både det offentlige og bedriften etter nedleggelsen, spesifikt om arbeidsledighetstrygd som skulle utbetales i 40 uker for de under 64, mens de over ville få den til pensjonsalder.¹⁹¹ Sammen med sluttvederlaget fra LO-NAF-fondet på maks. 11 000 kroner og sluttvederlaget fra Follum som nylig var blitt fremforhandlet, ville en 64-åring i de første to årene etter nedleggelse få en nettolønn som om han fortsatt var i arbeide. De ansatt etter sluttvederlagsordningen trådte i kraft 1. juli 1977 skulle få et annet sluttvederlag, som ville bli utbetalt forholdsmessig etter ansettelsestiden etter denne datoen.

---

¹⁸³ "Stans på Herre før sommeren?", *TA*, 11.01.1978

¹⁸⁴ "Bamble Cellulose må innstille - 125 ansatte på gaten 1. august", *Varden*, 12.01.1978

¹⁸⁵ "Bamble Cellulose: Slutt 1. august", *TA*, 12.01.1978

¹⁸⁶ Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

¹⁸⁷ "Bamble Cellulose: Slutt 1. august", *TA*, 12.01.1978

¹⁸⁸ "Etter 90 års drift: Bamble Cellulose innstiller i høst", *PD*, 12.01.1978

¹⁸⁹ "Amper stemning på Herre: Stans etter sommerferien på Cellulose'n", *PD*, 11.01.1978

¹⁹⁰ "Har Bamble vært fiasko for Follum Fabrikker?", *TA*, 12.01.1978

¹⁹¹ Dette og neste: Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Situasjonen i januar 1978 når det gjaldt muligheter for nytt arbeid

Hvordan var så jobbsiktene under tidspunktet for fremskyndelsen? Avisene skrev at så mye som en tredjedel av de som kom til å miste jobben var over 50, og det ble uttrykt stor bekymring for deres muligheter til å få nye arbeidsplasser.¹⁹² Bambles ordfører Egil Thomassen sa at arbeidsmarkedet ikke så særlig lyst ut for øyeblikket, at Saga og Hydro Rafnes for det meste hadde dekket sine behov.¹⁹³ Ved at den tidligere nevnte nye industrien på Skjerkøya skulle være ferdig utbygd rundt 1980 ville det kanskje bli flere hundre nye arbeidsplasser, men det ville ikke hjelpe i 1978.¹⁹⁴ Formidlingssjef Kristoffer Bøyesen fra fylkets arbeidskontor mente derimot at det likevel ikke var grunn til pessimisme, at arbeidsmarkedet i Grenland tvert imot var godt, og at det derfor var grunn til å håpe at alternativt arbeid ville kunne skaffes i tide.¹⁹⁵ De ansatte hadde sågar ledelsens ord på at ingen skulle bli personlig skadelidende ved nedleggelsen, mens pensjonister boende i bedriftens boliger ble lovet god behandling.¹⁹⁶ Det ble også sagt at Follum ville sette i gang en omfattende kartlegging av hver ansatt for å se hva som kunne gjøres i hvert enkelt tilfelle. Utfordringen ville som sagt ligge i å skaffe ny jobb til de eldste, der mange også var ufaglærte. Tiden fra 25. januar 1978, etter bedriftsforsamlingen var ventet å godkjenne nedleggelsen, ville Follum naturligvis bruke i samarbeid med myndighetene og Bamble-utvalget for å finne annen beskjeftigelse for de ansatte.¹⁹⁷ Rasmussen hadde tro på at det var gode muligheter i Grenlandsområdet. Og selv om det kanskje ville være verst for de over 50 år, ville de også få det tariffestede sluttvederlaget mellom LO og NAF som var gradert etter alder og ansettelsestid, og kunne komme opp i over 10 000 kroner. Dessuten skulle Follum sette ansatte fra Bamble først i rekken dersom noen ønsket seg arbeid på Follums anlegg i Hønefoss.

Fagforeningens forsøk på å endre stansdato

Reaksjonene på avgjørelsen

Da opplysningen om at fabrikken faktisk skulle legges ned tidligere enn først antatt kom ut allerede før det formelle allmannamøtet, kom det overraskende på de

---

¹⁹² "Amper stemning på Herre", *PD*, 11.01.1978

¹⁹³ "Klar beskjed til 130 på Herre i dag: Snarlig nedleggelse - Ansatte sjokkert", *Varden*, 11.01.1978

¹⁹⁴ "Stans på Herre før sommeren?", *TA*, 11.01.1978

¹⁹⁵ "Fagforeningen om nedleggelse 1. august i år: Hardt slag i ansiktet", *PD*, 12.01.1978

¹⁹⁶ "Etter 90 års drift: Bamble Cellulose innstiller i høst", *PD*, 12.01.1978

¹⁹⁷ "Bamble Cellulose: Slutt 1. august", *TA*, 12.01.1978

ansatte.¹⁹⁸ Man var ikke forberedt på en så snar nedleggelse. Det ble opplevd som problematisk av de som hadde satset på å jobbe til 1980. Nå så de for seg ledighet fordi nye arbeidsplasser på Skjerkøya først ville bli tilgjengelig etter 1980. Likevel var ikke stemningen blant de ansatte altfor fortvilet. De visste selvsagt at fabrikken ikke ville vare lenge. De yngste så minst negativt på situasjonen. Mange godtok å måtte finne seg ny jobb lenger unna.¹⁹⁹ De aller eldste mente de hadde såpass kort tid til pensjonsalder at det ikke spilte noen stor rolle når fabrikken ble nedlagt. Som fagforeningsformann Adolf Kuhne formulerte det, var det ikke nedleggelsen som var noen overraskelse, men at overraskelsen lå i tidspunktet.²⁰⁰

Adm. dir. Rasmussen hadde påpekt viktigheten av å holde alle i arbeid helt frem til stansen, og oppfordret fagforeningen til å vise ansvar på dette området.²⁰¹ Riktignok hadde 30 personer sluttet i løpet av det siste halvåret før offentliggjøringen, og blitt erstattet av 26 nye.²⁰² Kuhne forklarte at fagforeningen selvsagt ville medvirke til en kontrollert stans da det var i de ansattes interesse å være sikret et godt sluttvederlag.²⁰³ Ifølge TA ville fagforeningen kreve at også staten som interessent i Tofte-prosjektet skulle gripe inn på grunn av konsesjonsbetingelsen fra Stortinget om å sikre arbeidsplasser der fabrikkene måtte legges ned. Man forventet at staten ville medvirke enten til å holde driften på Bamble gående eller hjelpe til med å finne nye arbeidsplasser. Bendik Dale ved Fylkesarbeidskontoret fortalte TA at det generelt hadde vist seg at arbeidsledige i distriktet hadde blitt absorbert av annen industri, men at det var umulig å si noe om hvordan arbeidssituasjonen ville være den 1. august 1978. Fylkesarbeidskontoret ville gå i gang med å registrere hver ansatt for å finne ut av den enkeltes situasjon. Etter stansen ville det riktignok være nødvendig med et opprydningsmannskap på mellom 15 og 20 menn for å demontere maskiner og lignende.²⁰⁴ Når det gjaldt arbeidet med å skaffe nye arbeidsplasser, forklarte ordfører Thomassen at det var lite sannsynlig for ansatte å finne jobb på Hydro Rafnes, men at det fantes litt bedre muligheter ved Saga Petrokjemi på Rønningen.²⁰⁵ Han sa at man

---

¹⁹⁸ Dette og neste: "Klar beskjed til 130 på Herre i dag", *Varden*, 11.01.1978

¹⁹⁹ "Trist, men vi klandrer ingen", *Varden*, 12.01.1978

²⁰⁰ "Stansen må ikke komme før i 1979 krever Herre Fagforening", *TA*, 12.01.1978

²⁰¹ "Fagforeningen om nedleggelse 1. august i år: Hardt slag i ansiktet", *PD*, 12.01.1978

²⁰² "Har Bamble vært fiasko for Follum Fabrikker?", *TA*, 12.01.1978

²⁰³ Dette og neste: "Stansen må ikke komme før i 1979", *TA*, 12.01.1978

²⁰⁴ "Bamble Cellulose må innstille", *Varden*, 12.01.1978

²⁰⁵ "Vanskelig med nytt arbeide", *Varden*, 12.01.1978

derimot satset på endel arbeidsplasser på Skjerkøya, men ikke før slutten av 1979 på det tidligste.

Forsøk på å utsette stansdato

Adolf Kuhne forklarte at ethvert tidspunkt for nedleggelse ville være ubeleilig, men at det ville ha vært mer beleilig med nedleggelse i 1979 med hensyn til utbyggingen på Skjerkøya som da ville ha vært kommet lengre.²⁰⁶ Hovedsaken var at man ønsket mer tid til å skaffe nye arbeidsplasser for de ansatte, og da ville ett ekstra år være en fordel. Da han ble spurt om sannsynligheten av å få utsatt stansen, sa Rasmussen at han var sikker på at det aktuelle forslaget ville bli det endelige.²⁰⁷ Det var en plikt å være realist, mente han.²⁰⁸ Fagforeningen arrangerte et allmannamøte på bedriften samme dag som møtet med ledelsen der henstillingen om å utsette stansen ble vedtatt mot kun én stemme.²⁰⁹ De ansatte erkjente imidlertid at en avgjørelse i bedriftsforsamlingen om å utsette nedleggelsen ikke var noe man kunne forvente.²¹⁰ Rasmussen på sin side lovet å legge frem forslaget for styret og Bedriftsforsamlingen.²¹¹ Også Jens P. Jensen støttet forslaget og viste til Stortingsproposisjonen angående Nye Tofte og minnet om at Follum var forpliktet til å være med på å erstatte tapte arbeidsplasser. Fremskyndelsen av stansen ville gjøre denne oppgaven vanskeligere. Samme dag sendte fagforeningen forslaget til styret i Follum.²¹² De påpekte at helt siden planene om byggingen av en ny stor sulfatcellulosefabrikk på Tofte ble kjent, hadde ledelsen på Follum gjort det klart at Bamble Cellulosefabrikk først skulle legges ned når Nye Tofte stod ferdig i 1980. At den økonomiske situasjonen var blitt så kritisk at Follum ikke fant det forsvarlig å kjøre fabrikken frem til 1980, var et hardt slag mot de ansatte. Det ble også uttrykt skepsis mot at situasjonen faktisk var så kritisk at nedleggelse før tiden var nødvendig, ettersom de var kjent med at Follum hadde gitt betydelig aksjeutbytte til sine aksjonærer de siste årene. De viste til konsesjonsbetingelsene for Nye Tofte og mente at en fremskyndelse av nedleggelsen ville vanskeliggjøre muligheten for å

---

²⁰⁶ "Stansen må ikke komme før i 1979", *TA*, 12. 01.1978

²⁰⁷ "Etter 90 års drift", *PD*, 12.01.1978

²⁰⁸ "Bamble Cellulose må innstille", *Varden*, 12.01.1978

²⁰⁹ Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹⁰ "Bamble Cellulose må innstille", *Varden*, 12.01.1978

²¹¹ Dette og neste: Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹² Dette og neste: Brev fra Herre Fagforening til Follum Fabrikker, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

skaffe alternative arbeidsplasser. Fagforeningen ville derfor henstille til styret, så sterkt de kunne, om å utsette stansen ett år til 1. august 1979, men den 25. januar vedtok bedriftsforsamlingen likevel å legge ned driften den 1. august 1978.

Bamble-utvalget etter fremskyndelsen

Før fremskyndelsen var et faktum, regnet man med at man fortsatt ville ha noen år på seg for å skaffe alternative arbeidsplasser. Det at Follum bestemte å legge ned Bamble Cellulose tidligere, ble derfor en stor sak. For første gang ble mediene opptatt av hvordan det skulle gå med de ansatte på Herre, mens Bamble-utvalget måtte jobbe på høygir for å få til de nødvendige løsningene. Konesjonsbetingelsene til Nye Tofte krevde at dette ble tatt alvorlig. I dette underkapitlet skal jeg undersøke dette arbeidet i detalj. Dette er en viktig del av historien bak nedleggelsen av Bamble Cellulose og de utfordringer som var aktuelle under strukturrasjonaliseringen som treforedlingsindustrien med tilhørende hjørnesteinsbedrifter måtte gjennomgå. Her kommer det frem hvilke bedrifter fra distriktet som var mulige kandidater til å starte opp ny industri på cellulosefabrikkens tomter, samt hvilke bedrifter som kunne ta imot arbeidsfolk fra Herre når bedriften omsider ble lagt ned.

Fylkesmannen på banen

Da avisene hadde rapportert om fremskyndelsen, ble det også meldt at det ikke fantes noen interessenter til å overta tomtene eller lokalene.²¹³ Tidspresset virket tungt. Man hadde kun seks måneder på seg for å klare å få utrettet noe. Med en såpass kort tidsfrist syntes det utenkelig at man kunne få noen ny industri til Herre som kunne stå klar til å ta imot de som ble ledige ved stansen. En noe betryggende innvending kunne være at selv om de som ble ledige måtte finne jobb utenfor Herre, ville de antakeligvis komme tilbake dersom det ble opprettet ny industri senere.²¹⁴ Man måtte se det på lengre sikt. Til sammenligning hadde Bøhnsdalen ikke klart å få etablert ny industri på stedet, men hadde likevel lyktes med å få bedrifter i distriktet til å vente med å ta inn folk, og alle hadde fått ny ansettelse. Follum skrev til Industridepartementet om situasjonen og ga uttrykk for at de hadde god tro på at det ved felles anstrengelse ville vise seg mulig å gjennomføre en vellykket avvikling av

---

²¹³ "Fagforeningen om nedleggelse 1. august", *PD*, 12.01.1978

²¹⁴ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

driften ved Bamble uten for store skadevirkninger for noen av de ansatte.²¹⁵ Det var en optimistisk tone naturligvis ment som en måte å forsikre Industridepartementet om at Follum overholdt sine plikter i forbindelse med konsesjonsbetingelsene. Telemarks fylkesmann Oddvar Berrefjord involverte seg og drøftet problemene som ville oppstå med fylkesarbeidssjefen, plan- og utbyggingsavdelingen, representanter fra bedriftsledelsen, fagforeningen, kommunen, og statssekretær Engell Olsen i Industridepartementet.²¹⁶ Det ble nå enda viktigere enn før å få til resultater i Bamble-utvalget som ikke hadde hatt noen møter siden oktober 1977. Berrefjord arrangerte deretter et møte med alle partene på sitt kontor i begynnelsen av februar for å diskutere situasjonen. Når det gjaldt mulighetene for ny industri på stedet, fortalte Aubert at det hadde vært en del forespørsler om tomtene.²¹⁷ Norsk Leca, et firma som produserte murblokker, trengte ca. 30-40 dekar vanntomt og 25-30 mann på andre skiftordning. Det ville også være lettere å skaffe interesserte firmaer dersom salg av arealer ble samkjørt med Norcon som eide lokaler i gamle Herre Papirfabrikk, men dette ble det ikke noe av.²¹⁸ Når det gjaldt mulighetene for å få overført arbeidskraft til eksisterende industri, hadde Follum fått henvendelser fra blant annet Norsk Hydro og Porsgrund Porselen, og man håpet også på at Skjerkøya kunne bli en mulighet.²¹⁹ Man må også huske at rundt 20 av de ansatte ville måtte holdes igjen på fabrikk i avviklingsperioden for demonteringsarbeid.²²⁰ Bedriften hadde også kontaktet lokaliseringsutvalget i Distriktenes utbyggingsfond, og Berrefjord mente at det var viktig å opprettholde kontakt med industrikonsulentene.²²¹ Gran nevnte at regulerings- og disposisjonsplan måtte utarbeides så fort som mulig, noe som Bamble kommune allerede hadde tatt initiativ til og skaffet et sivilingeniør- og arkitektfirma til jobben.²²²

Kandidatene for ny industri på Herre

Norsk Leca hadde som sagt meldt sin interesse for en del av fabrikkområdet for en produksjonsbedrift som ville kunne beskjeftige 25 mann.²²³ Flere måneder etterpå

---

²¹⁵ Brev fra Follum til Industridepartementet, 16.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹⁶ Brev fra Fylkesmann i Telemark til Follum, 17.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹⁷ Dette og neste: Møte hos fylkesmannen, 02.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹⁸ Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²¹⁹ Møte hos fylkesmannen, 02.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁰ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²¹ Møte hos fylkesmannen, 02.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²² Ibid.; Forslag til arbeidsopplegg med kostnadsoverslag på utarbeidelse av soneplan og reguleringsplan, 31.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²³ Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

hadde man likevel ikke hørt noe mer derfra. Ordfører Thomassen prøvde også å sjekke om Hydro kunne tenke seg å overta bedriftens tomter, men da hadde generaldirektør Odd Narud sagt at de ikke passet inn i Hydros industripolitikk.²²⁴ Det var derimot et annet lokalt firma som viste stor interesse, nemlig A/S Rørsystem på Stathelle.²²⁵ Dette var egentlig et svensk selskap som ønsket å etablere seg i Norge og regnet med større oppdrag blant annet på Union og Nye Tofte. De ønsket å leie deler av fabrikklokalene og antydte til å begynne med at de kunne overta 20-25 mann, men dette tallet ble senere redusert til 10-15 med et spesielt behov for sveisere siden de drev med rørmontasje.²²⁶ Representanter fra Rørsystem var også i møte med Follum og kom frem til at de primært var interessert i en langsiktig leieavtale på minst fem år for en del av fabrikkområdet.²²⁷ De ville imidlertid ikke kunne påta seg å lære opp ufaglærte fra Bamble Cellulose i sveising.²²⁸ Flere i Bamble-utvalget mente at Rørsystem ikke var det mest ønskelige. Folkestad mente derimot at et tilbud om minst 10 nye arbeidsplasser på øvre fabrikkområde burde anses som godt. På distriktets vegne kunne heller ikke Gran gå mot Rørsystem fordi deres tilbud var det beste man hadde fått.

Før man fikk gått videre med Rørsystem var en ny kandidat kommet på banen med et enda bedre tilbud for arbeiderne på Herre. Dette var Brødrene Sørensen, en bedrift som blant annet drev med plastrørproduksjon og var lokalisert i Herres nabolag. Brødrene Sørensen tok selv kontakt med ordfører Thomassen og fortalte om planene de hadde for ekspansjon med et prosjekt på Bambles bryggeområde.²²⁹ De var interessert i de gunstige tomteforholdene og gode lagringsmuligheter i vann, og dersom planene ble realisert regnet de med at ca. 40 av Bambles ansatte ville kunne få jobb der.²³⁰ De andre i utvalget var enige om at man burde gå videre med Brødrene Sørensen og redegjøre for planene deres.²³¹

---

²²⁴ Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁵ Møte i Bamble-utvalget, 14.03.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁶ Referat fra møte med funksjonærene, 14.03.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁷ Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁸ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 14.03.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²²⁹ Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²³⁰ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²³¹ Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Fylkeskommunen hadde imidlertid en viktig innvending som kunne føre til at planene ville måtte innstilles.²³² Gran forklarte at Brødrene Sørensen hadde en annen konkurrent i plastrør i distriktet, nemlig Gränges med 120 ansatte i Porsgrunn. Fylkeskommunen kunne ikke støtte Brødrene Sørensens prosjekt med mindre det ble gjennomført etter en avtale mellom de to bedriftene for ikke å risikere at Gränges folk ble arbeidsledige. I juli var representanter fra begge i et møte sammen med representanter fra fylket, kommunen og Bamble Cellulose.²³³ Man hadde kommet frem til at det var overkapasitet på det norske markedet for plastrørproduksjon der spesielt finnene kunne tilby billigere produkter, og at arbeidsplassene hos Gränges allerede stod i fare for å gå tapt. Nyheten om en mulig nyetablering som kunne gi jobb til 40 kom ut i mediene, uten at man kunne offentliggjøre hva slags virksomhet det var snakk om.²³⁴ Navnet ble foreløpig holdt hemmelig fra Bamble-utvalgets side nettopp fordi man antydte at nyetableringen ville kunne føre til problemer for annen industri i distriktet. Da TA omsider fikk nyss om hvilken bedrift det gjaldt, spekulerte de i om et samarbeid mellom Brødrene Sørensen og Gränges Essem i Porsgrunn om å etablere seg på Herre virket mulig.²³⁵ Fylket var med på å anbefale en avtale mellom Brødrene Sørensen og Gränges, men kunne heller ikke stanse Sørensens prosjekt.²³⁶ Det var også mulig at et firma kalt AC-Elektro ville overta anlegget til Gränges. Formannen i NPF, Rolf Hauge, var også tilstede i juni 1978. Han mente at det var synd om Brødrene Sørensen ikke fikk etablere ny produksjon på Herre, mens Gränges likevel ble nedlagt. Aasbø var enig og forklarte at Brødrene Sørensens løfte om å ta inn 40 mann så snart de kunne starte opp betydde svært mye for de ansatte på Bamble. Det fantes også andre kandidater. Skraphandels- og metallfirmaet K. Vetlesen & Co. og Gjerstad Trelast A/S hadde tatt kontakt med Follum, der K. Vetlesen ville kunne ta inn 15-20 folk.²³⁷ De siste trakk seg imidlertid ganske fort, og da gjenstod Gjerstad Trelast. Dette firmaet var imidlertid kun interessert i å leie en del av bryggeområdet i tre til fem år og ansette 8-10 mann. Problemet var at dette leieforholdet ikke kunne

---

²³² Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²³³ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²³⁴ "En måned til Bamble Cellulosefabrikk nedlegges: Nyetablering kan gi jobb til 40 på Herre", *Varden*, 01.07.1978

²³⁵ "Herre-prosjekt vurderes. Samarbeid Gränges-Brødrene Sørensen?", *TA*, 20.07.1978

²³⁶ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²³⁷ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

kombineres med prosjektet til Brødrene Sørensen.²³⁸ Også avisene skrev om dette alternativet, men så ble det aldri sagt noe mer.

Mulighetene for jobb i eksisterende industri

Ved siden av arbeidet med å få i gang ny industri på Herre jobbet utvalget også med å holde kontakt med bedrifter andre steder for å finne ut hvor det ville være mulig å få ansatt folk fra Bamble. Porsgrund Porselen og Norsk Hydro på Herøya var de første man kom i kontakt med. I februar var det nemlig et stort behov for arbeidskraft ved disse to, særlig ved Hydro som trengte ca. 100 mann, og ved Porsgrund Porselen som trengte ca. 20.²³⁹ Problemet var at man ikke kunne vente helt til 1. august. Dette var en faktor i fagforeningens ønske om å ytterligere fremskynde stansen. Som vi har sett, kunne ikke dette gjennomføres, men Porsgrund Porselen ga beskjed om at de fortsatt ville kunne ta inn rundt ti mann etter nedleggelsen.²⁴⁰ Overingeniør Aubert hadde sagt at en tidligere nedleggelse ikke var i Follums interesse (selv om styret kunne akseptere 1 måned tidligere stans).²⁴¹ Her virket det tydelig at selv om man da hadde en situasjon som kanskje var den beste for arbeiderne med hensyn til alternative arbeidsplasser, hadde Follum egne økonomiske interesser å passe på. Denne holdningen ble begrunnet med at det var mye trevirke på lager ved bedriften. Like før nedleggelsen kom det beskjed fra Hydro Herøya om at de var interessert i noen verkstedsfolk, uten at det ble spesifisert et antall.²⁴² I mai 1978 mente Bøyesen fra arbeidsformidlingen at det også fantes muligheter for ansettelse hos Elkem i Porsgrunn.²⁴³ Men det viste seg at ved nedleggelsen den 1. august hadde ikke Elkem lenger noe behov.²⁴⁴ Bøyesen mente videre at verkstedindustrien stort sett var dekket, men at det manglet arbeidskraft i bygg og anlegg.²⁴⁵ Men kort tid etter var det uansett blitt et generelt stramt arbeidsmarked også for bygg og anlegg.²⁴⁶ Det var vanlig å høre om bedrifter som var i vanskeligheter.

---

²³⁸ Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²³⁹ Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴⁰ Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁴¹ Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴² Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁴³ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴⁴ Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁴⁵ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴⁶ Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

Hydro Rafnes og Saga Petrokjemi var arbeidsplassene man håpet kunne ta imot folk fra Bamble. De lå tross alt rett ved Herre. Til og begynne med ga tillitsmenn ved Hydro Rafnes beskjed om at det var et ønske å ansette fem navngitte personer fra Bamble Cellulose.²⁴⁷ Representanter fra ledelsen i Saga hadde allerede besøkt fabrikkene og gitt uttrykk for at de ville komme tilbake til spørsmålet om ansettelse av folk derfra dersom de ikke fikk dekket behovet gjennom sine annonser.²⁴⁸ Ordfører Thomassen på sin side forklarte at Saga ikke hadde fått ferdigstilt tilstrekkelig antall leiligheter for folk utenfra distriktet i forhold til stillingene som var ledige, og mente dette måtte være i favør av de ansatte på Bamble som allerede bodde på i nærheten. For Aasbø i fagforeningen virket det bakvendt om folk på Herre måtte forbli arbeidsledige når bedrifter i nabolaget trengte arbeidere: "Bedriftene burde ha et moralsk ansvar for stedets folk."²⁴⁹ Men hva kunne myndighetene gjøre hvis det likevel var slik at Hydro Rafnes og Saga ikke var interesserte i arbeidskraft fra fabrikkene så lenge det fantes andre å få tak i? Man følte at bedriftene tok for lite hensyn til at folk kom til å bli ledige ved Bamble Cellulose, og man ønsket å vite om det var mulig å øve press på bedriftene via offentlige instanser.²⁵⁰

Det var jo nettopp dette som konsesjonsvilkårene for Nye Tofte gikk ut på. Selv staten var forpliktet til å hjelpe med å skaffe alternative arbeidsplasser for de som ble ledige, noe til og med Aubert måtte påpeke. Fylkets koordineringsutvalg for petrokjemien kunne brukes hvis kontakt med disse bedriftene ikke ga noen resultater, og på den måten kunne man øve et visst politisk press. At fylket ville stille seg til rådighet på denne måten, ble tatt godt imot, og Aasbø roste kommunen og fylket for å ha prøvd å løse problemene for de ansatte. Det samme kunne han derimot ikke si om staten og Nye Tofte. Det var imidlertid fortsatt et problem i forbindelse med tidspunktet for avviklingen av Bamble Cellulose og de lokale bedriftenes behov for nyansettelser. Hydro Rafnes og Union Bruk kunne tenke seg folk nå, ikke senere. Som vanlig var svaret fra Aubert at man ikke kunne risikere stans på Bamble før 1. august på grunn av mannskapsmangel. Hovedproblemstillingen til Follum hadde lenge vært å holde driften gående så lenge som det var fornuftig. Senere sendte Follum personalsjef Finn

---

²⁴⁷ Møte i Bamble-utvalget, 14.03.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴⁸ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁴⁹ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁵⁰ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

Strøm Rasmussen for å undersøke ansettelsespolitikken til Hydro og Saga.²⁵¹ Dette var i mai 1978, og da var beskjeden fra Saga at de trengte ca. 40 operatører på et anlegg som skulle starte opp ved årsskiftet og kunne tenke seg én mann pr. skift fra Bambles ansatte på en 6-skiftsordning, men ellers ønsket de å stå fritt i forhold til ansettelse. Hydro Rafnes mente det fantes noen muligheter for ansettelse, og allerede innen utgangen av juni hadde de ansatt fem menn.²⁵² Produksjonssjef Kjell Berggren var fortsatt noe pessimistisk fordi han hadde inntrykk av at man hadde kvalifikasjonskrav ved disse bedriftene som oversteg kompetansen man kunne regne med hos Bambles ansatte.²⁵³ Men det fantes andre bedrifter også. Union Bruk meldte behov for arbeidskraft, og ønsket seks-åtte mann fra Bamble.²⁵⁴ Rørsystem, som man hadde allerede vært i kontakt med om mulig ny industri på Herre, hadde fått store oppdrag på Rafnes og skulle visstnok benytte seg av folk fra distriktet. Særlig var de ute etter rørsveisere, så det kunne være aktuelt med omskolering, men Berggren mente at det neppe var noen mulighet for omskolering av de eldre til rørsveisere.

Hva ble det endelige resultatet?

Utsiktene for ny industri på Herre

I april 1978 fortalte fabrikkbestyrer Georg Heiberg lokalavisene at man hadde vært i kontakt med en del aktuelle kjøpere av fabrikkens eiendommer, men foreløpig var ingenting avgjort.²⁵⁵ Samme måned kom Arne Aasbø med en appell til statsministeren under fylkesårsmøtet i Telemark Arbeiderparti.²⁵⁶ Han minnet om at konsesjonsbetingelsene måtte overholdes og nye arbeidsplasser skaffes der gamle ble lagt ned. Han mente at de aktuelle bedriftene som kanskje var interessert i å etablere seg på Herre, var skeptiske på grunn av etableringsloven.²⁵⁷ Etableringsloven av 1977 var et distriktspolitisk verktøy slik at staten kunne styre lokaliseringen av ny industri med et slags kvotesystem. Frykten var at etableringsloven kunne være et hinder dersom den ble praktisert for strengt, og derfor ba Aasbø om at loven kunne bli praktisert liberalt for å gjøre det enklest mulig for å få ny industri til Herre. Da dagen omsider kom og bedriften stanset produksjonen, "satt bedrifter fortsatt på gjerdet" og

---

²⁵¹ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁵² Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁵³ Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁵⁴ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁵⁵ "Få har fått nytt arbeide foreløpig: Uvisst for oppsagte ved Bamble Cellulose", *Varden*, 14.04.1978

²⁵⁶ "Alvorlig appell fra Bambles Aasbø: Etableringsloven må praktiseres liberalt", *PD*, 10.04.1978

²⁵⁷ "Få har fått nytt arbeide foreløpig", *Varden*, 14.04.1978

overveide etablering på Herre.²⁵⁸ TA skrev at det ikke ville bli noen ny virksomhet som "monnet," med tanke på at man ikke hadde fått noen tilbud som ville skape nok arbeidsplasser, og denne gangen navnga man også Brødrene Sørensen.²⁵⁹ Denne bedriften ble kalt en av de mest ekspansive i Grenland på det tidspunktet, med både mekanisk verksted, dykkeravdeling og et steinknuseri. I tillegg til ønsket man muligens drive plastrørproduksjon på Herre. Det ble i hvert fall sagt at en nyetablering med Brødrene Sørensen ville ha ført til nye arbeidsplasser, dog ikke flere enn 20 til 30. Dessuten var det problematisk slik tidligere påpekt at det var samme produkt som bedriften Gränges Essem produserte. Den enes brød kunne bli den andres død. I tillegg ble prisen på plastrør presset ned for tiden av billig import fra Finland, der plastrørproduksjon var statlig subsidiert. Det var derfor fylkeskommunen ikke anbefalte at Brødrene Sørensen satte i gang en produksjon i konkurranse med Gränges.

Utsiktene for nye arbeidsplasser

Da arbeidskraftmyndighetene og bedriftsledelsen fikk kartlagt de ansattes utdannelse og kvalifikasjoner, kom man frem til at 83 ansatte var best skikket for å jobbe innen industri, bygg og anlegg.²⁶⁰ Syv hadde teknisk utdannelse, mens tre hadde bakgrunn fra kontorarbeid. I tillegg var rundt 50 av de ansatte over 50 år gamle. Dette hadde alltid blitt sett på som problematisk. Med kun en måned igjen til nedleggelsen var 30 ansatte blitt sikret ansettelse i andre bedrifter.²⁶¹ De fleste av disse skal ha vært arbeidsplasser på Saga og Rafnes. For de øvrige mente fylkesarbeidssjef Arnfinn Stenhaug at førtidspensjonering kunne se ut til å være eneste alternativ.

Arbeidsmulighetene på dette tidspunktet var ikke så gode som de hadde sett ut til noen måneder tidligere. Med kun elleve dager til nedleggelsen var 60 av 100 uten nytt arbeid, selv etter alt arbeidet som kommunen og fylket hadde lagt inn i det.²⁶² Saga Petrokjemi kunne ta inn seks mann, fire i første omgang, mens Porsgrund Porselen kunne ta inn 10-12 mann. Hydro Rafnes hadde tatt inn fem mann, med mulighet for en til senere, men Hydro på Herøya hadde lagt ned ansettelsesstopp for tiden og ville

---

²⁵⁸ "Bamble-utvalget: Joda, bedrifter ønsker å etablere seg på Herre. Men foreløpig sitter de på gjerdet", *PD*, 01.08.1978

²⁵⁹ Dette og neste: "Herre-prosjekt vurderes", *TA*, 20.07.1978

²⁶⁰ Dette og neste: "Få har fått nytt arbeide foreløpig", *Varden*, 14.04.1978

²⁶¹ Dette og neste: "En måned til Bamble Cellulosefabrikk nedlegges: Nyetablering kan gi jobb til 40 på Herre", *Varden*, 01.07.1978

²⁶² Dette og neste: "Etter Bamble Cellulose-nedleggelsen: 60 står ennå uten arbeid", *TA*, 20.07.1978

ikke ta inn noen som helst. Totalt var det blitt skaffet arbeid til 40 av de oppsagte, ble det sagt, og fylkesarbeidskontoret var kommet i gang dagen før med kartleggingen av de som fortsatt ikke hadde fått noen tilbud. På dagen for nedleggelsen gjentok Bøyesen det som tidligere var å lese i avisene om at ca. 40 av de oppsagte var sikret annet arbeid, mens omtrent 20 mann ville fortsette med opprydningsarbeid etter nedleggelse.²⁶³ Union i Skien hadde også kommet inn i bildet og fått tatt inn 17 mann. Dagen etter at driften ble innstilt, skrev TA at Skotfoss Bruk, papirfabrikken utenfor Skien, trengte 20 nye ansatte.²⁶⁴ Beskjeden fra Skotfoss var at de var inne i en gunstig periode og ville øke produksjonen, men de kunne ikke si hvordan situasjonen ville være på lang sikt, så de nytilsatte ville først og fremst bare være sikret arbeid ut året. Her endte fire mann opp med å få jobb.²⁶⁵ Avisa derimot mente at dette sikret ytterligere 20 av de oppsagte nye jobber, slik at man da lå på 60 av 100.²⁶⁶ For de som ikke hadde fått nytt arbeid, lå minst 35 an til å få arbeidsledighetstrygd, mens seks eller syv var blitt sykemeldt.²⁶⁷ I tillegg skulle tre flytte til Danmark, mens tre hadde sluttet før nedleggelsen. Som sagt skulle ca. 20 få forlenget sitt engasjement ved fabrikken i noen måneder. Alle de som jobbet til siste dag mottok et sluttvederlag på elleve tusen kroner.²⁶⁸ Ifølge Varden fortalte mange av de oppsagte at det faktisk ville ha vært bedre for dem om nedleggelsen skjedde enda et par år tidligere, for da hadde flere hatt bedre muligheter til å få jobb på Saga og Hydro Rafnes.²⁶⁹

De siste møtene i Bamble-utvalget

Etter nedleggelsen var det enda noen møter i Bamble-utvalget, og det første av disse ble holdt i september, én måned etter nedleggelsen.²⁷⁰ Denne gangen hadde fagforeningen kun én representant, som også var ny, men ellers var de faste der. Nå gjaldt det å få oversikt over situasjonen til de oppsagte, og på dette tidspunktet kunne man se at de fleste av de oppsagte faktisk hadde klart å få ny jobb. Det var kun 23 ledige personer som hadde meldt seg som arbeidssøkende på arbeidskontorene på Stathelle og i Porsgrunn. Fem av disse var over 65, og seks var funksjonærer.

---

²⁶³ "Bamble-utvalget: Joda, bedrifter ønsker å etablere seg på Herre", *PD*, 01.08.1978

²⁶⁴ "Overraskende for Bamble-opsagte: Skotfoss Bruk skal ha 20 mann", *TA*, 02.08.1978

²⁶⁵ Fylkesarbeidskontoret Telemark, Situasjon for de som var ansatt ved Bamble Cellulosefabrikk, 15.09.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁶⁶ "Overraskende for Bamble-opsagte", *TA*, 02.08.1978

²⁶⁷ Fylkesarbeidskontoret Telemark, 15.09.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁶⁸ "Nedslående ved Bamble Cellulose: Bare 30 av 120 arbeidere har fått annet arbeid", *PD*, 29.07.1978

²⁶⁹ "Arbeidsledighets-spøkelset som en mare over Herre", *Varden*, 21.07.1978

²⁷⁰ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 06.09.1978, Bamble kommunes arkiv

Fylkesarbeidskontoret skulle sette opp en oversikt over hvordan det hadde gått med alle de tidligere ansatte. I alt hadde 70 personer fått nytt arbeid, fast eller midlertidig, mens 12 var igjen på fabrikk og jobbet med demonteringsarbeid. Seks fra verkstedet var kommet inn i midlertidig jobb hos Brødrene Sørensen, men to av disse hadde nylig fått fast jobb på Saga. Porsgrund Porselen hadde ansatt seks. Når det gjaldt spørsmålet om de 23 ledige hadde fått noen tilbud, viste det seg at funksjonærene ikke hadde det. Men noen av de yngre ansatte hadde fått tilbud på Hydro Herøya og Porsgrund Porselen. Høy alder var fortsatt et problem, men de over 64 ville likevel kunne få dagpenger hele året. Follum lovet også at personalavdelingen ville ta kontakt med de som var interesserte i førtidspensjon. Ordfører Egil Thomassen syntes problemene som det var opplyst om virket forholdsvis beskjedne. Situasjonen hadde sett atskillig mørkere ut en måned før, under nedleggelsen. Innen det neste møtet var det blitt utarbeidet en oversikt over situasjonen til de tidligere ansatte som ble sendt til kommunen, fylkeskommunen, fagforeningen og NPF.²⁷¹ 126 personer ble gjort rede for, men det var ingen endringer siden sist. 72 var i arbeid, fast eller midlertidig, mens 23 var fortsatt meldt som arbeidsledige. Ti andre hadde imidlertid ikke meldt seg. I tillegg var ti personer sykepermittert og uføre, ti var i annen livssituasjon (flyttet, begynt på skole, begynt i militæret, eller ferierte), og én var død. Oversikten viser også hvor man hadde fått arbeid. Åtte fikk arbeid ved Hydro Rafnes, seks ved Saga, hele 17 ved Union Bruk og fire på Skotfoss Bruk (også Union-konsernet), seks ved Porsgrund Porselen, åtte ved Brødrene Sørensen og én ved SKK (dagens Skagerak Energi). 12 mann jobbet som sagt fortsatt ved Bamble Cellulose med demonteringsarbeid. Der ville de antakeligvis måtte bli til rundt mars-april året etter, mens ti andre fikk jobber ved diverse andre bedrifter som Sandefjord Graveservice, Jøntvedt Porsgrunn, Stathelle Trelast, Trio Sveiseservice, Forseng Tresliperi, i tillegg til andre arbeidsplasser i Follum-konsernet. Spesielt Brødrene Sørensen, Porsgrund Porselen og Union fikk honnør for å ha strukket seg så langt.²⁷² Kristoffer Bøyesen fra Arbeidsformidlingskontoret hadde snakket med flere av dem som hadde fått ny jobb og mente at de virket fornøyde både med ny jobb og oppgjøret med Follum.

---

²⁷¹ Dette og neste: Fylkesarbeidskontoret Telemark, 15.09.1978, Bamble kommunes arkiv

²⁷² Møte i Bamble-utvalget, 06.09.1978, Bamble kommunes arkiv

I november 1978 var den viktigste saken å følge opp dem som fortsatt var arbeidsledige.²⁷³ Elleve personer i alderen 59-66 var ved nedleggelsen blitt registrert som interesserte i førtidspensjon, og personalavdelingen ved Follum hadde regnet ut at summen av ledighetstrygd og sluttvederlag for den enkelte frem til utgangen av 1979 ikke ga dem dårligere nettoinntekt enn om de var i arbeid. Man ville også følge opp den enkeltes situasjon igjen etter 1980, men så langt har ikke jeg strukket meg i denne oppgaven. 20 personer var nå registrert som arbeidsledige. Man følte at man var heldig med å ha kommet såpass tidlig i gang med arbeidsformidlingen for de som ble ledige på Bamble. I Grenlandsområdet stod nå bedriftsnedleggelsene i kø. Standard i Skien var nemlig nettopp blitt lagt ned, med ca. 200 oppsagte, mens Trosvikgruppen skulle si opp 115 mann innen nyttår. Til slutt ble man enige om enda et møte i mars 1979, men det finnes ingen protokoll fra noen flere møter i Bamble-utvalget. Det er likevel klart at situasjon sett under ett var positiv. Også tidligere ansatte mener å huske at de aller fleste, kanskje alle, fikk fast arbeid.²⁷⁴

Omstillingen fikk altså en lykkelig slutt. Konesjonsvilkårene ble oppfylt og Herre-samfunnet fikk leve videre selv om hjørnesteinsbedriften var død. Man kan innvende at min behandling av denne prosessen er viet for stor plass. Til det vil jeg si at var faktisk i denne prosessen kampen stod. Konesjonsvilkårene etablerte rammene for dette arbeidet. Samarbeidet og engasjementet i Bamble-utvalget viste at man tok Herre-samfunnets fremtid på største alvor.

Follum og nedleggelsen av deres andre cellulosefabrikker

Det var syv andre cellulosefabrikker i tillegg til Bamble som ble lagt ned til fordel for Nye Tofte. Disse var Skotselv, Bøhnsdalen, Katfos, Ranheim, og Saugbrugsforeningen Cellulose, i tillegg til gamle Tofte og Hurum. To av disse tilhørte også Follum-konsernet; Bøhnsdalen og Katfos. Den ene ble lagt ned før Bamble, den andre etter. Ved å se på situasjonen ved nedleggelse av disse og sammenligne med Bamble kan vi lære mer om hvordan Follum håndterte arbeidet med å skaffe nye arbeidsplasser der.

Bøhnsdalen

---

²⁷³ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 14.11.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁷⁴ Thorbjørn Larsen & Bjørn Halvorsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

Allerede i juni 1974, samtidig som forhandlingene om Nye Tofte begynte, var det usikkerhet knyttet til Bøhnsdalens fremtidige drift.²⁷⁵ Bøhnsdalen ble først en del av Follum-konsernet gjennom en leiekontrakt, men ble så kjøpt opp i 1970.²⁷⁶ Til slutt ble skjebnen til denne bedriften beseglet i april 1975 etter en avgjørelse av Miljøverndepartementet.²⁷⁷ Etter departementets bestemmelser ville det ikke være tillatt med nye utslipp fra Bøhnsdalen etter 1. september 1976. Bøhnsdalen regnes vanligvis som en av fabrikkene som ble lagt ned på grunn av Nye Tofte, og den ville utvilsomt også ha blitt det, men her var det altså spesifikke miljøkrav mot denne enkeltbedriften som førte til tidlig nedleggelse. Follum ba om en utsettelse på i hvert fall ett år, men departementet kunne ikke godta det. Styret besluttet da et de ville fortsette driften opp til den datoen. Senere regnet de ut at det ville være mer gunstig å faktisk legge ned driften noen måneder tidligere, så lenge man klarte å skaffe avsetning for cellulosen til de daværende prisene.²⁷⁸ Imidlertid ble markedsforholdene forverret senere på høsten, men styret gikk likevel inn for å legge ned Bøhnsdalen fra 1. april 1976.²⁷⁹ Follum gikk deretter i gang med å finne ut hvem som skulle overta anlegg og eiendom, og hadde tilbud fra Mathiesen Eidsvold Værk og Electrolux, men kjøpet ble ikke fullført før i 1978.²⁸⁰ Som tidligere nevnt hadde de oppsagte likevel klart å bli sysselsatt i eksisterende bedrifter.²⁸¹

Dette viser en viktig likhet med hva som skjedde med de ansatte på Herre når det gjelder det endelige resultatet, men i motsetning til situasjonen i Bamble, fikk Bøhnsdalen ikke et utvalg som skulle jobbe med disse utfordringene. I det hele tatt er det lite som blir sagt om det i kildematerialet. Det er viktig å påpeke at Bøhnsdalen ble lagt ned over et år før konsesjonsbetingelsene til Nye Tofte forelå, så Follum var faktisk ikke påkrevd å være aktivt med å hjelpe de oppsagte med å finne alternativt arbeid.

Katfos

---

²⁷⁵ Styreprotokoll nr. 6, 25.06.1974, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁷⁶ Bedriftsutv. protokoll nr. 19, 15.12.1970, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

²⁷⁷ Styreprotokoll nr. 5, 28.04.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁷⁸ Styreprotokoll nr. 8, 09.06.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁷⁹ Styreprotokoll nr. 9, 26.08.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁰ Styreprotokoll nr. 1, 11.01.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸¹ Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

I tillegg til Bøhnsdalen og Bamble, var Katfos i Modum en av Follums cellulosefabrikker som også utspilte sin rolle på grunn av Nye Tofte. Som på Herre gjaldt konsesjonsbetingelsene også her, så styret i Follum forstod at de måtte bidra til å skaffe nye arbeidsplasser dersom bedriften ble lagt ned.²⁸² Allerede fra 1976 var Follum interessert i hva som skulle gjøres med fabrikkbygningene og eiendommen, mens Senior Service AS, et utvalg bestående av erfarne bedriftsledere, ble engasjert for å hjelpe med å finne fremtidige driftsalternativer på Katfos.²⁸³ Det er interessant å se at Follum var såpass tidlig i gang med å drøfte disse tingene for Katfos, da de til sammenligning ikke foretok seg noe lignende i Bambles' tilfelle før etter Stortinget hadde behandlet Tofte-saken. Derfor var Follum tidlig ute med konkrete løsninger for Katfos' fremtid. Innen august 1977 hadde man en mulig interessent til ny virksomhet på eiendommen, nemlig Elkem Spigerverket som var interessert i å bygge en Rockwool-fabrikk, altså for produksjon av steinull som isolasjonsmateriale.²⁸⁴ Et annet alternativ var å legge om til papirproduksjon, der Granfos Brug var interessert i et samarbeid.²⁸⁵

På den tiden forelå en avtale om sluttvederlag med de ansatte, akkurat slik som ved Bamble.²⁸⁶ Men i motsetning til Bamble valgte ikke styret å gå inn for tidligere nedleggelse her. Forskjellen mellom Bamble og Katfos lå i at sistnevnte produserte ubleket sulfittcellulose som Follum uansett ikke brukte til egen papirproduksjon, men solgte til andre produsenter man hadde kontrakter med, deriblant Mesna Kartongfabrikk.²⁸⁷ Riktignok slet også Katfos med økende lagerbeholdning i 1978.²⁸⁸ Etter hvert gikk Granfos ut av forhandlingene, men man fortsatte å arbeide videre med Elkem. Follum hadde tydeligvis ikke helt gitt opp Katfos, og diskuterte muligheter for bygging av en fabrikk for husholdningspapir i november, men man kom fort frem til at det ikke ville være lønnsomt med nye investeringer.²⁸⁹ Behovet for kapital for de neste fem årene, inkludert til dekning av et allerede eksisterende

---

²⁸² Styreprotokoll nr. 1, 08.01.1975, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸³ Styreprotokoll nr. 8, 17.06.1976 & Styreprotokoll nr. 9, 30.08.1976, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁴ Styreprotokoll nr. 9, 23.08.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁵ Styreprotokoll nr. 13, 22.11.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁶ Styreprotokoll nr. 13, 22.11.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁷ Styreprotokoll nr. 1, 11.01.1977, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁸ Styreprotokoll nr. 6, 30.05.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁸⁹ Styreprotokoll nr. 12, 13.11.1978 & Styreprotokoll nr. 13, 13.12.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

underskudd, ville ha vært for stort, kombinert med for stor risiko til at man kunne gå inn for det.²⁹⁰ Til slutt ble driften stanset i 1980, da Bamble egentlig skulle legges ned, og ble forklart med at Follum trengte å sikre nok tømmerkvote til Nye Tofte.²⁹¹ Fabrikken ble likevel ikke lagt ned for godt, men ble tatt over av Star Paper Mill fra Drammen. Det varte derimot ikke lenge siden Star avvirket celluloseproduksjonen der i 1983. Imidlertid fikk mange av de ansatte jobb på en ny plastfabrikk som Star etablerte.

Nedleggelse av treforedlingsindustri i Skien

Skotfoss Bruk i Skien kommune var en papirfabrikk som tilhørte Union-konsernet. Et par år etter at Bamble Cellulose var blitt lagt ned, vedtok Union å legge ned Skotfoss. Mye senere, i 2006, ble også Union i Skien lagt ned av Norske Skog som da var eier. Her ser vi flere eksempler på nedleggelse innenfor norsk treforedling som kan kontrasteres med Bamble Cellulose senere i denne oppgaven.

Skotfoss

Problemene på Skotfoss begynte da Union brukte mye penger på Nye Tofte mens de forsømt Skotfoss, og verre ble det da de ikke fikk tilgang på nødvendig cellulose til egen papirproduksjon.²⁹² I 1978 ble en stor del av mannskapet overført fra Skotfoss til Unions fabrikk på Klosterøya i Skien. Union hadde investert i en ny stor avisapirmaskin som startet opp det året, men direktør Reidar Holst mente at det fortsatt var en plass for Skotfoss i konsernet.²⁹³ I 1980 var imidlertid underskuddet blitt så stort at ledelsen gikk inn for nedleggelse.²⁹⁴ Dette ville ikke arbeiderne godta. Fagforeningen mente at de kunne få driften til å lønne seg. Rolf Hauge mente det ville være feil å ofre en fabrikk på grunn av feildisponeringer sentralt, feildisponeringer som gjorde at Skotfoss fikk de dyreste råvarene og de dårligste salgshallene. Union satset altså mer på anlegget på Klosterøya, og investerte der. Fagforeningen stemte mot nedleggingsvedtaket, og lagde i stedet en plan for videre drift dersom de kunne få støtte fra staten.²⁹⁵ De ønsket å gjøre det som var nødvendig for å holde fabrikk i gang, og da måtte man nedbemanne og kjøre kun én papirmaskin i stedet for to.

---

²⁹⁰ Styreprotokoll nr. 13, 13.12.1978, Norsk Skogmuseum, ARK-1018, Follums styreprotokoller

²⁹¹ Dette og neste: Kaldal, 1989: 348

²⁹² Dette og neste: Kaldal, 1989: 359

²⁹³ "Fornøyd Union-direktør etter regjeringens avgjørelse", *Varden*, 07.01.1978

²⁹⁴ Dette og neste: Kaldal, 1989: 359

²⁹⁵ Dette og neste: Kaldal, 1989: 360

Fagforeningen kjempet hardt for å få ledelsen til å godta planen, og etter forhandlinger med Industridepartementet gikk også regjeringen i 1981 inn for å støtte en prøvedrift i seks måneder. Blant årsakene til regjeringsavgjørelsen var ønsket om å få til en positiv snuoperasjon i en tid med mange nedleggelses, og samtidig slippe å måtte kjempe mot fagbevegelsen i Grenland. Og i tillegg var det et valgår.

Rasjonaliseringen ble gjennomført og etter to måneder kunne Skotfoss vise et overskudd.²⁹⁶ Mannskapet på 312 var blitt redusert til 130. Ledelsen trakk tilbake nedleggingsvedtaket, og det Skotfoss hadde klart ble brukt av industridepartementet som bevis på hva som er mulig når bedriftsledelse og fagforening samarbeider. Også sosiologer skrev om rasjonaliseringen og bruk av såkalte selvstyrte grupper i industrisammenheng. Her fikk fagforeningen et lederansvar sammen med ledelsen der det var naturlig, og de skulle fremme innsats og særlig fleksibilitet, i tillegg til å velge ut de som måtte slutte.²⁹⁷ Det ble åpnet for ny fleksibilitet gjennom mer gruppearbeid på tvers av faggrenser i stedet for spesialisering. Resultatet var større effektivitet og dermed produktivitet, men sant nok hadde de i tillegg større insentiv enn tidligere for å berge arbeidsplassen. Fabrikksjefen på Skotfoss, Elling Blakstvedt, sa at alle måtte "være villige til å hjelpe hverandre når det oppstår uregelmessigheter i bedriften."²⁹⁸ Til tross for de positive erfaringene ble fabrikk likevel lagt ned noen år senere i 1986, da Union igjen slet med underskudd, denne gangen så stort at det ikke fantes noen utvei for Skotfoss. Fagforeningen kjørte ingen ny kamp for overlevelse, og kunne innrømme at de aldri hadde regnet med at det ville vare evig. De ansatte på Skotfoss ble enten overført til Skien eller gikk av med førtidspensjon.

Union i Skien

Papirproduksjon ved Union i Skien varte endel lengre, men også der ble det satt en sluttstrek i 2006 og 380 personer mistet jobben til store protester.²⁹⁹ Denne saken var spesielt betent i lokalpolitikken fordi man anså Union for å være en overskuddsbedrift som ikke behøvde å bli lagt ned. Norske Skog, som eide bedriften, ønsket å spare penger og heller bruke investeringsmidler andre steder.³⁰⁰ Norske Skog hadde opplevd

---

²⁹⁶ Dette og neste: Kaldal, 1989: 361

²⁹⁷ Dette og neste: Kaldal, 1989: 362

²⁹⁸ Dette og neste: Kaldal, 1989: 363

²⁹⁹ "Sats på Saugbrugs, usikkert med Follum", *Aftenposten*, 09.12.2005

³⁰⁰ "Slåss for Union", *Aftenposten*, 27.07.2005

svekket stilling i markedet, og overskuddet på konsernbasis hadde falt fra 4 milliarder kroner til 140 millioner på kun fire år.³⁰¹ Konsernsjef Jan Oksum foreslo derfor å legge ned Union for å styrke økonomien i konsernet, selv om Union ikke gikk med underskudd. Tillitsvalgte Magnus Straume var tydelig: "Vi kjemper inntil døden og kanskje lenger."³⁰² Konsernsjefens forslag ble likevel vedtatt i bedriftsforsamlingen senere på året.³⁰³ Store politikere som Jens Stoltenberg, Kristin Halvorsen og Carl I. Hagen var blant de som besøkte fabrikkene for å vise sin støtte til de ansatte og lokalsamfunnet.³⁰⁴ Man mente at det var uforståelig med tanke på samfunnsmessige vurderinger at Union skulle legges ned. Og det som kanskje var mest provoserende var nettopp at Norske Skog heller ville legge ned bedriften enn å selge den. Petter Stordalen og Øystein Stray Spetalen kunne tilby Norske Skog 100 millioner kroner for å overta bedriften med et ønske om å drive den videre.³⁰⁵ For de 380 ansatte var dette selvfølgelig det beste alternativet, men Norske Skog avviste tilbudet i frykt for mer konkurranse i papirmarkedet.³⁰⁶ I en kronikk i *Aftenposten* beskrev filosof Lars Fr. H. Svendsen konsernledelsen som "kynisk nesten inntil det paradiske".³⁰⁷ Ikke nok med at man ønsket legge ned en overskuddsbedrift i søken etter enda større profitt, men man skulle heller ikke la noen andre drive den videre for å unngå konkurranse.

Til slutt måtte man imidlertid innse at det ikke var noe mer å gjøre. Etter en lang og tung kamp for å berge arbeidsplassene, hadde man omsider avfunnet seg med situasjonen.³⁰⁸ Innen november hadde Norske Skog satt i gang tiltak for å hjelpe de ansatte med å finne nytt arbeid. Man var dessuten optimistisk ettersom arbeidsmarkedet i Grenland var godt på den tiden. Allerede i august kom det frem at et firma som lagde deler til solcellepanel skulle starte opp en ny fabrikk på Herøya etter stansen ved Union med et behov for 180 nye industriarbeidere, og man ønsket folk fra Union velkommen.³⁰⁹ De ansatte var stort sett fornøyd med konsernledelsens engasjement.³¹⁰

---

³⁰¹ Dette og neste: "Norske Skogs drama", *Aftenposten*, 05.10.2005

³⁰² "Valfart til Klosterøya", *Aftenposten*, 03.08.2005

³⁰³ "Norske Skogs drama", *Aftenposten*, 05.10.2005

³⁰⁴ Dette og neste: "Valfart til Klosterøya", *Aftenposten*, 03.08.2005

³⁰⁵ "Nei til Union-bud. Norske Skog takker nei til 100 millioner", *Aftenposten*, 05.08.2005

³⁰⁶ "Vil skjerpe loven etter Union-stans", *Aftenposten*, 30.07.2005

³⁰⁷ Lars Fr. H. Svendsen, "Norske Skogs samfunnsansvar", *Aftenposten*, 30.07.2005

³⁰⁸ Dette og neste: "Jobbhjelp viktigere enn stor sluttpakke", *Aftenposten*, 13.11.2005

³⁰⁹ "Kan redde Union-ansatte", *Aftenposten*, 06.08.2005

³¹⁰ "Jobbhjelp viktigere enn stor sluttpakke", *Aftenposten*, 13.11.2005

Konklusjoner

Selv om man med offentliggjøringen av Nye Tofte-planene først fikk inntrykk av at Bamble Celluloses fremtid hang i en tynn tråd, forholdt fagforeningen seg svært avventende til det hele i enda noen år. Saken ble heller ikke tatt opp i Stortinget før 1977, men da behandlingen der var ferdig den sommeren, syntes det klart at Bamble Cellulose ville bli lagt ned i 1980 med oppstarten av Nye Tofte, og man trengte derfor et utvalg der fagforeningen, bedriftsledelsen, konsernledelsen og de kommunale og fylkeskommunale myndighetene var representert. Dette såkalte Bamble-utvalget jobbet da i omtrent et år med å finne nye arbeidsplasser. Da nedleggelsen til slutt ble fremskyndt, begynte det å haste. Adm. dir. Rasmussen forsikret imidlertid de ansatte som om få måneder ville miste arbeidsplassen at Follum ville hjelpe så langt det lot seg gjøre med å skaffe ny beskjeftigelse.³¹¹ Rasmussens løfte hadde heller ikke bare symbolverdi siden Follum allerede hadde vært i kontakt med Hydro, Saga og Bamble Industrier. Det ble imidlertid uttrykt skuffelse fra arbeiderne over at nedleggelsen ikke kunne falle sammen med kommunens utbygging av industri på Skjerkøya. Som et ledd i denne skuffelsen ville fagforeningen formelt henstille til styret i Follum om ikke å iverksette stansen før 1. august 1979. De ønsket minst ett år ekstra for å få de beste utsiktene til ansettelse på Skjerkøya når utbyggingen der ville stå ferdig. Det ville også generelt gi de ansatte mer tid til å finne nye arbeidsplasser. Men stansen ble gjennomført den 1. august 1978, og til tross for den korte fristen fikk de aller fleste nye arbeidsplasser andre steder. Det ble imidlertid ikke ny industri på Bamble Celluloses tomt og i deres gamle lokaler på Herre.

---

³¹¹ Allmannamøte, 11.01.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

5. REAKSJONER PÅ NEDLEGGELSEN

Innledning

I dette kapitlet ser jeg nærmere på reaksjonene som nedleggelsen frembrakte, og hvilke faktorer som kan ha påvirket disse, som hva nedleggelsen betydde for lokalsamfunnet og hvilke holdninger som fantes der. Spesielt muntlige kilder er verdifulle her. De vil kunne gi begrunnelser som ikke kan leses ut av de skriftlige kildene. Allerede før jeg begynte på oppgaven forstod jeg at det kunne være nyttig å trekke inn Rafnes-utbyggingen, som jeg visste foregikk på den tiden og var derfor nøye med å legge merke til alle referanser til Rafnes i kildematerialet. Dette får derfor et eget underkapittel. I tillegg kan det være nyttig her å sammenligne nedleggelsen av Bamble Cellulose med andre nedleggelse i Grenlandsområdet, som Skotfoss Bruk på 80-tallet og Union i Skien i 2006. Det som skjedde på Herre, skjedde også andre steder. En komparativ tilnærming vil gi innsikter i hvilken grad Bamble-nedleggelsen plasserte seg i dette bildet med tanke på kamp for arbeidsplassene og selskapenes håndtering.

Hvilke følger ville nedleggelse få?

Spør man hva konsekvensene av nedleggelse ville ha, kan man dele det inn i konsekvenser for de ansatte og for samfunnet. Når det gjaldt de menneskelige skjebnene bak nedleggelsen, rapporterte lokalavisene gjerne om visse enkeltpersoner. Peder Isaksen var én.³¹² Med sine 57 år hadde han opplevd å miste jobben på grunn av bedriftsnedleggelse hele to ganger tidligere. Han var pessimistisk når det gjaldt mulighetene til å skaffe seg ny jobb denne gangen på grunn av sine høye alder. Dessuten hadde han en handikappet kone som var avhengig av at han ikke jobbet for langt hjemmefra. Som man sa falt Isaksen mellom to stoler; for gammel til at hans arbeidskraft ville være verdsatt på arbeidsmarkedet, men for ung for førtidspensjonering. På spørsmål om hvorfor han ikke hadde prøvd å skaffe en ny arbeidsplass, forklarte han at man i hvert fall hadde regnet med at fabrikkens skulle være i drift til 1980.

---

³¹² Dette og neste: "Ny jobb for 57-årige Peder Isaksen på Herre med handikappet kone?", *Varden*, 12.01.1978

Situasjonen til Peder Isaksen var ikke unik ettersom Bamble Cellulose hadde et høyt antall ansatte over femti, og dermed flere som falt mellom to stoler. Varden intervjuet senere John Halvorsen på 61 år.³¹³ Han representerte aldersgruppen som kunne bli førtidspensjonert. Han var forberedt på nedleggelsen, men hadde håpet å beholde arbeidsplassen i noen år til, en arbeidsplass han hadde hatt i 40 år. Derimot virket det rimelig å la de unge gå foran de gamle hvis det ble konkurranse om arbeidsplassene.

Hva ville nedleggelsen bety for Bamble kommunes del? Det ble faktisk regnet ut at kommunen hadde fått inn omtrent 900 000 kroner årlig fra fabrikken, i hovedsak skatteinntekter fra de ansatte.³¹⁴ Dersom en stor del av de ansatte da skulle ende opp arbeidsledige uten å finne ny jobb, ville det føre til en svikt i kommunens inntekter. Fabrikken representerte også en livsnerve på Herre. Forbrukerkraften til de ansatte var grunnlag for andre næringer i lokalsamfunnet. Alt var avhengig av hvordan det ville gå med de ansatte fra 1. august. De muntlige kildene er enige på dette punktet, at med 130 ansatte på et så lite tettsted var dette en hjørnesteinsbedrift, og det ville ha vært utålelig om så mange skulle ha endt opp som arbeidsledige.³¹⁵

Å få sikret minst mulig ledighet var den viktigste oppgaven for myndighetene, og i tiden før nedleggelsen var fylkesmann Oddvar Berrefjord klar på at han ville minne ledelsen i Follum om punkt fire i konsesjonsavtalen, om å etablere alternative arbeidsplasser for de som måtte bli arbeidsledige.³¹⁶ At han informerte mediene om dette viser hvor alvorlig fylkeskommunen tok det. Han mente Follum hadde en klar plikt, og siden han (og andre) ikke hadde noen tro på at bedriftsforsamlingen ville stemme ned forslaget til styret om å fremskynde nedleggelsen, var det ingen tid å miste. Han hadde allerede vært i møte med den lokale bedriftsledelsen og fagforeningen for å se på lokalene og tomtemulighetene. Her ble det bestemt å opprette en komité for å finne nye arbeidsplasser. Han oppfordret bedrifter til å søke seg til Herre, og prøvde å lokke med at det var snakk om en ganske stor tomt, sentralt plassert i forhold til både veinett og sjø. Som vi har sett var det likevel ikke nødvendig

---

³¹³ Dette og neste: "Arbeidsledighets-spøkelset som en mare over Herre", *Varden*, 21.07.1978

³¹⁴ Dette og neste: "900000 kroner i årlig kommuneskatt fra Bamble Cellulosefabrikk", *Varden*, 14.01.1978

³¹⁵ Bjørn Halvorsen & Thorbjørn Larsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

³¹⁶ Dette og neste: "Ledige fra Bamble Cellulose må få nytt arbeid. Vi har plikt til å hjelpe, sier Berrefjord", *TA*, 17.01.1978

med ny industri på stedet, så lenge de oppsagte på cellulosefabrikken kunne finne ansettelse hos eksisterende bedrifter.

Hvilke holdninger var det i distriktet utenom de direkte berørte?

Dette er et interessant spørsmål som også delvis går inn på det neste underkapitlet om hvordan de ansatte forholdt seg til nedleggelsen, og det vil eksempelvis kunne være mulig å se tegn til et lokalt engasjement for å støtte fabrikken ved å se i avisene fra de siste månedene. Jeg har kommet frem til at det for det meste var ingen debatt. På spørsmål om hvordan andre på Herre så på nedleggelsen, mente Ivar Halvorsen at mange til og med ønsket bedriften "ut og ned," selv om så mange hadde sitt levebrød fra den.³¹⁷ Dette tyder på at selv om den var en hjørnesteinsbedrift med en veldig lang historie, begynte fabrikken å virke gammeldags. Et tegn på savn etter fabrikken kunne man derimot også se i avisa da Varden trykte et dikt skrevet av en beboer på Herre, og diktet het Herre-lukta.

Å endelig sier noen, nå har den fæle lukta tatt ferden,
ja, den har blitt omtalt over hele verden,
Men har ikke den vært veiviseren til Herre,
for vi som bor her har kjent det som lukter verre.

Savnet vil bli sårt, det er mange som har grått,
der har jo vært arbeid, både for stort og smått,
Og nå er vi spente på hvor alt vil bli 'a,
Maskinene! De skal visst til India.

Jo det er sårt og høre de førstepensjonerte prater,
de virker kjekke, men vi tror de bare later.
For ingen vil vel sin arbeidsplass miste,
så jeg tør påstå at de er litt triste.

Men opp med humøret, noe nytt vil nok komme,
for ikke alt går på lykke og fromme,
noen sier, vi har jo Rafnes og Saga,
men der kan nok ikke papir bli laga.

Og sagaen den forteller at spanskesyken slutta på Herre,

---

³¹⁷ "Tidligere fagforeningsmann Ivar Halvorsen: Jeg faller mellom to stoler", *PD*, 21.01.1978

så den hadde nok ikke kjent noe som lukta verre,
Jo, mye godt har den nok utrettet,
og ikke minst, mange munnar har den mettet.³¹⁸

Dette diktet ble skrevet av Bjørg Tinderholt, født 1944. Her ble det som var den generelle holdningen på Herre uttrykt. Man aksepterte rett og slett at ting endres, men trist var det jo. Dette inntrykket bekreftes av de muntlige kildene. En tidligere ansatt fortalte at man opplevde nedleggelsen som et brudd i Herres historie.³¹⁹ 90 års skjebnefellesskap mellom Herres befolkning og cellulosefabrikken var over. De fleste mente at det ikke var noe hyggelig at hjørnesteinsbedriften skulle legges ned, men man ga seg uten kamp.

Hvordan forholdt fagforeningen seg til den endelige avgjørelsen?

Som jeg har skrevet tidligere, fant ikke de ansatte ut at fabrikken ikke hadde lenge igjen å leve før interessentene bak Nye Tofte offentliggjorde planene på en pressekonferanse i september 1974. De ansatte fikk med andre ord nyheten først over radioen. Dette ble oppfattet som både provoserende og sjokkerende, selv om de opprinnelige drastiske meldingene ble korrigert av adm. dir. Jens Lange Lyche.³²⁰ Jeg har også allerede påvist at fagforeningen forholdt seg ganske avventende til situasjonen ettersom det lenge ikke var noe nytt å melde i saken, siden det tok noen år før Stortinget stilte seg bak Nye Tofte. Går man frem til nedleggingsåret 1978, ble det umiddelbart aktuelt for mediene å skrive om saken, og man kan skimte noen reaksjoner fra de ansatte. Styret i fagforeningen sa at Follums avgjørelse å legge ned fabrikken innen få måneder var et hardt slag mot de ansatte, og at bedriftsledelsens økonomiske vurderinger virket noe søkt.³²¹ De påstod at Follum i de siste årene hadde delt ut betydelig aksjeutbytte til sine aksjonærer. Aksjonærene hadde fått 6 %, eller 2,7 millioner kroner, i utbytte i 1976. De antydte at avgjørelsen var et brudd på konsesjonsbetingelsene ved at det vanskeliggjorde arbeidet med å skaffe alternativ sysselsetting. TA nevnte også forholdet til Nye Tofte og at Follum var konsesjonsforpliktet til å skaffe nye arbeidsplasser, men mente de fleste nok regnet

---

³¹⁸ "Herre-lukta!", *Varden*, 24.08.1978

³¹⁹ Thorbjørn Larsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

³²⁰ "Herre Cellulose skal legges ned", *PD*, 11.09.1974

³²¹ Dette og neste: "Fagforeningen om nedleggelse 1. august i år: Hardt slag i ansiktet", *PD*, 12.01.1978

med at Follum ikke ville kunne leve opp til dette kravet.³²² Senere i januar meddelte Varden at Follums driftsresultat for 1977 var ventet å være på 50 millioner kroner, mot 54,2 millioner kroner i 1976.³²³ Styret uttalte at de kunne være tilfreds med at virksomheten ga et mindre overskudd, men at markedsbalansen fortsatt ville gjøre det nødvendig med driftsinnskrenkninger. Derimot gikk det bedre med avis- og magasinpapirmarkedet, hovedproduktene til Follum, enn med andre treforedlingsprodukter.

Den 25. januar vedtok bedriftsforsamlingen i Follum å legge ned Bamble fra 1. august mot kun to stemmer, de to som representerte de ansatte ved Bamble og Katfos, den andre av Follums datterselskap der celluloseproduksjonen ville bli lagt ned som følge av oppstarten av Nye Tofte.³²⁴ Representanten for Bamble var Arne Aasbø, og etter at avgjørelsen var tatt, forklarte han til TA at de ansattes håp lå i at Follum og de offentlige instansene kunne skaffe alternative arbeidsplasser. Han roste fylkesmann Berrefjord for å ha satt i gang arbeidet, og presiserte også at hans stemme mot flertallet i bedriftsforsamlingen gjaldt tidspunktet for nedleggelsen, og ikke selve nedleggelsen. Både han og representanten fra Katfos aksepterte at fabrikkene skulle legges ned, men 1. august var for tidlig for Bambles del. Når det gjaldt de mange eldre ansatte som skulle miste jobben, hadde det blitt uttrykt stor sympati i konsernet, men det var det økonomiske aspektet til konsernet som avgjorde. Det var jo dette som var realiteten i strukturrasjonaliseringen. Noen av tillitsmennene sa at de ikke klandret ledelsen for avgjørelsen fordi markedssituasjonen var nå så prekær.³²⁵ Derimot savnet man at staten ikke var sterkere med i bildet med hensyn til støttetiltak. Aasbø uttalte til avisa at dersom man så saken litt ut over situasjonen på Herre, var det riktig å ofre Bamble Cellulose for å gi plass til Nye Tofte.³²⁶ Aasbø fylte 60 år, og hadde vært ansatt på Bamble siden 1943. Det var bittert å se arbeidsplassen forsvinne, men skulle norsk industri ha noen fremtid, måtte man bare finne seg i strukturendringer, sa han. De måtte bare akseptere at bedriften skulle legges ned. Ifølge Bjørn Halvorsen, et medlem av fagforeningens styre på den tiden, var fabrikkene rett og slett ikke

---

³²² "Stans på Herre før sommeren?", *TA*, 11.01.1978

³²³ Dette og neste: "Follum hadde en mindre nedgang i omsetningen", *Varden*, 23.01.1978

³²⁴ Dette og neste: "Bedriftsforsamlingen i Follum holdt på sitt: Bamble Cellulose stopper 1. august", *TA*, 26.01.1978

³²⁵ "Trist, men vi klandrer ingen", *Varden*, 12.01.1978

³²⁶ Dette og neste: "60-års jublant ved Bamble Cellulose: Vi må bare akseptere at bedriften nedlegges", *TA*, 22.07.1978

konkurransedyktig lenger.³²⁷ Den var for liten og prisfallet i markedet for stort. En annen ansatt, Thorbjørn Larsen, sa at fabrikken var for gammeldags til å overleve i markedet.³²⁸ Man syntes selvfølgelig at det var sørgelig fordi det var en god arbeidsplass, men det var altså ingen kampvilje her for å beholde arbeidsplassen.

Fagforeningen mobiliserte ikke for kamp, og det gjorde heller ikke det lokale partilaget eller andre aktører i nærmiljøet. De ansatte innså at fremtiden for norsk treforedling lå i større enheter, at en fabrikk som Bamble ikke var levedyktig og det var ingenting man kunne gjøre med det. Igjen, man var ikke akkurat fornøyd med nedleggelse av hjørnesteinsbedriften, men man aksepterte det. Og ikke minst, man hadde vært på det rene med at Bambles fremtid var usikker allerede i noen år, slik at for Bjørn Halvorsen var ikke engang den mye omtalte fremskyndelsen av nedleggelsen noe han hadde minner om. Men vi vet at selv med den korte fristen fikk likevel de aller fleste arbeid andre steder i distriktet, og på spørsmål om hvilke konsekvenser man tenkte seg at nedleggelsen ville ha, har tidligere ansatte fortalt at de faktisk ikke trodde det ville være så farlig, nettopp fordi de regnet med å finne ansettelse andre steder.³²⁹

Hvorfor aksepterte fagforeningen markedskreftene?

For å forstå hvorfor fagforeningen og lokalsamfunnet aksepterte nedleggelsen og markedskreftene som stod bak den, har jeg hatt kontakt med muntlige kilder, men også gjennom avisene får man innblikk i dette. Selv før sjokket om at fabrikken skulle avvikles hadde lagt seg, var ikke holdningen utpreget negativ. Årsaken er tydelig; man mente at mulighetene for de ansatte til å skaffe seg nytt arbeid var gode.³³⁰ Dette var i 1974. Aasbø fortalte avisa at han så optimistisk på situasjonen med tanke på at det foregikk industriell utbygging i Bamble. Dessuten var mange av de siste som hadde fått jobb på Bamble yngre folk, og de ville da ikke ha problemer med å få nye jobber. Verre ville det bli for de eldre, men man så ikke for seg noen krise. På dette tidspunktet var det veldig lav arbeidsledighet i Bamble. Det var syv ledige i Bamble, mot 37 og 54 i nabokommunene Drangedal og Kragerø. Bestyreren ved arbeidskontoret i Kragerø mente at det ikke var noen grunn til å ta sorgene på

---

³²⁷ Bjørn Halvorsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

³²⁸ Dette og neste: Thorbjørn Larsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

³²⁹ Bjørn Halvorsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

³³⁰ Dette og neste: "Herre Cellulose skal legges ned", *PD*, 11.09.1974

forskudd, og at de eldre neppe ville ha det vanskelig med å finne nytt arbeid. Inntrykket fra de muntlige kildene er det samme; man så ikke så mørkt på situasjonen. Man regnet med at det ville gå greit. Da er det veldig passende at det faktisk gikk greit til slutt, og det er mulig at det i seg selv påvirker hvordan man husker historien. Hadde man derimot gått ledig i noen år, ville minnene om denne tiden vært negative og holdningen til Follum en annen. Likevel kan man i kildematerialet finne noen tegn på pessimisme. På en medaljefest for de ansatte i desember 1975 var Aasbø ikke like optimistisk som han hadde vært før, og var heller ikke nådig med Follum.³³¹ Han fryktet at Follum ikke ville klare å skaffe de alternative arbeidsplassene man ville trenge ved nedleggelsen. Men det ble ikke noen kampsak av den grunn. På den nevnte festen var faktisk også ledelsen fra Follum tilstede og mottok blomster fra de ansatte. På det tidspunktet var man uansett ikke helt sikre på hva som skulle skje og eventuelt når fabrikkene skulle legges ned. Men siden det gikk så bra til slutt, kan man si at Follum allikevel gjorde en god jobb under omstendighetene. Uansett så visste man at det var et industridistrikt man bodde i, med mange bedrifter innen kort avstand fra Herre. Utbyggingen av ny industri på Herres dørstokk hadde åpenbart noe å si for holdningene til de ansatte. Jeg tenker da på den storstilte petrokjemiutbyggingen som foregikk i Bamble. Det var egentlig snakk om to forskjellige arbeidsgivere som lå ved siden av hverandre. Hydro på Rafnes, og Saga på Rønningen, selv om jeg ofte grupperer begge under ordet Rafnes-utbyggingen. Dette tar jeg opp i neste underkapittel. Man kan også spørre om fagforbundet NPF hadde noe å si for holdningene på Herre, men det finnes ingen kilder som viser at NPF oppfordret fagforeningen til å akseptere situasjonen. Det vil si at de antakeligvis ikke fikk beskjed om hvordan man skulle forholde seg til nedleggelsen, men som vi vet støttet NPF uansett Nye Tofte, slik at de fagorganiserte på Herre visste at de ikke ville få noen støtte til kamp fra den kanten.

Sammenlignet med Union-bedriftene

Med hensyn til at nedleggelsen av Skotfoss og Union også foregikk i Grenlandsområdet, kan det være interessant å sammenligne de ansattes holdninger, om det var kamp eller aksept, og hvordan eventuelle kontraster kan forklares.

---

³³¹ Dette og neste: Årsmøte 1976, 16.02.1976, Arbark i Telemark, Herre Fagforening, Møteprotokoll 1968-76

Ved en sammenligning mellom Bamble og Skotfoss' skjebne er det viktig å påpeke at Bamble var en cellulosefabrikk og Skotfoss en papirfabrikk. Prisfallet var størst på cellulose, men hele bransjen møtte markedsutfordringene i denne perioden. Men det er interessant at fagforeningen ved Skotfoss, med hjelp fra lokalområdet, kjempet innbitt for fabrikkens sin selv om det var mulig for de ansatte å bli overført til Klosterøya, som kun lå rundt åtte kilometer unna i Skien sentrum. Til og med staten stilte seg bak arbeiderne i dette tilfellet. Det kunne ha politiske overtoner siden Arbeiderpartiregjeringen i 1981 ønsket et eksempel på en vellykket snuoperasjon i et viktig valgdistrikt. Men når man sammenligner dette med situasjonen ved Bamble Cellulose, er det viktig å huske at Bamble skulle erstattes av en ny celluloseprodusent, mens Skotfoss derimot hadde en sjanse til å rasjonalisere for å skape overskudd, og den sjansen grep de. Det fantes ingen mulighet for noe sånt på fabrikkens på Herre.

Ved Union i 2005 kjempet man også for arbeidsplassene, men hovedgrunnen til at man valgte kamp over aksept på Union mens Herre-arbeiderne på 1970-tallet ikke gjorde det, må være at Union ikke gikk med underskudd og forslaget om nedleggelse kom som en kynisk overraskelse. Ved Bamble kunne man akseptere situasjonen fordi man ikke hadde annet valg. Nye Tofte skulle bygges og Bamble Cellulosefabrikk ville ha blitt foreldet. Det som imidlertid er et interessant fellestrekk, er at også de ansatte ved Union etter kort tid endte opp med å akseptere nedleggelsen siden arbeidsmarkedet for tiden var veldig godt. Nettopp fordi man kunne regne med å få nytt arbeid, i tillegg til at Norske Skog la inn betydelige ressurser på å hjelpe dem med dette, kunne de ansatte gi opp kampen.

Hva hadde Rafnes-utbyggingen å si for holdningene til de ansatte?

Den første henvisningen til Rafnes i det relevante kildematerialet dukker opp i desember 1973.³³² Da tok produksjonssjefen Kjell Berggren opp hva som skulle skje når den såkalte Rafnes-utbyggingen ble et faktum. Det var høsten 1973 at Hydro Rafnes og Saga var et særdeles hett tema i avisene, og man kunne nærmest ikke gå en eneste dag uten å lese noe om dem. Det var i oktober det året at Bamble kommune først godkjente industriutbyggingen.³³³ Bedriftsledelsen på Bamble Cellulose fryktet at bedriften kunne komme til å miste ansatte, og nevnte i den forbindelse tiltak som

---

³³² Bedriftsutv. protokoll nr. 6, 17.12.1973, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

³³³ "Bamble sier ja til Rafnes", *TA*, 10.10.1973

måtte gjøres for å bedre både arbeidsmiljøet og heve standarden i fabrikkens boliger for om mulig å holde på arbeidskraften. Hvordan fagforeningen forholdt seg til utbyggingen av petrokjemien på Rafnes, kom klart frem i et brev til regjeringen fra februar 1974.³³⁴ På det tidspunktet ble ikke fremtiden til Bamble Cellulose sett på som usikker, så fagforeningens holdning til Rafnes var ikke umiddelbart positivt. De mente at en såpass storstilt utbygging av Hydro, Saga og Statoil i Bamble ville bli en stor belastning på lokalsamfunnet på Herre og omegn. Dette er ikke helt overraskende, for selv om kommunens formannskap hadde sagt ja til Rafnes i et enstemmig vedtak, var utbyggingen noe kontroversiell.

Aller mest motstand kom fra grunneiere av naboeiendommer som var spesielt rettet mot Saga.³³⁵ Fagforeningen foretrakk iallfall en såkalt balansert utvikling, og fryktet at arbeidsmarkedet i distriktet ville bli belastet, med negative følger for eksisterende industri som Bamble Cellulose. Synet var at en begrenset utbygging ville gi samfunnet bedre muligheter til å styre utviklingen, og de ønsket å henstille til regjeringen å fremme en annen lokalisering for Sagas fabrikker, men denne oppfatningen vant som kjent ikke frem. Sterke miljøhensyn var også med i bildet. Utbyggingen på Rafnes var miljømessig forsvarlig. Å si ja til nok et stort petrokjemianlegg på Rønningen ville bety at distriktet fikk enda et miljøproblem. Det man i hvert fall ser, er at før man visste noe om Bamble Celluloses fremtid, så man ikke positivt på etableringen av Saga Petrokjemi på Rønningen.

For Bamble Celluloses del ble ikke Rafnes-utbyggingen gjort til et tema igjen før møtene i Bamble-utvalget i 1977.³³⁶ I det første møtet var ikke holdningene spesielt annerledes i forhold til den opprinnelige bekymringen, men da var det om å gjøre for bedriften å holde på folk frem til nedleggelsen, og da måtte man komme i gang med lønnsforhandlingene så fort som mulig siden Saga stadig avverterte etter folk. Man ville altså ikke miste folk til industri på Rafnes mens Bamble Cellulose fortsatt var i drift. Det var holdningen i juni 1977, da tidspunktet for nedleggelsen ikke var blitt endelig avgjort. I mars 1978 derimot, var holdningen en annen.³³⁷ Da begynte det å

---

³³⁴ Dette og neste: Brev fra Herre Fagforening til Den norske regjering, 22.02.1974, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

³³⁵ "Saga Petroleum møter motstand i Bamble", *TA*, 01.10.1973

³³⁶ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 15.06.1977, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

³³⁷ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 14.03.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

haste med å finne alternative arbeidsplasser til de som da innen få måneder ville bli arbeidsledige, og da var det attraktivt med muligheter for ansettelse på de store anleggene. Hydro Rafnes hadde da informert om fem navngitte ansatte fra Bamble som de kunne ansette. Industrikonsulent Gran fortalte at man tidligere hadde regnet med et stort behov for rørsveisere og servicefolk på Rafnes-anleggene, men nye undersøkelser viste at nedtrapping i skipsbygging ga overkapasitet for disse kompetansene. Dette ble tatt opp i enda større grad i april.³³⁸ Da hadde Hydro Rafnes uttalt at de var interessert å i se registreringsskjemaene fra Bamble Cellulose over arbeidskraften, og at de ville ta nærmere kontakt med ledelsen dersom det var flere som de kunne ta inn. Holdningen til fagforeningen var at Hydro Rafnes og Saga til da hadde vært nokså reservert med hensyn til å ansette folk fra Bamble Cellulose. Aasbø kritiserte dem for å ville ansette folk fra andre deler av landet når det allerede fantes ledige på Herre. Han foreslo at man skulle invitere personalsjefene fra Rafnes og Saga til det neste møtet. Om de ble invitert, vites ikke; de møtte i hvert fall ikke opp. Uansett skulle Follum ta kontakt med dem om ansettelsespolitikken deres, og bruke fylkets koordineringsutvalg for petrokjemien for å kunne utøve et politisk press dersom man ikke oppnådde det man ønsket. Representanter fra ledelsen i Saga hadde imidlertid vært på Bamble Cellulose og gitt uttrykk for at de ville komme tilbake til spørsmålet om ansettelse av folk derfra dersom de ikke fikk dekket behovet sitt gjennom annonsene. Folkestad mente at det var en fordel at ansatte ved Bamble hadde boliger på stedet. Hydro og Saga hadde lovet å ta hensyn til dette, men ville foreløpig stå fritt. Blant annet hadde Saga enda ikke fått ferdigstilt nok leiligheter til de ledige stillingene. Med andre ord var det ingenting som var sikkert annet enn de fem som Hydro ønsket å ansette, men det var likevel en viss optimisme i og med at man håpet fordelen av å bruke arbeidere som allerede bodde der skulle spille inn til i deres favør.

Innen det neste møtet hadde personalsjef Strøm Rasmussen besøkt Hydro og Saga.³³⁹ Resultatet derfra var at Saga vurderte å ta inn seks mann på en 6-skiftsordning, men ønsket ellers å kunne stå fritt med hensyn til ansettelser. Hydro regnet med muligheter for en del av de ansatte uten at det ble spesifisert hvor mange. Etter at de hadde tatt inn de fem som var blitt navngitt, åpnet de for å muligens ta inn en til senere.³⁴⁰ På

---

³³⁸ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

³³⁹ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978, Arbark i Telemark, Herre Fagforening

³⁴⁰ Dette og neste: Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978, Bamble kommunes arkiv

dette tidspunktet så man mer til Brødrene Sørensen som lovet å ansette 40 mann dersom de fikk etablere seg på Herre, og sammenlignet med 40 var ikke 12 hos Hydro Rafnes og Saga noe å skryte av. Det ville naturligvis ha vært lettere å få seg jobb før de store anleggene hadde fått dekket sine behov. Flere av de ansatte mente at det hadde vært bedre på den måten om Bamble ble lagt ned et par år tidligere.³⁴¹ Etter nedleggelsen går det frem av kildene at kun åtte endte opp med å få jobb hos Hydro Rafnes, og ikke flere enn de nevnte seks ved Saga.³⁴² Den bedriften som var mest sjenerøs med ansettelsespolitikken var Union Bruk som hyrte 17 mann, selv om Union hadde knapt vært referert til i møtene til Bamble-utvalget.

Etter en gjennomgang av de skriftlige kildene virker det som om fagforeningen til å begynne var veldig imot en storstilt utbygging på Rafnes. Man var skeptisk til Saga av grunner som er nevnt tidligere. Man begynte ikke for alvor på Bamble Cellulose å anse industrien på Rafnes som en kilde til alternative arbeidsplasser før det siste halvåret før nedleggelsen. Inntil da var fokuset på å beholde så mange ansatte som mulig helt til siste dag og ledelsen vektla gunstige sluttvederlag for å få dem til å bli. Da stansen nærmet seg ble det mye viktigere å opprette kontakt med Saga og Hydro på Rafnes. Disse virket imidlertid noe uvillige til å ta inn folk fra Bamble Cellulose, og de hadde lenge avertert etter kvalifisert arbeidskraft fra hele landet selv om de angivelig slet med å bygge nok boliger til alle. Etter nedleggelsen var det imidlertid 14 personer av fabrikkens tidligere ansatte som fant arbeid på Rafnes. De muntlige kildene derimot mener at Rafnes-utbyggingen psykologisk sett var veldig viktig for hvordan man oppfattet omstendighetene rundt nedleggelsen av arbeidsplassene på Herre. Grenlandsområdet hadde mange industriarbeidsplasser, og på det tidspunktet da Bamble Cellulose gikk mot slutten ville to nye store anlegg være på plass i nabolaget.³⁴³

Konklusjoner

Det skal sies at lokalavisene først ble opptatt av Bamble Cellulose da det ble klart at den skulle legges ned tidligere enn antatt. Man viet oppmerksomheten først og fremst til situasjonen til de ansatte som skulle miste jobben og hadde liten tid på å få skaffet

---

³⁴¹ "Arbeidsledighets-spøkelset som en mare over Herre", *Varden*, 21.07.1978

³⁴² Dette og neste: Fylkesarbeidskontoret Telemark: Situasjon for de som var ansatt ved Bamble Cellulosefabrikk, 15.09.1978, Bamble kommunes arkiv

³⁴³ Bjørn Halvorsen, *Telefonintervju*, 19. februar 2014

nye arbeidsplasser i et noe stramt arbeidsmarked. Særlig de eldre som falt mellom to stoler, som så seg selv som for gamle for arbeidsmarkedet og for unge for førtidspensjonering, fikk oppmerksomhet i mediene. Ellers var det lite tegn til motstand mot nedleggelsen annet enn at fagforeningen ønsket å utsette den med ett år, som er beskrevet tidligere. Da bedriftsforsamlingen i Follum opprettholdt styrets forslag om nedleggelse fra 1. august 1978, virket det som om man bare aksepterte situasjonen i lokalmiljøet og til og med erkjente at strukturrasjonaliseringen var nødvendig og til det beste for industrien, slik konsernene og NPF mente. Mangelen på motstand kan også tyde på at man likevel ikke var helt pessimistiske med hensyn til å finne nytt arbeid siden Herre lå i et distrikt med mye industri. Den nye petrokjemiske industrien på Rafnes og Rønningen lå på Herres dørstokk, og kort reisevei unna fant man flere andre industribedrifter, blant annet Union i Skien. Til sammenligning kan man nevne nedleggelsen av Union i 2006, der man heller ikke var pessimister når det gjaldt å finne seg nytt arbeid i distriktet, selv om nedleggelsen i seg selv ble regnet som særlig provoserende fordi bedriften ikke gikk med underskudd. Siden det nettopp gikk så greit med de oppsagte på Bamble Cellulose, slik man både håpet og regnet med, er det ingen vonde følelser å finne i forholdet mellom de ansatte og konsernet som valgte å legge ned en 90 år gammel hjørnesteinsbedrift i et lite og tett sammensveiset lokalsamfunn.

6. OPPSUMMERING

Bamble Cellulose ble lagt ned på grunn av den store strukturrasjonaliseringen med det nye Tofte-prosjektet som var initiert av de fleste store konsernene og som gjorde flere cellulosebedrifter foreldet. Krav om investeringer i forurensningskontroll hadde også noe å si for Bamble og man visste at disse ville bli dyrere utover 80-tallet, selv om det var sulfittcellulose som var verst for miljøet mens Bamble produserte sulfatcellulose. Men aller viktigst er nok ønsket som de store konsernene hadde om en mer effektiv og konkurransedyktig celluloseindustri ved å følge den internasjonale utviklingen med store fabrikker. Til og med fagforbundet NPF ønsket en bedre styring av industrien på denne måten, dog helst med staten i førersetet. Tofte-prosjektet ble også støttet av staten og LO, selv om det ikke ble med statlig aksjeflertall i den nye storfabrikken.

Med offentliggjøringen av disse planene i 1974 visste man at Bamble Celluloses fremtid var usikker, men både konsernet og fagforeningen holdt seg avventende inntil Stortinget fikk behandlet saken i 1977. Strukturrasjonaliseringen og arbeidsplassene på Hurumlandet ble prioritert over de lokalsamfunnene der hjørnesteinsbedrifter ville bli nedlagt som følge av prosjektet. Derfor kom det på plass en viktig konsesjonsbetingelse om at de arbeidsplassene som ble ofret måtte bli erstattet med alternative arbeidsplasser, som både lokale myndigheter og den aktuelle Tofte-interessenten måtte samarbeide om å skaffe. Fra og med da var alle partene med i Bamble-utvalget for å hjelpe til med å finne løsninger for alternativ sysselsetting. Det fantes to måter å gjøre dette på: skaffe ny industri til det lille tettstedet Herre, der cellulosefabrikken hadde vært hjørnesteinsbedrift i 90 år, og finne ledige arbeidsplasser ved eksisterende bedrifter i Grenlandsområdet. Man forventet da at man hadde til 1980 på seg, men i januar 1978 ble nedleggelsen fremskyndt betraktelig grunnet et kraftig prisfall på cellulose i løpet av de siste månedene i 1977. Det ville være mer gunstig for Follum å kjøpe billig cellulose på det frie markedet enn å produsere cellulose de fikk lite igjen for, i hvert fall i påvente av Nye Tofte, som de forventet skulle bli vellykket lenger frem i tid. Med andre ord så man ingen hensikt i å tape mer penger på en fabrikk som uansett skulle legges ned. Fagforeningen fryktet at dette kunne sabotere for arbeidet med ny sysselsetting. Nye arbeidsplasser som Bamble Industrier på Skjerkøya ville da ikke være tilgjengelige. Derfor ba

fagforeningen om en utsettelse på ett år, men det hjalp ikke. Bedriftsforsamlingen vedtok å legge ned driften den 1. august 1978. Man jobbet hardt for å få interessenter til å starte ny industri på stedet siden det var den ideelle løsningen på sysselsettingsproblemen, men det hjalp ikke. Det ble ingen ny industri i Bamble Celluloses gamle lokaler. Likevel fant de fleste ansatte seg til rette i andre bedrifter i distriktet, mye fordi Grenland var et industridistrikt med kort vei mellom Herre og Porsgrunn og Skien, der eksempelvis Norsk Hydro og Union hadde industri. Man håpet at nyetableringen av petrokjemisk industri på Rafnes og Rønningen kunne fungere som erstatning for tapte arbeidsplasser, men resultatet var ikke overveldende da jobbene der krevde spesialisert arbeidskraft. Også da Union i Skien ble lagt ned i 2006 var arbeidsmarkedet i Grenland godt, men i motsetning til situasjonen ved Union, kom kamp for arbeidsplassene aldri på tale i Bamble Celluloses tilfelle.

Holdningen til Herre Fagforening var hele tiden preget av aksept for situasjonen. Det var riktignok trist at en så tradisjonsrik hjørnesteinsbedrift skulle forsvinne, men man aksepterte hele tiden at man ikke kunne gjøre noe med markedskreftene.

Strukturrasjonaliseringen ble jo sett på som en god idé for å sikre den norske treforedlingsindustrien, men denne aksepten henger også sammen med at det allerede fantes masse industri i nærområdet. Den siste kampen stod imidlertid om tidspunktet for nedleggelsen, ettersom Follum vedtok i januar 1978 å legge ned driften 1. august samme år, når man tidligere hadde regnet med drift til 1980. Dette var likevel bare en symbolsak, og fagforeningen visste at det var umulig å overbevise bedriftsforsamlingen om noe annet. De måtte bare akseptere alt som hadde skjedd, og det var heller ingen protester fra lokalsamfunnet. Men historien er ikke helt fri for ironi. Follum og de andre interessentene bak Nye Tofte tok en sjanse som enkelte eksperter allerede i samtiden mente var risikabel. Follum la ned Bamble Cellulose, men så med optimisme på Nye Tofte. Men som kjent gikk Nye Tofte også konkurs, og dermed kan man mene at strukturrasjonaliseringen i norsk treforedlingsindustri mislyktes når vi tar i betraktning at bransjen tapte markedsandeler internasjonalt, slik det fremgår av Moen.

Hva har man lært av dette studiet? Hovedfokuset har vært å gjøre en mikrostudie av en bedriftsnedleggelse. Hensikten med dette er jo først og fremst å bringe på det rene hva som faktisk skjedde: hvilke aktører deltok i prosessen, hvilke synspunkter ble

fremmet, hvilke krav ble stilt? Det andre forholdet gjelder å sette en mikrostudie av denne type inn i en større sammenheng. Og denne sammenhengen er for vårt land av stor nasjonal betydning. Treforedlingsindustrien tilhørte arvesølvet fra naturens side. Den bygde på den naturgitte komparative fordelene av et skogvokst land som ble koblet sammen med gründere og teknologiutviklere slik at Norge i tiår var en sterk aktør på det internasjonale markedet. Bamble Cellulose spilte denne rollen i 90 år. Den ga arbeid og velstand til et helt lokalsamfunn, men i 1978 var det slutt for cellulosefabrikken på Herre. Vi som lever i dag ser ikke mange treforedlingsbedrifter lengre. Det er kun ni papirfabrikker igjen, og siden nedleggelsen av Södra Cell Tofte er det kun én cellulosefabrikk.³⁴⁴ Det betyr at rundt 90 % av fabrikkene fra 60-tallet er borte. Over 25 000 jobbet i treforedlingsindustrien i 1965.³⁴⁵ Dette ble redusert til 20 000 i 1975, etter at industrien hadde kommet i krise, og i dag er det kun 3000 som er ansatt i norsk treforedling.³⁴⁶ Mitt bidrag gjennom denne oppgaven gir enda et bevis på at kapitalismens jernlov alltid vil trumfe arbeiderne og lokalsamfunnets interesser. Da som nå vil det som vi liker å kalle bedriftenes samfunnsansvar måtte vike for bunnlinjens tunge logikk. Det kommer også frem at transformasjonen i næringslivet blir akseptert, at både bedrift og myndigheter spiller på lag for å bidra til omstillingen, og at den enkelte arbeider ikke er overlatt til skjebnen.

---

³⁴⁴ "Treindustri med kniven på stammen", *Dagsavisen*, 09.04.2013

³⁴⁵ Svein Olav Hansen, "Syv fete måneder og syv magre år", 1995: 33

³⁴⁶ Ibid. & "Treindustri med kniven på stammen", *Dagsavisen*, 09.04.2013

KILDER OG LITTERATUR

Litteratur

Fageraas, Knut Bech, "Bamble Cellulosefabrik". I: Fageraas, Knut Bech, Bjørn Bækkelund, Christer Nilsson og Eyvind Bagle, *Masse Papir: Norske papir- og massefabrikker gjennom 150 år*, Norsk Skogmuseum, 2006

Gardåsen, Tor Kjetil, *Arbeiderboliger og industriarbeidermiljø på Herre*, 2011, <http://telemarkhistorie.blogspot.no/2011/11/arbeiderboliger-og-industriarbeidermilj.html>, lastet ned 15.04.2014

Hansen, Svein Olav, "Syv fete måneder og syv magre år - forutsetninger for norsk treforedlingsindustri 1945-1991", Arbeidsnotat ved Handelshøyskolen BI, 1995

Kaldal, Ingar, *Papirarbeidernes historie: Norsk Papirindustriarbeiderforbund 1913-1988*, Tiden Norsk Forlag, 1989

Kveseth, Per, Terje Dahlen og Kjell Hansen, *Follum 125 år: 1873-1998*, Norske Skog Follum, 1998

Lange, Even og Svein Olav Hansen, "Skogen og det industrielle eventyret". I: Fageraas, Knut Bech, Bjørn Bækkelund, Christer Nilsson og Eyvind Bagle, *Masse Papir: Norske papir- og massefabrikker gjennom 150 år*, Norsk Skogmuseum, 2006

Moen, Eli, *The Decline of the Pulp and Paper Industry in Norway, 1950-1980: A Study of a Closed System in an Open Economy*, Doktoravhandling ved Universitetet i Oslo, 1998

Normann, Sture og Gunnar Aasbø, *Bamble kommune i mellomkrigstida*, Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo, 1986

Utrykte kilder

Norsk Skogmuseum, Elverum

ARK-1018, Follums styreprotokoller

Administrasjonens notat, 03.01.1978
Styreprotokoll nr. 13, 11.12.1973
Styreprotokoll nr. 6, 25.06.1974
Styreprotokoll nr. 9, 26.09.1974
Styreprotokoll nr. 10, 18.10.1974
Styreprotokoll nr. 1, 08.01.1975
Styreprotokoll nr. 4, 14.03.1975
Styreprotokoll nr. 5, 28.04.1975
Styreprotokoll nr. 8, 09.06.1975
Styreprotokoll nr. 9, 26.08.1975
Styreprotokoll nr. 12, 21.11.1975
Styreprotokoll nr. 2, 16.02.1976
Styreprotokoll nr. 4, 08.03.1976
Styreprotokoll nr. 6, 13.05.1976
Styreprotokoll nr. 8, 17.06.1976
Styreprotokoll nr. 9, 30.08.1976
Styreprotokoll nr. 12, 21.11.1976
Styreprotokoll nr. 1, 11.01.1977
Styreprotokoll nr. 4, 21.04.1977
Styreprotokoll nr. 6, 01.06.1977
Styreprotokoll nr. 7, 17.06.1977
Styreprotokoll nr. 8, 05.07.1977
Styreprotokoll nr. 9, 23.08.1977
Styreprotokoll nr. 10, 15.09.1977
Styreprotokoll nr. 11, 19.10.1977
Styreprotokoll nr. 12, 08.11.1977
Styreprotokoll nr. 13, 22.11.1977
Styreprotokoll nr. 14, 12.12.1977
Styreprotokoll nr. 15, 13.12.1977
Styreprotokoll nr. 1, 10.01.1978
Styreprotokoll nr. 6, 30.05.1978
Styreprotokoll nr. 12, 13.11.1978
Styreprotokoll nr. 13, 13.12.1978

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark)

ARK-1673, Avd. 63 Herre, boks 2: Korrespondanse og saker 1956-1979

Retningslinjer for ekstra sluttvederlag til ansatte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk, 11.11.1977

Arbeiderbevegelsens arkiv i Telemark, Skien (Arbark i Telemark)

Herre Fagforening avd. 63 av NPF, boks: F.Ba.10.

Allmannamøte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk, 11.01.1978

Bedriftsutv. protokoll nr. 17, 28.05.1970

Bedriftsutv. protokoll nr. 19, 15.12.1970

Bedriftsutv. protokoll nr. 21, 06.10.1971

Bedriftsutv. protokoll nr. 22, 16.12.1971

Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 22.03.1973

Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 11.10.1973

Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 31.10.1973

Bedriftsutv. protokoll nr. 6, 17.12.1973

Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 20.03.1974

Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 16.05.1974

Bedriftsutv. protokoll nr. 3, 12.09.1974

Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 20.12.1974

Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 03.11.1975

Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 16.12.1975

Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 22.04.1976

Bedriftsutv. protokoll nr. 4, 04.11.1976

Bedriftsutv. protokoll nr. 5, 15.12.1976

Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 09.03.1977

Bedriftsutv. protokoll nr. 2, 18.05.1977

Bedriftsutv. protokoll nr. 3, 08.12.1977

Bedriftsutv. protokoll nr. 1, 09.01.1978

Brev fra Herre Fagforening til Industridepartementet, 1959 (uten dato)

Brev fra Herre Fagforening til Den norske regjering, 22.02.1974

Brev fra Herre Fagforening til Stortingsmann Finn Kristensen, 26.03.1976

Brev fra Finn Kristensen til Herre Fagforening, 05.05.1976

Brev fra Bamble Cellulose til Herre Fagforening, 30.07.1976

Brev fra Herre Fagforening til NPF, 12.11.1976

Brev fra NPF til Herre Fagforening, 23.11.1976

Brev fra Herre Fagforening til Fylkesmannen i Telemark, 30.03.1977

Brev fra Bamble kommune til Fylkesrådmannen, 14.04.1977

Brev fra Herre Fagforening til NPF, 16.11.1977

Brev fra Herre Fagforening til Follum Fabrikker, 11.01.1978
Brev fra Fylkesmann i Telemark til Follum, 17.01.1978
Brev fra Follum til Industridepartementet, 16.02.1978
DNAs landsmøte 1977, 17.03.1977
DNAs landsmøte 1977 - Vedlegg, 17.03.1977
Ekstra sluttvederlag til ansatte ved A/S Bamble Cellulosefabrikk og A/S Katfos Fabrikker, 01.09.1977
Forslag til Porsgrunn og omegn Samorganisasjons årsmøte, 14.04.1977
Forslag til arbeidsopplegg med kostnadsoverslag på utarbeidelse av soneplan og reguleringsplan, 31.01.1978
Møte hos fylkesmannen, 02.02.1978
Møte i Bamble-utvalget, 15.06.1977
Møte i Bamble-utvalget, 02.09.1977
Møte i Bamble-utvalget, 24.10.1977
Møte i Bamble-utvalget, 13.02.1978
Møte i Bamble-utvalget, 17.04.1978
Møte i Bamble-utvalget, 29.05.1978
Møte i Bamble-utvalget, 14.11.1978
Referat fra møte i underutvalget for driften, 23.02.1972
Referat fra møte med funksjonærene, 14.03.1978

*Herre Fagforening avd. 63 av NPF, Møteprotokoll 1968-76, nummerert bok:
F.Ba.10.*

Styremøte, 23.04.1974
Styremøte, 14.10.1974
Årsmøte 1975, 13.02.1975
Årsmøte 1976, 16.02.1976

Bamble kommunes arkiv, Langesund

Fylkesarbeidskontoret Telemark: Situasjon for de som var ansatt ved Bamble Cellulosefabrikk, 15.09.1978
Møte i Bamble-utvalget, 26.06.1978
Møte i Bamble-utvalget, 06.09.1978

Avisartikler

Telemark Arbeiderblad - på mikrofilm hos Skien bibliotek

"Saga Petroleum møter motstand i Bamble", *TA*, 01.10.1973
"Bamble sier ja til Rafnes", *TA*, 10.10.1973
"Det virker som om bedriften gir blaffen: Bamble Cellulose soter ned Herre", *TA*, 29.10.1973
"Kamp i Bamble AP om ordførervervet", *PD*, 19.01.1977
"Finn Kristensen: Fortsatt riktig å bygge Nye Tofte. I dag tar regjeringen sitt standpunkt", *TA*, 05.01.1978
"Omstridt treforedlingsprosjekt har fått klarsignal", *TA*, 06.01.1978
"Stans på Herre før sommeren?", *TA*, 11.01.1978
"Bamble Cellulose: Slutt 1. august", *TA*, 12.01.1978
"Har Bamble vært fiasko for Follum Fabrikker?", *TA*, 12.01.1978
"Stansen må ikke komme før i 1979 krever Herre Fagforening", *TA*, 12.01.1978
"Ledige fra Bamble Cellulose må få nytt arbeid. Vi har plikt til å hjelpe, sier Berrefjord", *TA*, 17.01.1978
"Bedriftsforsamlingen i Follum holdt på sitt: Bamble Cellulose stopper 1. august", *TA*, 26.01.1978
"Etter Bamble Cellulose-nedleggelsen: 60 står ennå uten arbeid", *TA*, 20.07.1978
"Herre-prosjekt vurderes. Samarbeid Granges-Brødrene Sørensen?", *TA*, 20.07.1978
"60-års jubilent ved Bamble Cellulose: Vi må bare akseptere at bedriften nedlegges", *TA*, 22.07.1978
"Overraskende for Bamble-oppsagte: Skotfoss Bruk skal ha 20 mann", *TA*, 02.08.1978

Varden - på mikrofilm hos Skien bibliotek

"Adm. direktør Rolv Lindseth avviser kritikken mot kjempeprosjektet i Hurum", *Varden*, 04.01.1978
"Regjeringen: Inn for Tofte", *Varden*, 06.01.1978
"Fornøyd Union-direktør etter regjeringens avgjørelse: Bra vi har fått avklaring om Nye Tofte-prosjektet", *Varden*, 07.01.1978
"Klar beskjed til 130 på Herre i dag: Snarlig nedleggelse - Ansatte sjokkert", *Varden*, 11.01.1978
"Bamble Cellulose må innstille - 125 ansatte på gaten 1. august", *Varden*, 12.01.1978
"Trist, men vi klandrer ingen", *Varden*, 12.01.1978
"Vanskelig med nytt arbeide", *Varden*, 12.01.1978
"Ny jobb for 57-årige Peder Isaksen på Herre med handicappet kone?", *Varden*, 12.01.1978
"900000 kroner i årlig kommuneskatt fra Bamble Cellulosefabrikk", *Varden*, 14.01.1978
"Follum hadde en mindre nedgang i omsetningen", *Varden*, 23.01.1978
"Få har fått nytt arbeide foreløpig: Uvisst for oppsagte ved Bamble Cellulose", *Varden*, 14.04.1978
"Arbeidsledighets-spøkelset som en mare over Herre", *Varden*, 21.07.1978
"Herre-lukta!", *Varden*, 24.08.1978

Porsgrunns Dagblad - på mikrofilm hos Porsgrunn bibliotek

"Herre Cellulose skal legges ned", *PD*, 11.09.1974
Lange Lyche, Jens, "A/S Bamble Cellulosefabrikk og fremtiden", *PD*, 13.09.1974
"Dersom Bamble Cellulose må nedlegges før 1980: Vil skape vansker for 130 ansatte", *PD*, 10.01.1978
"Amper stemning på Herre: Stans etter sommerferien på Cellulose'n", *PD*, 11.01.1978
"Etter 90 års drift: Bamble Cellulose innstiller i høst", *PD*, 12.01.1978
"Fagforeningen om nedleggelse 1. august i år: Hardt slag i ansiktet", *PD*, 12.01.1978
"Tidligere fagforeningsmann Ivar Halvorsen: Jeg faller mellom to stoler", *PD*, 21.01.1978
"Tall fra bedriftens historie gjennom sine 90 år", *PD*, 21.01.1978
"Alvorlig appell fra Bambles Aasbø: Etableringsloven må praktiseres liberalt", *PD*, 10.04.1978
"Nedslående ved Bamble Cellulose: Bare 30 av 120 arbeidere har fått annet arbeid", *PD*, 29.07.1978
"Bamble-utvalget: Joda, bedrifter ønsker å etablere seg på Herre. Men foreløpig sitter de på gjerdet", *PD*, 01.08.1978

Aftenposten - i nettarkiv på Aftenposten.no

"Slåss for Union", *Aftenposten*, 27.07.2005
"Vil skjerpe loven etter Union-stans", *Aftenposten*, 30.07.2005
Svendsen, Lars Fr. H., "Norske Skogs samfunnsansvar", *Aftenposten*, 30.07.2005
"Valfart til Klosterøya", *Aftenposten*, 03.08.2005
"Nei til Union-bud. Norske Skog takker nei til 100 millioner", *Aftenposten*, 05.08.2005
"Kan redde Union-ansatte", *Aftenposten*, 06.08.2005
"Norske Skogs drama", *Aftenposten*, 05.10.2005
"Jobbhjelp viktigere enn stor sluttpakke", *Aftenposten*, 13.11.2005
"Satses på Saugbrugs, usikkert med Follum", *Aftenposten*, 09.12.2005

Dagsavisen

"Treindustri med kniven på stammen", *Dagsavisen*, 09.04.2013,
<http://www.dagsavisen.no/samfunn/treindustri-med-k-niven-pa-stammen/>, lastet ned 17.04.2014

Muntlige kilder

Telefonintervju med Bjørn Halvorsen, 19. februar 2014
Telefonintervju med Thorbjørn Larsen, 19. februar 2014